

naše planine

3-4

1985

Naše planine

le nostre montagne

nos montagnes

our mountains

unsere berge

ČASOPIS PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE

Glavni i odgovorni urednik: prof. dr Željko Poljak. Urednički odbor: Nikola Aleksić, Darko Berljak, Vlado Božić, Krunoslav Milas, Željko Poljak, Ante Rukavina i Cvjetko Šoštaric.

Izlazi u šest dvobroja godišnje. Godišnja pretplata 600 dinara (za inozemstvo dvostruko). Pojedini broj 100 dinara. Uplate čekom na tekući račun Planinarskog saveza Hrvatske (broj 30102-678-5535). Na poleđini čeka treba naznačiti: »Za Naše planine« i ispisati čitku adresu pošiljaoca. Izdavač je Planinarski savez Hrvatske. Redakcija: 41000 Zagreb, Kožarčeva 22, tel.: 448-774, radno vrijeme 8—14 sati. Tisak »Vjesnik« Zagreb. Oslobđeno od poreza na promet na osnovi mišljenja Republičkog sekretarijata za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu (br. 5499 od 26. XII 1972).

Godište 37 (77) Ožujak—Travanj 1985. Broj 3—4

Volumen 37 (77) Mart—April 1985. No 3—4

Od 1898. godine »Hrvatski planinar«, od 1949. »Naše planine«

S A D R Č A J

Branko Puzak: Hrvatska alpinistička ekspedicija Fane 1984.	41
Mario Saletto: U beskraju Kordiljera	49
Dr. Neda Köhler Kubelka: Marmora (1834 m) — najviši vrh Sardinije	52
Prof. Krunoslav Milas: Trovrh u Lici	53
Uzeir Beširović: S planina i oko njih	55
Mirjana Trošelj: Selidba	56
Prof. Goran Grgec: Izlet Durmitorom	57
Ivana Rakić: Kameni šiljak	59
Marija Pavelić: Zapis s Učke	59
Boško Jovanoski: O nekim vrhovima na Šar-planini	60
Vjekoslav Suzanić: O užadi i uzlovima, o planinama i moru	61
Valent Hofer: Do izvora Rječine — pješke	63
Vlado Božić: Sto godina Modre špilje na Biševu	64
Željko Poljak: Kako se pravi »planinarski« izlet	67
Planinarska staza Buje—Buzet u Istri	68
Dr. Nenad Vađić: Premužičeva staza moli za pomoć	69
Prof. dr. Mihajlo Pražić: Ing. Ante Premužić i Plitvička jezera	69
Zvonko Burić (1948—1984)	70
Vijesti	70

Jubilarni prilog:

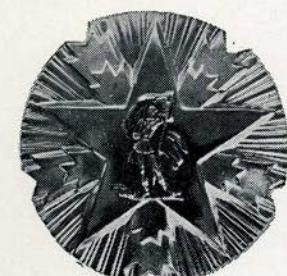
Slike iz povijesti hrvatskog planinarstva, str. 97—112.

Autor: Dr. Ž. Poljak

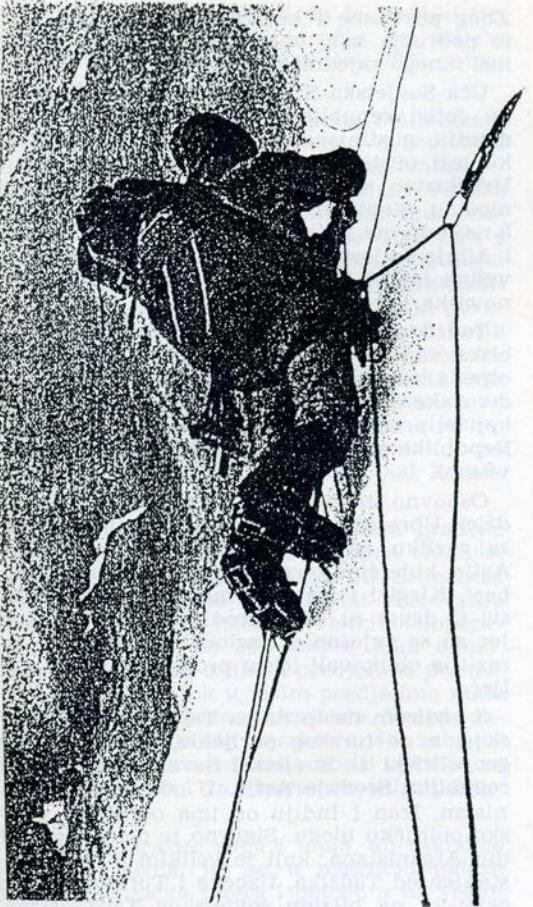
Na naslovnoj stranici:

Promina planina i Šarena jezera kod Knina

Foto: Dr. Željko Poljak

Planinarski savez Hrvatske
odlikovan je 1974. godine
Ordenom zasluga za narod
sa zlatnom zvijezdom

HRVATSKA ALPINISTIČKA EKSPEDICIJA

»FANE 1984«

BRANKO PUZAK

ZAGREB

Slika dolje:
Cimtarga (5487 m)
Foto: Branko Puzak

Godine 1984. slavili smo značajan jubilej: 110. obljetnicu organiziranog planinarstva u Hrvatskoj. Želja svih alpinista bila je da je prigodom akcijom obilježe i tako pridonesu uspjehu proslave. Program proslave 110. obljetnice predviđao je i alpinističku ekspediciju.

U proteklih 13 godina, koliko je prošlo od prve hrvatske alpinističke ekspedicije na Grenland, naši su se alpinisti uspjeli dokažati u gotovo svim značajnijim svjetskim velenjima. Možemo slobodno reći da u našim redovima imamo kadrove sposobne za najveće alpinističke pothvate. S te strane gledano najlogičnija i svakako najatraktivnija akcija bila bi ekspedicija u Himalaju, međutim, kao i više puta do sada, finansijska situacija bila je odlučujući faktor.

Svjesna trenutačne društveno-ekonomske situacije, Komisija za alpinizam PSH odlučila se za ekspediciju u SSSR na bazi bezvalutne razmjene sa sovjetskim alpinistima, gledajući pri tom da se zadovolje uvjeti atraktivnosti i kvalitete. Preduvjeti za takvu suradnju postojali su, osobito nakon hrvatskog alpinističkog pohoda na Kavkaz 1981. godine. Rezultat svih tih nastojanja bila je Hrvatska alpinistička ekspedicija »Fane '84».

Cilj — Fanske gore. Fanske gore, skraćeno Fane, nalaze se u Tadžikistanu, u Sovjetskoj Srednjoj Aziji. Srednja Azija je jedno od najvećih i istovremeno u geografskom, nacionalnom i povijesnom pogledu jedno od najizrazitijih područja Sovjetskog Saveza. Ukupno obuhvaća 1 238 300 km² i proteže se od Kaspijskog jezera na zapadu do kineske granice na istoku, te od Kazahstana na sjeveru do Irana i Afganistana na jugu. To je i jedno od najstarijih civilizacijskih područja svijeta. U najstarija povijesna vremena tu su živjele visoko razvijene kulture, a pravi je procvat Srednja Azija doživjela u prvoj polovici drugog tisućljeća naše ere. Tada su u ovim krajevima postojale moćne države koje su ostavile iza sebe brojne spomenike.

Zbog povijesne i kulturne povezanosti cijelo to područje ima, unatoč golemosti i razlikama, mnogo zajedničkog.

Uža Sovjetska Srednja Azija podijeljena je na četiri republike. Najzapadnija je Turkmenija, pustinjska zemlja, dalje prema istoku leži pustinjski, ali velikim ozama posut Uzbekistan, sasvim na istoku, uz kinesku granicu, u planinama Tjen-Šana leži Kirgizija, a najdalje na jugoistoku, u planinama Pamira i Altaja smjestio se Tadžikistan. Njegova površina iznosi 143 100 km² i ima 3 800 000 stanovnika.

Tadžikistan je najgorovitija sovjetska republika, samo 7% površine su ravnice dok 93% otpada na planine, i to ne obične bregove, već divovske grebene dugačke stotine kilometara, koji se prema istoku penju do Himalaja (90% Republike se nalazi iznad 1000 m nadmorske visine).

Osnovno stanovništvo Tadžikistana čine Tadžici. Ubrajaju se u iransku skupinu naroda, za razliku od ostalog stanovništva Srednje Azije, koje čine turski narodi: Turkmeni, Uzbeci, Kirgizi i još neki manji. Osim Tadžika svi ti drugi su kao narodi razmijerno mladi, jer su se svjesno u nacionalnom pogledu izrazitije oblikovali tek u prošlom i našem stoljeću.

S obzirom na to da su Tadžići narod iranskog, a ne turskog porijekla, Tadžikistan je geopolitički za Sovjetski Savez najznačajnija republika Srednje Azije. U odnosu na Afganistan, Iran i Indiju on ima određenu vanjsko-političku ulogu. Sigurno je da je sjeverni dio Afganistana, koji je velikim dijelom nastanjen od Tadžika, Uzbeka i Turkmena, vrlo osjetljiv na blizinu sovjetskog Tadžikistana. Sovjetska propaganda upozorava da je tadžički narod umjetno razdvojen, što razumljivo ukazuje na potrebu ujedinjavanja svih Tadžika. U odnosu na Iran, Tadžikistan bi, po sovjetskom shvaćanju, trebao imati onu ulogu koju Armenija ima u odnosu na sve Armeance u svijetu, tj. da bude središte iranskog svijeta.

Sovjetska Socijalistička Republika Tadžikistan osnovana je 1924. godine i od tada je to velika škola i veliko gradilište. Industrija obuhvaća više od 100 grana. Danas je dnevna industrijska proizvodnja 2,5 puta veća od cijelokupne industrijske proizvodnje 1924. godine. Iako je ravnica i dolina malo, one su nadasve dragocjene, jer Tadžikistan ima idealnu klimu za gajenje pamuka. Tu rastu najtankovlaknastije sorte pamuka i ova je republika pamučna velesila u okviru SSSR-a (s godišnjom proizvodnjom od oko 900 000 tona sirovog pamuka).

S tadžičkih planina teku najveće srednjoazijske rijeke: Zeravšan, te Vahš i Pjandž koje poslije spajanja čine Amu-Darju. Danas hidrocentrale u Tadžikistanu svakog dana proizvode oko 40 milijuna kilovatsati električne energije, što premašuje ukupnu godišnju proizvodnju 1940. godine.

Detaljnja karta Fanskih gora na trećoj stranici omota

Zanimljivo je spomenuti da je Tadžikistan jedno od najtrusnijih područja na svijetu. Godišnje se bilježi prosječno čak 7000 potresa.

Glavni grad je Dušanbe (prije Stalinabad). To je posve novi grad izgrađen u sovjetsko doba. Danas broji oko 400 000 stanovnika.

Gorski sistem u kojem se nalaze Fanske gore (na tadžičkom jeziku: Obojena brda) naziva se Pamiro-Alaj, i povezuje Tjen-Šan s Pamirom. Tvore ga četiri velika planinska grebena: Zeravšanski, Gisarski, Turkestanski i Alajski. Fane su gorska skupina koja povezuje Gisarski i Zeravšanski greben, od kojih je odvojen nižim grebenima i prijevojima. Geografski gledano samostalna su gorska skupina, omedena na sjeveru rijekom Pasrud, na jugu rijekom Karakulj, na zapadu rijekom Voru, a na istoku Iskandar-Darjom, dok ih po geološkoj gradi možemo svrstati pod Zeravšansko gorje.

Fanske gore su najvećim dijelom građene od vapnenca, što je za nas pogodna okolnost jer smo na takve stijene naviknuti. Stijene su izrazito kršljive, što je rezultat djelovanja vode, leda, vjetra i naročito velikih temperaturnih razlika (i do 30–40°C u toku dana). Veliki ledjenjaci su u nižim predjelima prekriveni kamenjem, dok u višim predjelima nude mogućnost čisto ledenog penjanja. Većina uspona je kombiniranog karaktera, što zahtijeva dodatne napore jer treba nositi opremu za snijeg i led, kao i za ekstremno suho penjanje.

Klima je izrazito suha i topla, ali oskudice vode ipak nema, jer se u području nalaze brojna ledjenjačka jezera i potoci, a na većim visinama je mogućnost topljenja snijega i leda. Na obali jednog takvog jezera, Malog Alaudina, postavili smo bazni logor. U tom području, koje je pod upravom alplagera Vazrob, nalazi se šest petisućnjaka, među kojima i najviši vrh Fana — Čimtarga (5487 m), te brojni vrhovi visine između 4000–5000 metara.

U tom području, ali s bazom u susjednoj dolini Kulikalonskih jezera, djelovala je Jugoslavenska ekspedicija 1979. godine, u kojoj su bili samo alpinisti iz Slovenije. Ona je ostavila za sobom povoljan dojam i značajne rezultate. Naš cilj je bio da ispenjemo što više teških i kvalitetnih uspona i po mogućnosti neki prvenstveni uspon, te da opravdamo stečeni ugled Jugoslavena u tom području.

Sudionici. Bilo je velikih poteškoća sa sastavom ekspedicije. Komisija za alpinizam PSH raspisala je natječaj za sudjelovanje u ekspediciji i na temelju prispjelih prijava i određenih kriterija izabrala desetoricu. Konačan sastav ekspedicije, međutim, bitno se razlikovao od izbora. Osnovni razlog bio je način financiranja ekspedicije, koji je zahtijevao od svakog kandidata da sam sudjeluje sa 66% troškova. To je problem i prijašnjih, a

Sudionici ekspedicije (s lijeva na desno): Ćujić, Barać, Butković, Anić, Perko, Alikalfić, Meić, Retelj, Ognančević i Puzak (voda ekspedicije)

vjerojatno i budućih ekspedicija. Krajnje je vrijeme da se tom problemu pride sustavno. Uz to se pojavio niz otežavajućih okolnosti, kao što su bolest, nemogućnost izbjivanja s radnog mjesta i vremenska podudarnost s održavanjem škole za Šerpe u Nepalu, na kojoj su neki naši alpinisti bili instruktori.

U sastavu ekipe uključen je i alpinist Željko Perko iz Slovenije, zbog poznavanja područja (1979. bio je voda Jugoslavenske alpinističke ekspedicije u Fanske gore) i znanja ruskog jezika.

Sudionici ekspedicije bili su:

- Edin Alikalfić (25 god.), AO PDS »Velebit« Zagreb
- Gordan Anić (26), AO PD »Mosor«, Split
- Gorazd Barać (25), AO PD »Mosor« Split
- Davor Butković (30), AO PD »Zagreb-Matica«
- Boris Ćujić (22), AO PDS »Velebit«, Zagreb
- Srećko Meić (23), AO PD »Ravna gora«, Varaždin
- Branko Ognančević (36), AO PDS »Velebit«, Zagreb
- Željko Perko (28), AO PD »Tržič«, Tržič
- Branko Puzak (28), AO PD »Zagreb-Matica«, voda ekspedicije
- Edvard Retelj (23), AO PD »Mosor«, Split

Pripreme. Jedan je od osnovnih uvjeta za uspjeh ekspedicije solidna penjačka i ostala kondicija kandidata. Opća kondicija postiže se redovnom djelatnošću — penjanjem tokom godine, najčešće subotom i nedjeljom (bez obzira na ekspediciju). Današnji alpinizam od

dobrog alpiniste zahtjeva i dodatne napore: trening preko tjedna, a za kandidate za ekspediciju on bi trebao biti svakodnevni.

U takvoj situaciji dolazi do sukobljavanja više različitih problema. Organiziranje ekspedicije velik je posao. U nedostatku nekog organizacijskog tijela (nešto kao ekspedicijski odbor) većinu poslova obavljaju sami članovi ekspedicije. Poteškoća je i različito mjesto boravka kandidata (u ovom slučaju četiri grada: Zagreb, Split, Varaždin i Tržić). U situaciji kada se zajedničke pripreme ne mogu finansirati nemoguće je zahtijevati od kandidata dolazak na veći broj zajedničkih izleta. Zato su pripreme za ekspediciju bile prvenstveno individualne, što se, s obzirom da je ekspedicija bila alpskog a ne klasičnog tipa, pokazalo zadovoljavajućim. Održana su dva zajednička treninga izleta: 1—3. 6. 1984. na Kleku i 22—24. 6. 1984. na Vršiću. Ti su treninzi pokazali dobru penjačku kondiciju. Budući da su kandidati bili iz različitih mesta, izleti su također iskorišteni za detaljnije upoznavanje i utvrđivanje homogenosti ekipe. U takvoj situaciji lako se stvaraju manje grupe unutar ekipe, što može dovesti do različitih poteškoća. To je problem s kojim vode budućih ekspedicija moraju ozbiljno računati i na pripremama i u toku same ekspedicije.

TOK EKSPEDICIJE

18. srpnja. Kompletna ekspedicija okupila se u Beogradu, na aerodromu Surčin. Navečer polazak JAT-ovim avionom za Moskvu.

19. srpnja. Zbog lošeg vremena avion neplaniрано slijedeće u Kijev. Nakon 6 sati čekanja polijećemo za Moskvu. Na aerodromu Šeremetjevo dočekao nas je voda ekipe iz Rostova na Donu koja će doći k nama u Jugoslaviju, Jurij Kalaciev, i naša pratilja za vrijeme boravka u SSSR-u, Tanja Komarovo. Tanja tečno govori hrvatski, što je olakšalo naš boravak u Sovjetskom Savezu.

20. srpnja. Ujutro polijećemo iz Moskve za Dušanbe, gdje nas je dočekao načelnik alplagera Varzob, Ernest Abdulajev. Nakon kratkog odmora u gradskoj bazi alplagera autobusom smo otišli 50 km u Varzob. Temperatura je 35°C, ali tvrde da je danas svjež dan (jučer je bilo 44°C). Vremenska razlika iznosi pet sati, što je vjerojatno razlog da nam se ne spava, usprkos umoru od puta.

21. srpnja. Program našeg boravka predviđa da u Varzobu ostanemo do 24. srpnja radi aklimatizacije, ali tražimo da u bazni logor krećemo već sutra. Većina je današnji dan iskoristila za održavanje penjačke kondicije i penjala u okolnim stijenama (50—100 m). Neki imaju zdravstvenih poteškoća (probavne smetnje, glavobolju). Dobili smo još jednog pratiloca, Nikolaja Šaradina.

22. srpnja. Prije podne pakiramo opremu, podižemo hranu iz magazina i spremamo se za polazak. Dijelimo se u dvije grupe. Alikalfić,

Butković, Meić i Perko idu ranije manjim terenskim kolima, sa zadatkom da odaberu i pripreme mjesto za bazni logor. Druga grupa (Anić, Barać, Čujić, Ognančević, Puzak i Retelj) kreće poslije ručka kamionom, sa svim teretom.

Put do Fana vodi 120 km planinskim cestama, preko prijevoja Anzov (3372 m). Prva grupa je stigla bez poteškoća do doline Alaudin, a druga zbog kvara na kamionu provodi noć pored puta, u jednoj od mnogobrojnih gudura.

23. srpnja. Malo pješice, malo terenskim kolima, i druga grupa dolazi do kraja ceste. Do baznog logora (jezero Mali Alaudin, 2800 m) ima još oko jedan sat hoda. U tri-četiri puta prenosimo opremu do baznog logora, a do kraja dana uređujemo logor, šatore, kuhišju i prostor za jelo. Bazni logor je na samoj obali jezera, u blizini izvora pitke vode. Tlo je kamienito s mnogo prašine. Temperatura je preko 30°C, a zrak je izrazito suh. Pogled na petisućnjake Čapdaru i Mirali je impresivan. Predveče se dogovaramo za daljnje djelovanje.

24. srpnja. Perko i Retelj ostaju u logoru, a svi ostali odlaze na aklimatizacijsku turu na Pik Alaudin (4237 m). Uspon je lagan, kategorije 2a, i višestruko nam je koristio (aklimatizacija, upoznavanje područja, pogled na ostale vrhove), naročito pri planiranju slijedećih ciljeva. Navečer smo svi u baznom logoru.

25. srpnja. Alikalfić, Anić, Barać i Ognančević odlaze u Dolinu Mutnih jezera i bivakiraju u podnožju Energije (oko 4000 m). U planu im je još jedna aklimatizacijska tura, ali na vrh viši od 5000 m. Perko i Retelj odlaze pod Bodhonu (bivak na oko 3900 m) s namjerom da ispenju prvenstveni uspon zaledenim kuloarom. Ostali ostaju u logoru.

26. srpnja. Ekipa s Energije vraća se nedovršena posla. Izabrali su pretežak pristup, što ih je izmučilo, te su na visini od oko 5000 m odustali. Perko i Retelj su ispenjali težak ledeni kuloar u zapadnoj stijeni Bodhone (60°, 5a), a spustili se »Lijevim kuloarom« (4b), prvenstvenim usponom Ž. Perka iz 1979. godine. Noć ih zatječe na silazu u podnožju stijene i odlučuju se na još jedan bivak. Bodhona se ubraja u najteže i najopasnije stijene u Fanama, i ovaj uspjeh je povoljno psihološki djelovao na sve nas. Navezi Butković-Puzak i Čujić-Meić odlaze prema Pajhambiru i Zamoku. Bivakiraju na visini od 4000 m.

27. srpnja. Perko i Retelj se vraćaju u bazni logor, nakon velikog uspjela u Bodhoni. Butković, Puzak, Čujić i Meić, nakon bivaka u podnožju Zamoka, kreću prema Pajhambiru (4960 m). Odabiru neuobičajenu varijantu uspona, direktno po ledenjaku Zamoku. Velika je poteškoća u visokim dnevnim temperaturama iznad 4000 pa i 5000 metara, što je suprotno našim očekivanjima. Ne puše ni vjetar i osjećamo se kao u paklu. Paradoks: okruženi morem leda i snijega »umiremo« od vrućine. Nakon uspona na Pajhambir, Meić

ostaje na sedlu, a ostala trojica nastavljaju grebensko prečenje na Zamok (5070 m). Na vrhu se osjećamo uglavnom dobro, nemamo poteškoća s visinom, ali nas još uvek muči vrućina. Vraćamo se istim putem. Kasno navečer svi smo ponovo zajedno u baznom logoru. Nakon ovog uspona (3a) osjećamo se potpuno aklimatizirano.

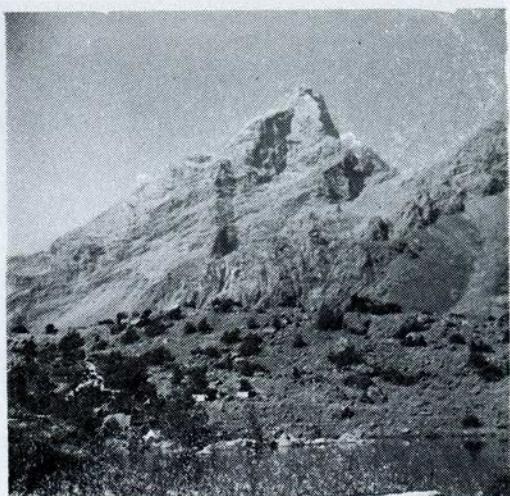
28. srpnja. Alikalfić, Anić, Barać i Ognančević odlaze na bivak pod Zamokom, s namjerom da ponove aklimatizacijsku turu Pajhambir-Zamok. Svi ostali uzimaju slobodan dan i provode ga uglavnom u logoru i šetnjama oko jezera. Prehranu smo organizirali tako da svi oni koji su u logoru jedu isto, »iz jednog lonca«, a grupe koje idu na uspon nose turnu hranu, po svom izboru i sklonostima. Takva organizacija kuhinje pokazala se dobra. Također smo se trudili da u svakom trenutku bude spremna dovoljna količina vrućeg čaja, što se pri ovim visokim temperaturama pokazalo dobrim.

29. srpnja. Alikalfić, Anić, Barać i Ognančević se uspinju na Pajhambir i Zamok i prije mraka su već u logoru. Alikalfića je pogodio kamen u ruku i jako ga boli. Butković i Puzak odlaze pod Adamtaš i bivakiraju na oko 3300 m. Javljuju se nove teškoće: zrak je izrazito suh, što izaziva sušenje sluznice u nosu i ustima, a istovremeno ima puno prašine, tako da nam često i na najmanji podražaj ide krv iz nosa.

30. srpnja. Butković i Puzak penju istočni greben Adamtaša (4a). Stijena je izuzetno kršljiva i opasna. Imaju orientacijskih poteškoća. U vršnom dijelu stijene nailaze na led. Bivakiraju na polici uskoj 80—90 cm, na visini od oko 4500 metara. Perko-Retelj i Čujić-Meić odlaze pod sjeverni brid Čapdare (5297 m). Meić zbog zdravstvenih poteškoća odustaje od uspona, te se u pratinji Čujića vraća u logor, a Perko i Retelj nastavljaju s usponom. Sjeverni brid Čapdare (Sfinge) težak je kombinirani uspon (5). Donji dio je suha stijena (IV, V), a gornji dio kombiniran, s više leda. Nose opremu i za teško suho penjanje, i za ledeno penjanje, i opremu za bivak, što jako otežava uspon. Bivakiraju u stijeni (oko 4800 m).

31. srpnja. Butković i Puzak nakon neudobnog i hladnog bivaka (ujutro su im vreće bile zaledene) penju prvenstveno izlaznu varijantu u Adamtašu. Stijena je kombinirana, s teškim detaljima u suhoj stijeni i ledu (V, 70°C). Penju sve u derezama jer ih jednostavno ne mogu stalno stavljati i skidati sa cipela. Nakon nekoliko kritičnih situacija dolaze na vrh Adamtaša (4700 m). Silaz je također bio problematičan, te su silazili navezani, dužinu po dužinu.

Perko i Retelj uspješno svladavaju preostalih 500 m u Čapdari. Vršni dio je strmi led, sa seracima i ledenjačkim pukotinama. Silaz je također komplikiran, s mnogo spuštanja po užetu, ali Perko i Retelj to prilično brzo i

Adamtaš (4700 m), desno iza njega snježni Šiljak Mirali (5170 m)

Foto: B. Puzak

elegantno izvode te su već u poslijepodnevnim satima u baznom logoru.

Alikalfić i Ognančević odlaze na bivak pod Čimtargom. Bivakiraju na ledenjaku, na visini od oko 4300 m. Najuspješniji dosadašnji dan na ekspediciji upotpunjavaju Anić i Čujić usponom na obližnji Pik Sjeverni (4200 m) po sjeveroistočnoj stijeni (200 m, 2b).

1. kolovoza. Jedan od rijetkih dana kada smo se svi okupili u logoru. Već prije podnevratili su se Alikalfić i Ognančević, koji su odustali od uspona na Čimtargu zbog odrona leda. Alikalfića još boli ruka. Najviša točka do koje su došli je sedlo Avlo (4600 m). Nekolicina ima probavne smetnje i to je osnovna bolest koja nas muči. Većina se ipak osjeća dobro.

2. kolovoza. Butković i Puzak odlaze na sedlo Avlo (4600 m) gdje bivakiraju, s namjerom da u sljedećih nekoliko dana traverziraju centralni dio Fana, uključujući i najviši vrh Čimtarga (5487 m). Čujić, Meić i Ognančević odlaze na bivak pod Čapdarom. Namjeravaju zajedno sa sovjetskim alpinistima penjati Sfinge. Pristupi u Fanama su dugi i neugodni, naročito zbog dugačkih sipara, i do 1000 visinskih metara, koji se nerijetko nalaze na ledenoj podlozi, što jako otežava bilo kakvo kretanje. Dobro su nam u tim uvjetima poslužili skijaški štapovi.

3. kolovoza. Meić nema sreće: opet mu je pozlilo i sam se vraća u bazni logor, a Čujić i Ognančević ulaze u sjeverni brid Čapdare, u popodnevnim satima. Taj dan su ispenjali donji dio stijene (IV, V) i bivakiraju na »glavi« Sfinge (oko 4500 m). Butković i Puzak ulaze u istočni greben Miralija. Zbog orientacijskih poteškoća skreću suviše desno, u sjevernu stijenu, što im oduzima vremena. Da bi nadoknadiли vrijeme, na ledenom dijelu

Vrh Čimtarge (5487 m)

Foto: B. Puzak

grebena idu paralelno. Preko vrha Mirali (5170 m) spuštaju se na sedlo Mirali (5050 m), gdje bivakiraju, što je bio najviši bivak na ekspediciji. Anić i Barać odlaze pod Čapdaru, za Čujićem i Ognančevićem.

4. kolovoza. Još jedan izrazito uspješan dan. Čujić i Ognančević uspješno svladavaju drugi dio sjevernog brida i kasno navečer su u logoru. Anić i Barać uspijevaju ispenjati sjeverni brid za jedan dan! Ušli su rano ujutro i već u popodnevnim satima su na Čapdaru (5297 m)! Bivakiraju negdje na silazu (oko 4500 m). Butković i Puzak osvajaju najviši vrh Fana, Čimtarga (5487 m), sjevernim grebenom. Trijumf je potpun, a dopunjaju ga Perko i Retelj odlazeći pod istočnu stijenu Čimtarge, s namjerom da je sutra ispenju. Bivakiraju na oko 4300 m.

5. kolovoza. Anić i Barać se vraćaju u logor nakon jučerašnjeg «ekspres» uspona na Čapdaru. U istom stilu Perko i Retelj penju istočnu stijenu Čimtarge (4a), osvajaju vrh i isti dan se vraćaju u logor! Nema sumnje, potpuno smo aklimatizirani i na vrhuncu kondicije.

U četvrtom danu svoje ture Butković i Puzak kreću na Energiju (5105 m). Uspinju se na sedlo Čimtarga (4600 m) i dalje sjevernim grebenom prema vrhu. Na oko 5000 m Butković odustaje zbog iznenadne slabosti, a Puzak nastavlja sam preostalih 100 metara. Preko Mutnih jezera vraćaju se u logor i, nakon više dana, ekspedicija je ponovo na okupu.

6. kolovoza. Svi imaju dan odmora. Sovjetски alpinisti koji prolaze pored našeg logora svraćaju na čaj i čestitaju nam na uspjesima. Poslijepodne Ognančević odlazi sa sovjetskim alpinistima prema Bodholi, s namjerom da penje vrlo težak smjer Guljnova (5b). Bivakiraju na oko 3900 metara.

7. kolovoza. Zavladala je malo opuštenija atmosfera, jer se naš boravak bliži kraju, a rezultati su već sada vrlo dobri. Ipak, nesmanjenom žestinom idemo dalje: Ognančević penje u Bodholi smjer Guljnova, sve kao prvi (5a, detalji VI). Bivakiraju u stijeni, na oko 5000 metara. Anić, Čujić i Perko odlaze na Mutna jezera sa željom da sutra osvoje Enerđigu (5105 m). Meić začuđuje svojom upornošću. Nakon nekoliko dana oporavka po treći put kreće pod Sfingu, ovog puta s Butkovićem i Puzakom.

8. kolovoza. Nakon bivaka u stijeni Ognančević svladava preostali dio vrha Bodhone (5304 m) i preko sedla Bodhone vraća se u logor. Paklena vrućina je ipak učinila svoje. Anić se vraća s Mutnih jezera, a Čujić i Perko se penju na Energiju sjevernim grebenom (2b) i isti dan se vraćaju u logor. Butković na samom ulazu u sjeverni brid Čapdare odustaje, ali Meić i Puzak nastavljaju dalje. Meiću se upornost isplatila, ovog puta mu idu lako i najteža mjesta (V, Ae). Bivakiraju u stijeni, u gornjem dijelu grebena, na oko 4700 m.

9. kolovoza. Svi su u logoru. Čeka se još samo povratak Meića i Puzaka s vrha Čapdare. I kao što obično zna bivati, na silazu se zamalo dogodila nesreća. Malo zbog umora, malo zbog euforije uspjeha, Puzak je bio na trenutak neoprezan i na jednom skoku pao 3-4 metra, srećom na policu i bez većih posljedica.

10. kolovoza. Rušimo logor i nosimo stvari u dolinu. Od pastira kupujemo ovcu. Glavni mesar je Ognančević. Tu noć smo išli jako kasno spavati. Neda nam se dizati šatore i liježemo po travi gdje tko stigne.

11. kolovoza. S prijevozom opet komplikacije, kao i na dolasku. Kamion se opet pokvario i čekamo da stignu rezervni dijelovi, napruci radio-stanicom. Krećemo napokon oko podneva i predveče smo u Varzobu.

12. kolovoza. Odlazimo u Dušanbe na razgledavanje grada. Navečer smo opet u Varzobu na oproštajnoj večeri sa sovjetskim alpinistima i u vodstvu alplagera Varzob.

13. kolovoza. Odlazimo u Dušanbe, u gradsku bazu alplagera. Dan je izrazito vruć, 49°C. Koristimo ga za pojedinačno razgledavanje grada.

14. kolovoza. U ranim jutarnjim satima polijećemo za Moskvu. Nadligećemo Fane i prepoznajemo pojedine vrhove.

15. kolovoza. Prijepodne nam je organizirano kolektivno razgledavanje Moskve, a poslijepodne individualno. Navečer smo se sastali s funkcionarima Upravljenja Alpinizma i razgovarali o daljoj suradnji.

16. kolovoza. Rano ujutro odletjeli smo za Beograd, gdje smo se rastali. Jedan dio je otišao za Split, a drugi za Zagreb.

Rezultati. U toku 19 dana alpinističkog dje-lovanja u Fanskim gorama, u području oko najvišeg vrha Čimtarge, 10 članova ekspedicije je osvojilo 10 vrhova (od 4200 do 5487 m) i izvelo 39 alpinističkih uspona: 22 kombinirana, 4 ledena, 11 u suhoj stjeni i 2 greben-ska prečenja. Ti usponi su bili slijedećih kategorija (sovjetska ljestvica rangiranja teškoća): 8 uspona 2a, 4 uspona 2b, 8 uspona 3a, 2 uspona 4a, 2 uspona 4b, 6 uspona 5a i 9 uspona 5b kategorije.

OSVOJENI VRHOVI

1. Plik Sjeverni (4200 m), Anić, Čujić
2. Plik Alaudin (4237 m), Alikalifić, Anić, Barać, Butković, Čujić, Meić, Ognančević, Puzak
3. Adamtaš (4700 m), Butković, Puzak
4. Pajhambir (4960 m), Alikalifić, Anić, Barać, Butković, Čujić, Meić, Ognančević, Puzak
5. Zamok (5070 m), Alikalifić, Anić, Barać, Butković, Čujić, Ognančević, Puzak
6. Energija (5105 m), Čujić, Perko, Puzak
7. Mirali (5170 m), Butković, Puzak
8. Capdara (5297 m), Anić, Barać, Čujić, Meić, Ognančević, Perko, Puzak, Retelj
9. Bodhona (5304 m), Ognančević
10. Čimtarga (5487 m), Butković, Perko, Puzak, Retelj

POPIS ALPINISTIČKIH USPONA

1. Plik Sjeverni, 4200 m, SI stijena, 2b, 200 m, 31. 7. Anić, Čujić
2. Plik Alaudin, 4237 m, JZ stijena, 2a, 300 m, 24. 7. Alikalifić, Anić, Barać, Butković, Čujić, Meić, Ognančević, Puzak
3. Adamtaš, 4700 m, I greben, 4a, 1400 m (prven-stvena izlazna varijanta, V. 700. 200 m. 5a), 30 — 31. 7. Butković, Puzak

4. Zamok, 5070 m, Pajhambir, 4960 m, uspon lede-njakom Zamok i grebensko prečenje, 3a, 1000 m, 27. 7. Butković, Puzak, Čujić, Meić (Meić bez Zamoka) i 29. 7. Alikalifić, Ognančević, Anić, Barać
5. Energija, 5105 m, S greben, 2b, 500 m, 8. 8. Čujić, Perko
6. Capdara, 5297 m, S brid (»Sfinga«), 5b, 1200 m, 30 — 31. 7. Perko, Retelj, 3 — 4. 8. Ognančević, Čujić, 4. 8. Anić, Barać, 8 — 9. 8. Meić, Puzak
7. Bodhona, Z stijena, »Desni kuloar«, 600, 600 m (5a), prvenstveni, 25. 7. Perko, Retelj
8. Bodhona, Z stijena, »Lijevi kuloar« 50/550, 4b), u silazu, 25. 7. Perko, Retelj
9. Bodhona, 5304 m, Z stijena, smjer Guljnova, 5b, 1200 m, 7—8. 8. Ognančević sa sovjetskim penjačima
10. Čimtarga, 5487 m, I stijena, 4a, 1200 m, 5. 8. Perko, Retelj
11. prečenje Mirali (5170 m) — Čimtarga (5487 m) — Energija (5105 m), 5a, 5km, 3 — 5. 8. Butković, Puzak (Butković na Energiji do 5000 m)

Zaključak. Ocijenjujući uspjeh neke eks-pedicije najprije se ima u vidu ostvarenje zadanog cilja — osvojen vrh, ispenjana stijena. Ovako gledano ekspedicija »Fane '84« je neosporno uspjela. Sa 6 uspona 5a i 9 uspona 5b kategorije, jednim prvenstvenim usponom i jednom teškom prvenstvenom varijantom, HAE »Fane 1984« možemo svrstati među najuspješnije naše ekspedicije do sada. To međutim, ne treba uzeti s euforijom, već kao normalan tok našeg alpinističkog razvoja. Sva-ka nova generacija akumulira u sebi znanje i iskustva svojih prethodnika.

Sjeverni greben Čimtarge

Foto: B. Puzak

Ekspedicija se suočavala, naročito u pripremnom razdoblju, sa svim problemima koji se uobičajeno javljaju pri organiziranju ovakvih akcija (većina ih je spomenuta u uvodnim dijelovima izvještaja). Svakako je najveća poteškoća financiranje, iz čega proizlazi niz drugih poteškoća: pripreme, oprema, a u krajnjoj liniji i sastav ekspedicije. U situaciji bez nekog organizacijskog tijela (ekspedicijskog odbora), mnogo su nam pomogli tajnik PSH Nikola Aleksić i predsjednik Komisije za alpinizam PSH Darko Berljak.

Rezultatima ekspedicije, uz nabrojane osvojene vrhove i ispenjane smjerove, možemo pridodati i stičena iskustva. Do sada su se pripreme članova ekspedicije većinom svodile na fizičku komponentu. U uvjetima šarolikog sastavljanja ekipe (iz više gradova), te velikog starosnog raspona (u našem slučaju od 22 do 36 godina), ubuduće valja obratiti pažnju na psihološke pripreme. Dobra je formula za sastav ekspedicije: mlađi perspektivni plus stariji iskusniji, makar je neosporno da su alpinisti iznad 25 godina staloženiji i iskusniji, a mlađi podloženiji trenutačnim promjenama raspolaženja i skloniji raznim depresivnim stanjima u toku ekspedicije.

Proširena su hrvatska iskustva o alpinizmu u SSSR-u, bazirana dosad većinom na iskuštvima s Kavkaza. Naš boravak u Fanama karakterizira izuzetna sloboda djelovanja. Osim toga nismo bili suočeni s mnogim formalnostima što smo ih očekivali (lijечnički pregled, maršutne liste, radio-stanice itd.). Hranu smo podigli u magazinu, po svom izboru, za dvadesetak dana odjedanput, i sami smo kuvali. S hranom smo bili uglavnom zadovoljni, ali je za uspone dobro ponijeti i malo naše turne hrane (dehidrate, čokolade i sl.).

Jedino na čemu su inzistirali Sovjeti bila je zabrana solo uspona, a postojao je i određeni stupanj koordinacije u nekim frekventnijim stijenama (npr. u Capdari).

Oprema kojom smo se koristili ista je kao i za uspone u Centralnim Alpama. U mnogim smjerovima treba nositi i opremu za teško suho penjanje i za snijeg i led. Za uvjete u Fanama dovoljne su obične jednostrukе kožne gojzerice. Na većinu uspona treba nositi i opremu za bivak. Umjesto šatora dostatna je i bivak vreća.

Naša su iskustva s vremenom bila povoljna. Vrijeme je svih 20 dana bilo stabilno: dnevna temperatura oko 30° C, noćna ispod 0° C, s umjerenom naoblakom u popodnevnim satima, vjetar umjeren do jak. Međutim, po pričanju sovjetskih alpinista, nije uvijek tako. Navodno su moguće iznenadne oluje, sa snijegom, koje traju i po 4 — 6 dana, tako da je ipak nužan oprez u vezi s vremenom.

Literatura o Fanama nema, bar nama nije bila dostupna, a i s kartama smo imali poteskoća. Mnoge podatke smo sami otkrivali na terenu i učili se na greškama. Naša karta nastala je na temelju više različitih skica, karta i opažanja na terenu. Iduća ekspedicija trebala bi se orijentirati na područja oko vrhova Velika i Mala Ganza, te Plik Moskva i Glava šećera. To su lijepi i interesantni petisućnjaci, s mogućnostima prvenstvenih uspona.

Zanimljiva je toponomastika Fana. Prevedeno s tadžičkog jezika mnogi vrhovi imaju lijepa imena, npr.: Cimtarga znači Ledena zemlja, Čapdara je Lijeva rijeka, Bodhona — Dom vjetrova, Mirali — Tigrove pruge, Adamtaš — Kameni čovjek, Alaudin — Božje mjesto. Postoje i imena drugačijeg tipa: Energija, Politehnika, Plik boraca za mir, kao i imena trećeg tipa, npr. Marija (po ženi nekog upravitelja). No, bez obzira na imena vrhova, Fane su lijepi i interesantne planine.

Jedan od rezultata ekspedicije je i mogućnost daljnje suradnje sa sovjetskim alpinistima. U situaciji sve većih finansijskih poteškoća i porasta cijena na svjetskom alpinističkom »tržištu«, takva bi orientacija trebala imati prednost u našim planovima.

Sumirajući rezultate ekspedicije, smatram da je ona u potpunosti uspjela i da predstavlja značajan doprinos našoj velikoj obljetnici, 110-godišnjici organiziranog planinarstva u Hrvatskoj. I kao što smo ostavili trag našeg boravka u SSSR-u, nadam se da smo uložili kamičak u mozaik hrvatskog planinarstva, u dio naše nacionalne kulturne baštine.

Zahvaljujemo se na materijalnoj i moralnoj pomoći Planinarskom savezu Hrvatske, Planinarskom savezu Zagreba, Planinarskim društvinama Mosor, Ravna gora, Tržič, Velebit i Zagreb-Matica, Vsesojuznom Sovjetu DSO Profsojuzov «Lokomotiv» iz Rostova na Donu, RZ »Chromos-Commerce« Zagreb, RO »Chromos« OOUR »Sintetske smole«, »Dalmacijaturist« Split, JAT-ovo poslovniči Split, prevođiteljici Tanji Komarovo, instruktorku Nikolaju Šandru, te sovjetskim alpinistima i rukovodstvu alplagera Varzob.

LITERATURA

1. J. Stanić, M. Borozin: »Ljepote i znamenitosti Sovjetskog Saveza«, Mladost, Zagreb, 1978.
2. Enciklopedijski leksikon — Mozaik znanja, Geografija Interpres, Beograd, 1969.
3. Iz intervjua: Rahman Nabijev, Prvi sekretar CK Komunističke partije Tadžikistana
4. V. Đurić: »Ekonomika geografija Evrope i SSSR«, Naučna knjiga, Beograd, 1974.
5. Geografski atlas, Moskva, 1983.
6. Z. Perko: »Jugoslovenska alpinistična odprava u Fanske gore«, Alpinistički razgledi br. 4, 1980.

U beskraju Kordiljera

Trekking Peru—Bolivija—Čile 1984 (Nastavak)

MARIO SALETTO

ZAGREB

Od izvora Amazone do Svetе doline Inka

Južnoamerička ljubav za nogomet omogućuje nam relativno udobno noćenje. I najmanji indijanski zaselak ima barem polovinu nekog nogometnog igrališta — jedinog ravnog terena na kamenitom Altiplanu. Šatore postavljamo u blizini gola, tako da ujutro možemo na vratnicama osušiti vreće za spavanje. Temperatura noću pada prilično ispod ništice, tako se na krovovima šatora iznutra hvata obilno inje koje se pojavom jutarnjeg sunca pretvara u neugodnu kišicu. Neki Zlatin specijalni jaki čaj prava je radost za smrznute kosti. Razgibavamo se i ugrijavamo gimnasticirajući. Indijanci imaju drugu metodu: praktički do pola devet sasvim nepomično čuće pred kolibama ognuti u debele ponče. Tek kad ih zagrije sunce i kad se razledi počinju se micati. »Manaña a ocho« — sutra u osam, tu je izgleda pravilo života. Prijedog svetog »ocho« ništa ne uspijevamo dogоворити u ovim zemljama gdje je sunce — jedina zimska peć, jer na ovoj visini više nema drveća i kolibe nemaju nikakav sistem zagrijavanja. Čak se, vidjeli smo, i kuha izvan kuće. Indijanke u pončoima, pod onim tipičnim okruglim klobucima, kuhaju u glijenim ili ponegdje aluminijskim posudama ložeći na otvorenom neko skromno trnovito grmlje.

— Stiritisoč in tristo metrov — najavljuje »navigator« Janez. Pravi Slovenac, opsjednut visinama, visinomjer mu neprekidno visi obješen oko vrata. Prešli smo najviši prijevoj, jedva gmižući u prvoj brzini. Spuštamo se u divlje lijev kanjon izvora rijeke Apurimac, najveće od nebrojenih pritokâ Ucayala, što nekoliko tisuća kilometara dalje tvori Amazonu. Strme žuto-smede stijene ruše se do bezbroja sivih oblatakâ, među kojima tutnji divlji Apurimac. Tu na samu 2000 m već je ugodno toplo; pokušavamo se na brzinu okupati u djevičanskoj hladnoj vodi početka Amazone. Divno, do drečeći crvenog smiraja dana u zalazu sunca. Tu je, tvrde, i posljedna točka do koje se zasad zalijeću »svjetloputaši«. Izgleda izbjegli smo mogućnost da postanemo taoci za razmjenu, čak nam je na broju i sva ta »kapitalistička krama« — planinarska oprema i šatori, što se nekoj pretodnoj američkoj trekking grupi nije posrećilo. No — i to su Ande ...

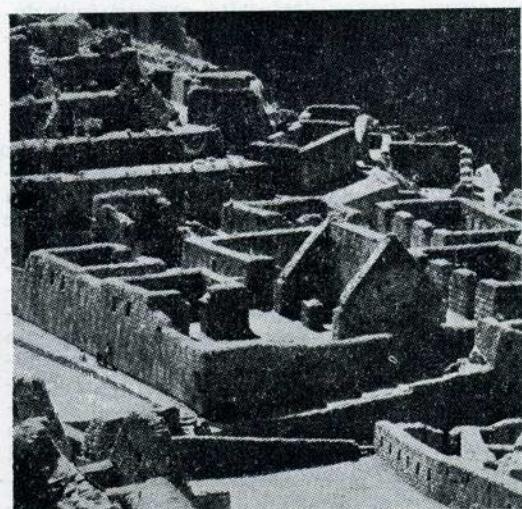
Nizbrdo naš »brazilac« pokazuje osjetno bolju volju za suradnjom u pohodu kroz nekadašnje carstvo Inka. Duboko pod nama na »samo« 3400 m nalazi se, kako su ga nazvali Inke »pupak svijeta«, Cuzco, glavni grad ne-

kad moćnog carstva i najstariji grad Južne Amerike, na ulazu u Svetu dolinu Inka.

Na »Inka trailu«

Danas je Cuzco, s oko 200.000 stanovnika, glavni grad istoimene velike provincije, što se proteže preko Altiplana i Istočnih Kordiljera sve do amazonske prašume. Na području većem od Hrvatske ovdje živi jedva 800.000 uglavnom Indijanaca i malo mesticâ, a sam je grad Cuzco povjesno i turistički jedan od najzanimljivijih na ovom kontinentu. Još 1200. god. osnovali su ga prvi (od trinaest vladara) Inka Manco Capac i njegova žena (zapravo sestra) Mama Oclo, koji su, poslani od boga Sunca, stigli ovamo sa svetog jezera Titicaca. No to je prilično duga i komplikirana povjesna priča ...

Danas se pretpostavlja da Inke nisu prstanovnici Južne Amerike. Vjeruje se da su kao borbeno azijsko pleme došli preko zaledenog Beringovog tjesnaca, pa preko cijele Sjeverne Amerike i Paname prodrili ovamo između 1100. i 1200. g. Tu u Svetoj dolini oko Cuzca pokorili su sva starosjedilačka indijanska plemena i uspostavili odlično organiziranu vojnu diktaturu — monarchiju, u kojoj su Indijanci bili podanici a Inke vladajuće plemstvo. Uprkos tome što nisu pozna-

Machu Picchu

vali kotač, što osim nejakih ljama nisu imali nikakvih tovarnih životinja, pa čak ni pravog pisma (izuzev »kipua«, neke vrsti brojčanog računala izrađenog iz konopaca s različitim čvorovima), Inke su razvili intenzivnu poljoprivredu, državne zalihe namirnica za gladne godine i vrlo djetotvoran način kontrole stanovništva i prijenosa vijesti.

U svega 300 godina carstvo se proširilo na sjever do Kolumbije, a na jug do polovine današnjeg Čilea. Na sve strane vodile su izvrsno izrađene pješačke ceste (»Inka trail's«), glavne i magistralne dugačke i preko 6000 kilometara, po kojima se na principu pješačko-trkačkih štafeta, sa dionicama od 2–5 kilometara, ovisno o težini terena, odvijao vrlo živ promet (na ledima nošenih) tereta i vijesti. Najvažnije vijesti »memorirane« u »kipuima« putovale su s kraja na kraj carstva za svega dvadesetak dana, to je tada bila čak i španjolske osvajače nepojmljiva brzina.

Ti »Inka trail's«, zahvaljujući vrlo kvalitetnom radu, dobrim dijelom očuvani su do danas. A kako prelaze i najviše andske preje, usjećeni u stijene, tamo gdje bi inače pristup bio moguć samo alpinistima, danas se njima vrlo rado služe sve brojnije specifične andske trekking ekspedicije da tako upoznaju i najskrovitije zakutke carstva Inka u najljepšem spletu masiva Istočnih, Zapadnih, Centralnih i Kraljevskih Kordiljera, gdje mjestimično još ni dandanas ne postoji nikakve druge »prometnice«.

Tako se u zapadnoj Evropi i Sjevernoj Americi u novije vrijeme izdaju specijalizirani planinski vodiči bazirani gotovo isključivo na tim osebujnim Inka trail's, kao — mogli bismo reći — planinarskim putevima kroz najljepši dio Anda, namijenjeni posebno trekkinzima. Ovdje su planinarski domovi nepoznаница, a javnim prometnicama i prijevozom (autobusom i ponegdje vlakom) moguće je doprijeti ponegdje i po nekoliko stotina kilometara daleko od najzanimljivijih planina i ostatak fantastičnih građevina iz doba Inka.

Trekking na Machu Picchu

Zbog toga su sve popularniji trekkinzi što danas krstare i najudaljenijim predjelima Perua, Bolivije i sjevernog Čilea organizirani na isti način kako smo to pokušali i mi. Dakle s iznajmljenim terenskim kombibusevima ili, još bolje, džipovima u kojima se prevozi kompletan teška oprema ekspedicije (šatori, zimska planinarska oprema, zaliha osnovnih namirnica za 20–40-dnevno putovanje itd.) do pogodnih inka trails ili mjeseta za uspone. Odavde dio ekspedicije (ili vodiči koje unajmljuju finansijski bolje stajeće grupe) prevoze okolnim putevima vozila i svu nepotrebnu opremu i opremu baznih logora, a dio odlazi inka stazama preko nekoliko planinskih lanača, penjući se usput na najzanimljivije vrhove, do druge strane (ili dionice) inka trailsa, u višednevnim pohodima s laganim šatorima,

do dogovorenog mjeseta gdje već čeka postavljen bazni logor. Dakle, za razliku od uobičajenog alpinističkog ili planinarskog uspona ovđe »putuje« i bazni logor. Nagrada u ovakvom načinu putovanja, mogućem prije svega zahvaljujući izvrsnoj inka cestogradnji, jesu doživljaji i najskrivenijih spomenika i građevina Inka i pod najvišim vrhovima južnoameričkih Andi. Usprkos tome što smo mi bili na neki način ograničeni i utvrđenim scenarijem snimanja dokumentarnog filma za TV Zagreb, željeli smo steći iskustva i u ovakvim specifičnim andskim trekkinzima još prilično nepoznatim kod nas. Tako smo, u međuovisnosti o raspoloživim ne baš jednostavnim političkim (ne)prilikama kombinirali i jedno i drugo, računajući i s povoljnim »crnim« tečajevima dolara u Peruu i Boliviji (službeni još jedva da i postoje, samo za najnaivnije yankeeje) i činjenicom da 40 dana i nije tako malo.

Tako smo iz Cuzca krenuli autom do Ollantaytamboa, posljednje cestovne točke na putu do najpoznatijeg spomenika Inka, utvrđenog grada Machu-Picchu. Tu je i stanica uskotračnog vlaka, jedine prometne veze koja iz Cuzca kroz kanjon rijeke Urubambe vodi do podnožja Machu-Picchua i dalje do amazoniske selve. Počekali smo ovdje prvi jutarnji »indijanski« vlak, mnogo zanimljiviji od kasnijeg »turističkog«. Bio je već do polovine visine prozora pretrpan svim mogućim zavežljajima, torbama, košarama, živadi, pa i sitnom stokom. Povrh svega sjede ili leže Indijanci u svojim slikovitim nošnjama. Gotovo svi puše. Stare žene kuhajući čaj od koke ili kavu na razrivenom ugljenu ili na malim benzinskim kuhalima (avaj!) na svom tom džumbusu, zarađuju poneku paru prodajući tople napitke putnicima po principu »dodataj dalje«. Puše i mlade majke što bez nelagode doje svoju drcavu dojančad. Svoju opremu, po ustaljenom ovdašnjem običaju, ubacujemo kroz prozore, a zatim i sebe.

Oko 110 kilometara teturave vožnje kroz kanjon svete rijeke Urubambe traje više od pet sati; puni su peroni, krovovi, nužnici, sve u živahnjoj kakofoniji kokodakanja, blejanja, dječjeg plača, ženskog hihotanja, muškog nadvikivanja i uzaludnog nastojanja grinosa da se sporazume na svim jezicima svijeta.

Tako stižemo do čuvene stанице koju ljubitelji Anda naprosto zovu »88. kilometar«. Ovdje silazi većina planinara i trekkingaša. Tu počinje čuveni inka trail, popločen kamenjem, dugačak približno 45 kilometara, što vodi do visoko u brdima sakrivenog Machu-Picchua. Ta pješačka cesta ide najprije dolinom riječice Cusichace (iz koje se odvaja put za uspon na poznati vrh Salcantay 6271 m), a zatim preko tri prijevoja, od kojih je prvi Wamiwanusqua (4198 m) najviši. S jednim ili dva usputna noćenja u posebnim laganim šatorima (najbolje uz riječicu Llulluchayoc) tu se možete, u još netaknutom izvornom am-

bijentu, sasvim uživiti u put preostalih posljednjih Inka iz Cuzca u posljednje neotkriveno utočište — sveti grad Machu Picchu.

Bijeg Djevice sunca

Nakon zarobljavanja i ubojstva posljednjeg vladara, Inke Athualpe (usprkos »otkupnine« od dvije sobe dvorca do polovine popunjene zlatnim i srebrnim nakitom iz hramova cijelog carstva dostavljeni Pizzarovim konkvistadorima) preostalih nekoliko stotina pripadnika najvišeg plemstva Inka, povevši sa sobom (dakako) i svih 300 Djevice sunca iz hrama Boga sunca, pobeglo je iz Cuzca. Najprije kanjonom rijeke Urubambe, a zatim ovim dobro sakrivenim Inka trailom kroz masiv Cordillera Vilcabamba, do grada-hrama dobro skrivenog pod vrhom Huayna Picchu (2743).

Tu u Machu-Picchuu, nikad otkriveni od Španjolaca, proživjeli su prevstali Inke sa svojim Djevcicama još koje stoljeće — i izumrli. Da bi preživjeli bili su prisiljeni izgraditi plodna terasasta polja i pod samim šiljatim vrhom Huayna Picchu, tako da, kao i sve ostalo, bude nevidljivo iz doline Urubambe.

Palača Princeze, Kraljevska palaća, Hram Tri prozora, Hram Djevice sunca, Središnji trg, pa »Četvrt intelektualaca«, »Četvrt seljaka«, zatvor, savršeni vodovod (radi i danas!), sve to govori o savršenoj organizaciji života i u ovom dalekom neotkrivenom posljednjem utočištu ostatka ostataka moćnih Inka.

Potpuno sačuvani mrtvi grad prekrio je zaborav i — džungla. Otkriven je ponovo tek 1911. g. Ekspedicija Yale univerziteta predvođena jednim 11. godišnjim indijanskim dječakom koji je znao za »popločani put što vodi do nekog tajanstvenog skrovišta duhova« — po tom, u prašumu zarslom inka trailu, otkrila je suvremenom svijetu najočuvaniji grad Inka — spomenik osebujne kulture nalog procvata, kratkog trajanja i još brže propasti.

Od Sascayhuamana do Arequipe

Vraćamo se u Ollantaytambo, naš kombi koji je boju kave već sasvim izgubio u korist slojeva žute prašine, nekako prebacujemo preko željezničke pruge do obale Urubambe. Tu organiziramo logor, postavljamo šatore, perećemo, kuhamo i leškarimo. U opremu »baznog logora« ubrojena je i jedna stanična daščara, indijanski »bar« i trgovina u jednom, koji je sada zbog nas otvoren gotovo cijele noći.

Odavde »trekkamo« po cijelom gornjem dijelu Svetе doline, najplodnijeg područja središnjeg dijela carstva Inka, na pogodnoj klimatskoj visini od prosječnih 1800 m. Obilazimo sve najpoznatije građevine i hramove Inka. U samom Ollantaytambu bila je neka vrsti obredna »klinika« u kojoj su (poznavajući i trepanaciju mozga) vadili i konzervirali srca preminulih vladara, a njihove dobro obradene mumije slali u Cuzco.

Od nekoliko desetaka dobro očuvanih spomenika u Svetoj dolini možda vrijedi spome-

Cahuachi: Na predinkovskom groblju

Foto: M. Saletto

nuti fascinantnu tvrdavu Sascayhuaman, je dno od svjetskih čuda, koje po načinu gradnje nadmašuje i egipatske piramide u Gizi. Inke Tupac Yupanqui i Huayna Capac gradili su je punih 70 godina sa 30.000 indijanskih radnika. Mastodontski zidovi, u dva nivoa, dugački preko 5 kilometara, sastavljeni su iz granitnih blokova, pojedinačno teških i do 350 tona! Nepravilnih oblika, bez ikakvog veziva, sastavljeni su tako precizno da ni danas između njih ne možete ugurati ni — oštalicu noža. A nigrđe u blizini nema granitnog kamenoloma. Kako? To je zagonetka i za suvremenu građevinsku tehnologiju, koja takav projekt Inka danas ne bi mogla realizirati ni uz pomoć najtežih strojeva.

Prašimo očajnom makadamskom cestom preko Altiplana s Istočnih ponovo prema Zapadnim Kordiljerima. Preko »Villae de Nuestra Señora de la Asuncion dell Valle Hermoso de Arequipa«, kako su Španjolci jednostavno nazvali budući, danas jedan od najljepših gradova Perua, namjeravamo se probiti prema Pacifiku i dalje na jug u Čile. Od tog imena samo posljedna riječ Arequipa je na Ajmara indijanskom jeziku i znači otpri-like »iza brijege«, dakle peruanski Zagreb (»za bregom«).

Razlog su slikoviti vulkani pokriveni snježnim kapama Pichu-Pichu (5670 m), Chachani (6050) i Misti (5822) što se uzdižu iznad glavnog grada pokrajine Arequipa. Misti je cilj našeg planinarskog uspona nakon povratka iz Čilea i Bolivije. S oko 400.000 stanovnika Arequipa je danas veličinom treći grad Perua. Tu daleko od senderističkog terora i izbjeglica još se živi mirno i ugodno, u klimi vječnog proljeća, ovdje na pobočju Zapadnih Kordiljera nikad nije ispod deset ni iznad

25°C, na idealnoj visini od 2300 metara. U Arequipi vrijedi pogledati golemi samostan Santa Catalina, pravi grad u gradu koji unutar visokih zidina krije ulice, trgovine, vlastiti vodovod i potpuno nezavisni život. Radi reda veličine mogao bi se usporediti s Alhambrom u Granadi, a u njega su 1959. g. Španjolci doveli 450 »neposlušnih« opatica iz domovine, pridruživši im još oko 200 domaćih đevojaka-pripravnica. I tako je tu stoljećima živjelo približno 650 žena, kažu, bez dodira s vanjskim svijetom. Tko zna, možda se konkivistadorima ideja s (nestalim)

Djevicama sunce iz Cuzca i nije učinila baš sasvim loša?

Ovdje vraćamo »Dollar rent-a-caru« ostatke »brazilca«, sad već praktički bosog, s dosta udubljenim krovom, oderanim lakom, ali nas motor na prvih 2500 km nemogućih puteva nije izdao. No mi izdajemo dodatnih 120 novčanica s imenom firme za učinjene štete, jer u Čile s peruanskim iznajmljenim autom ne možemo.

U idućem broju: Dvostruka vožnja za Čile

Marmora (1834 m) – najviši vrh Sardinije

Dr. NEDA KÖHLER KUBELKA

ZAGREB

Jedan smo godišnji odmor odlučili provesti na Sardiniji. Zanimljiv je to otok, povijest čijih stanovnika se gubi u dalekoj prošlosti. Od tih prastanovnika ostali su samo dijelovi kamenih naselja zvani Nuragi. Bila su to velika naselja s kulom u sredini i kolibama naokolo. Uspon u kulu vijugavim mračnim stepenicama poseban je doživljaj, a pogled s vrha na tlocrt okruglih kamenih koliba prava je nagrada nakon uspona. Takva prehistoricna naselja rasprostranjena su po cijelom otoku i predstavljaju pravu arheološku i turističku atrakciju. Zanimljive figure ratnika, ribara i majka, koje smo vidjeli u arheološkom muzeju u Cagliariju, daljnji su svjedoci te davno nestale civilizacije. Te figure sa svojim jednostavnim izražajnim za današnji ukus vrlo dopadljivim linijama, govore nam o oružju, oruđu kao i svakodnevnom životu ondašnjih stanovnika. Taj su narod pokorili prvo Kartagani, onda Rimljani da bi se konačno stopili u današnje stanovništvo.

Sardinija je lijep otok sa svojom razvedenom obalom i brojnim plažama čije nam samo jedno ime Costa Esmeralda (Smaragdna obala) najbolje govori o boji i ljepoti mora. Na otoku raste uz ostalo i slikoviti hrast plutnjak koji je osnovni materijal za mnoge suvenire. Otok je slabo nastanjen, jedino su pojedina priobalna naselja brojnija i već dosta orijentirana na turizam. Kraj mnogih mjesta nalaze se prekrasne ranokršćanske crkve gradiće u romanskom stilu, koje se svojom otmješću i jednostavnosću izvrsno uklapaju u krajolik.

U centralnom dijelu otoka je gorski lanac Monti del Gennargentu, s najvišim vrhom otoka Marmorom (1834). Na sjevernoj padini postoji i skijaška žičara s cestom i lijepim hotelima, koja pruža i zimske radosti tamoznjem stanovništvu. Mi smo se odlučili popeti na taj vrh sa zapadne strane. Stigli smo autom do mjesta Aritzo (796 m) i tamo prenoćili da bi drugog jutra prosljedili cestom bliže cilju. Prolazili smo kroz nenapučene predjele šuma

i makije. Našli smo kraj puta prekrasne bijele cvjetove mediteranske biljke Pancratium illyricum. Povremeno smo sretali pastire sa stadima ovaca. Putovali smo polagano vrlo lošom vijugavom cestom i strepili od defekta. Slabo bi nam ovdje netko mogao pomoći da se bilo što desilo na autu. Stigli smo tako do slijepog kraja ceste, kraj kojeg se nalazio pastirska katun. Tamo smo sreli nekoliko pastira koji su nas zapanjeno promatrali kada smo im rekli kuda se spremamo. Objasnili su nam da puta do vrha nema, postoji samo divlji kamenjar i na vrhu kamenja oznaka. Čudili su se što tamo tražimo, a mi smo tek poslije saznali da u tome kraju borave i odmetnici koji se kriju od zakona. Očito pastirima nije naš stari »spaček« bio u nikojem smislu sumnjiv, jer su nam objasnili da ga možemo bez ikakve brige ostaviti kraj katune. Oprostili smo se od njih i krenuli smjerom koji su nam pokazali.

Bio je mjesec lipanj, ali je puhalo tako hladan vjetar da nam je usprkos našim vjetrovki i kapa bilo hladno kao rijetko kada. Nismo imali rukavice, ta kupali smo se na obali i neoprezno smo previdjeli da je to ipak planina od preko 1800 m visine koja zahtijeva pravu planinarsku opremu bez obzira na godišnje doba. Polako smo se uspinjali s kamena na kamen, bivalo je sve hladnije i rijetki primjerici flore bili su posve zaledeni. Konačno smo nakon dobra dva sata uspona kroz sve neprohodnije bespuće stigli do vrha označenog kamenom piramide. Vidljivost je bila prilično dobra; daleko na zapadu nazrijevalo se more, a pod nama se prostiralo kameni bespuće kroz koje smo prošli. Prema sjeveru, oko 200 m ispod vrha, vidjeli smo gornju stanicu žičare koja nije radila, s krpičama snijega na skijaškoj pisti.

Bili smo veseli kao uvijek kad osvojimo novi vrh. Počeli smo se oprezno spušтati po oštrema kamenju i u predvečerje našli autočitav i netaknut, okružen velikim stadom ovaca.

Trovrh u Lici

Prof. KRUNOSLAV MILAS

ZAGREB

»Dalje u dnu k jugozapadnoj strani rimska je crkva rudopoljska, a poviše Stolača, više na sjeverozapad, eno se izvitoperio Ljutoč Veliki. Pravo k ljetnom sunčanom zahodu vidi se strmi Jasenar i onda glavica Risovac štono se pruža kosom u Resnik goru prema Trovru«. Tako je pop Nikola u pripovjetci »Vražja pećina« namjerniku Budi Budisavljeviću imenovao koloplet planina ponad Bruvanjskog Rudopolja.

— Sve nova imena, nama samo sa zemljopisne karte poznata — zaključujemo uspoređujući kartu sa Budinim tekstrom.

— A planinarski potpuno nepoznata — dodaje Ivo.

— Posjetite Trovrh u Lici — potakao nas je i dr. Poljak, — planina je lijepa, a neposjećena. Izgleda da joj je pristup vrlo loš.

Istočni dio Like, ono što se oduvijek zvalo Gornja Lika, još i danas obiluje planinarstvu nepoznatim vrhovima. Tek je Kremen, cestom relativno pristupačan, a visinom i impozantnošću prepoznatljiv, opisan pred neku godinu u planinarskoj književnosti. Splet vrhova južno od njega, a sjeverno od Velebita, još je netaknut. Planinski je to kraj, okružen poznatim planinama, a da sâm nigdje pravo ne spada. Sjeverozapadnije završava Mala Kapela, od Velebita dijeli ga Ličko polje. Zovu ga nastavkom Plješvice, ali bi bolje bilo ta razumljena brda nazvati vezom Plješvice i Dinare.

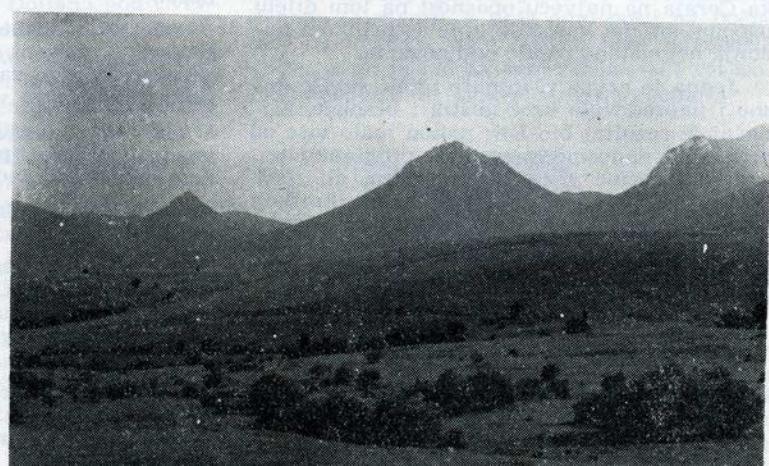
Najsjevernija planina tog područja zove se Trovrh (narod ga zove i Trouro) i izdiže se na visinu od 1234 metra. Smještena je južno od ceste za Zadar. Skrenete li u Udbini za Lovinac, kraj nje ćete proći na desetom kilometru puta. Trupasta je izgleda, upečatljiva i prepoznatljiva po malo nižem susjed-

nom vrlu Komači (1180 m) koji se šiljasto podigao uvis. Trovrh je dobro vidljiv i iz vlaka; putujete li od Gospića prema Gračacu, primjetljiva je njegova kamenitija južna strana, koja nam se ukazuje odmah nakon što nam pogled prestane odvlačiti toliko poznati Zir, taj kameni pupak Ličkog polja.

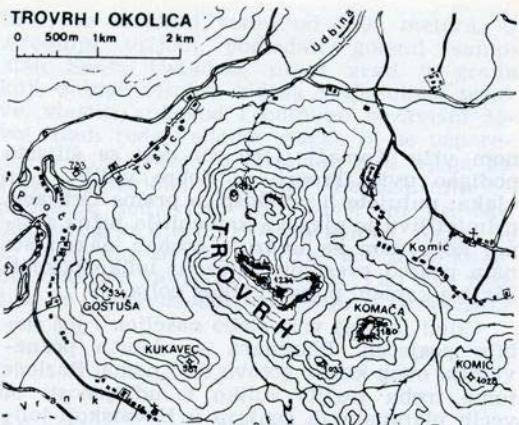
Cijeli je kraj vrlo slabo naseljen i još slabije posjećen. Planinara — dobrih poznavatelja ovog kraja, gotovo da i nema. Razloge tome treba tražiti koliko u udaljenosti od većih planinarskih centara u Hrvatskoj, toliko i u činjenici da se sasvim blizu na istoku izdiže greben Dinare, a na jugu Velebit, oba svakako privlačnija i zanimljivija.

Kao što Trovrh planinarski nema podataka, tako ni povjesno nije posebno zabilježen. Jedna je tek u nizu razlomljenih planina na granici Vojne krajine prema Turskoj koje su svojom divljinom i udaljenošću od glavnih prometnica pružale odličnu zaštitu graničari-ma što bi se odmetnuli u hajduke. A bijaše to i najsigurniji put za bijeg na turšku stranu granice.

Dogovoriti posjet nije bilo teško, jer PD »Rade Končar« ionako svake godine priprema Memorijalni pohod u Končarev kraj kojom se prilikom obide i neka od planina onog područja. Ovog je puta odlučeno da se s punim autobusom ljudi pode na novu, dosad nepoznatu planinu. Iako je potez možda riskantan, prekrasno svibanjsko vrijeme, poznata planinska imena u grupi koja je krenula i zavodljiv čar nepoznatog i nepredvidivog prevagnuše; nakon posjeta Končarevom kraju nastavismo cestom prema Udbini, u kojoj skrenut smo za Lovinac. Cesta je prohodna, ali ne-asfaltirana. Probija se tim vrtačastim krajem udarajući ravno u podnožje Trovra. Nakon odvojka za zaselak Komić nastavljamo dalje

Trovrh u Lici
Foto: Dr. Z. Poljak

i zaustavljamo kod prve kuće s lijeve strane. Kuća i gospodarske zgrade sada su uglavnom prazne, livade uokolo nekad vjerojatno bijahu oranicе. Pred kućom sretosmo penzionera Iliju Đukića, koji i sam ovdje tek ponekad navrati. U srdačnom razgovoru od njega saznamo ono što smo pretpostavljeni; vrhu se s ove strane može prići preko livada, a zatim po dobro vidljivoj kamenoj vododerini koja se izdiže iznad livada i izgledom se kao veliki kameni tobogan penje u samu vršnu visoravan planine.

Livadom ćemo užbrdo, putem prilično zraslim, ali ipak vidljivim. Nakon nekih pet minuta hoda stižemo u podnožje vododerine. Tražeći najbolji pristup planini lako je pogriješiti i otići suviše desno u gotovo neprohodan guščik. Napominjem da se na samom južnom kraju proplanka pojavljuje jedva vidljiv put kojim treba poći.

Nastavili smo strmo užbrdo vododerinom. Kose, vrlo strme kamene ploče djeluju gotovo neprelazno, ali laganim usponom u zavojima nije ih teško prijeći.

— Pazite, prezli — neprestano se usponom uz vododerinu čulo šaljivo upozorenje Zdravka Ceraja na najveću opasnost na tom dijelu uspona: sitnom kamenju koje se prilikom hodanja neprestano runilo pod nogama.

Jedna je grupa planinara otišla suviše desno i napredovala kroz guščik i bespuće. Končni je rezultat bio isti; nakon malo više od pola sata nadamo se svi na proplanku ponad vododerine s jedva vidljivim, ali ipak postojećim putem ispred nas. Nakon kratkog odmora nastavljamo dvadeset minuta mlađom šumom do novog proplanka nad kojim se desno izdiže mala glavica, na karti obilježena visinom od 1093 m.

Popeli smo se na glavicu da bismo s njena vrha bacili pogled na Liku ispod nas, tamo na jugu maglovito omedenu bedemom Velebita. Proplanak na kojem smo zastali kao stvoren je za odmor i uživanje u ličkim razgledima, uz tek jedan nedostatak: bezvodan je.

Staza koja nas vodi u unutrašnjost visoravni malo je ugaženija. Planinar ovdje više ne može pogriješiti, jer je to i jedini put na tom dijelu planine. Nakon slijedećih dvadeset minuta sa lijeve se strane počinje uzdizati jedan od nižih grebena Trovrha. Nastavljamo mu podnožjem i šumom pazeći da nas staza ne odvede niti previše desno na drugi greben sa vrhom označenim kolcem. Mi ćemo šumom prema najdaljem, trećem grebenu koji se odavde ne vidi. Vjerojatno je zbog ta tri kratka grebena planina i dobila svoje ime.

Put nas uspinje lagano poludesno, zaobilazeći vrtače. Nakon deset minuta nastavljamo lijevo užbrdo, da bismo nakon dvadeset minuta uspona naišli na duboku snježnicu desno od staze. Od nje udarimo desno užbrdo hrabtnim stijenama nastavljajući prema samom vrhu, dok je druga grupa nastavila lijevo od snježnice strmim usponom kroz šumu. Kasnijim razgovorom ustanovimo da je ta druga varijanta ipak bolja. Još ćemo dvadesetak minuta kamenitim grebеном uz neprestani vidik prema jugu i Velebitu, da bismo se svi uskoro našli na vrhu. Stjenovit je, s pogledom na sve strane, od gromadnog Velebita koji jugom omeđuje čitavu Liku, sve do Osjećenice s druge strane Une tamo na sjeveroistoku.

S vrha primjetimo da se sjeverno iz sela Komića odvaja put i uspinje prijevojem između Trovrha i Komića i ulazi u vršno područje planine ispred nas.

— Od Komića je ipak lakši pristup — procijeni netko.

— Možda — odgovori Ivo. — Ostavimo to drugom izletu i drugim planinarama da otkriju.

Dok je Zdravko učvršćivao kolac na vrhu planine, a Vesna prebrajala planinare, ostali su se lijeno izležavali po okolnim stijenama.

— Znači, mi smo ga prvi osvojili — nabacuje netko.

— I to nas dvadeset i sedmoro — izbroji nas Vesna.

— Dakle, dvadeset i sedmoro ljudi na vrhu i ravno dva sata uspona — zaključi na kraju Zoran.

Povratak bijaše spuštanje strmo nizbrdo šumom i stazom, zatim kamenom pločom (strmina odozgo zastrašujuće izgleda) uz ponovna Zdravkova »pazite, prezli!« upozorenja.

Za sat i dvadeset minuta spuštanja bijasmo na livadi, pored autobusa, s još jednom novom planinom iza nas.

— Podimo sada opet na jednu staru — nabacuje Zoran. — Na stari, dobri Velebit.

I dok smo autobusom u zalaz sunca grabili prema jugozapadu, a iza nas je ostajao, još uvjek suncem okupan, sada poznati Trovrh, u autobusu je Ivo poluglasno već kombinirao:

— A dalje se preko Komića i Okrugle pruža u Resnik-goru. Istočno je Gutešin vrh, Bukov vrh, Poštak... koloplet nepoznatih planina...

S planina i oko njih

UZEIR BEŠIROVIĆ
SARAJEVO

Vrana kradljivica

Ljetni dan. Planinarski dom na Pločicama u Prokletijama je zatvoren. Planinari koji su pošli na vrh Đerovice nisu imali ključeve pa su zbog toga prenoćili u obližnjim stočarskim katunima ili pod vedrim nebom.

Ujutro, kada su se prije uspona na vrh Đerovice spremali, jednom starijem planinaru iz Peći desila se neobična nezgoda. Kada je izašao pred katun da se umije, izvadi iz usta Zubnu protezu i stavi je na ogradu. Dok se on umivao iznenada na ogradu sleti vrana, uze u kljun protezu i hitro odleti. Čovjek je uzaludno vikao za vranom. Ostao je bez proteze i poslije je imao mnogo poteškoća sa službom za zdravstvenu zaštitu. Morao je svjedocima dokazivati višu silu koja je uzrokovala gubitak proteze, da bi dobio novu. Propisi naime ne predviđaju ovakav neobičan nestanak zubnih proteza.

Razgovor sa strašilom

Dva poznata sarajevska planinara silazila su u predvečerje niz Bukov laz i u sumrak stigli u dolinu Idbra pod Prenjom. Tu je jedan od njih malo zaostao, a zatim se sporednim kraćim putem požurio da stigne druga. Ovaj je pak stigao do nekog polja i tu opazi »čovjeka«. Misleći da je to njegov zaostali partner, obrati mu se: »Ma, kako si stigao ovamo? Što stojiš i šutiš? Hajde, ima još daleko do željezničke stanice!« U taj čas stigne ga njegov drug, začuđen, s kim to razgovara. Tada oba shvatise da je »razgovarao« sa strašilom na polju.

Konj Bećar

Pokojni Jozo Klepica iz Doljana pod Čvrsnicom, planinarski vodič i dugogodišnji čuvan planinarske kuće na Vilincu, mnogo je godina imao konja po imenu Bećar. Jozo je sa svojim vjernim Bećarom često prenosio planinarima opremu od Jablanice do Vilinka i tako dopunjavao svoj skromni prihod od seoskog gospodarstva. Jednom je prilikom prenosiо mojem društvu prtljagu i skijašku opremu na planinu. Uspinjući se uz strme padine Krkače prema Muharnici, Jozo je često požurivao umornog i oznojenog konja. Zbog poodmaklih godina, teškog tereta i strmog uspona po snijegu, Bećar je išao sporo i često zastajao. Na jednom takvom zastanku prigovorim dobromu Jozi, što konja toliko tjera kad vidi da ne može. Jozo odgovori: »Mora da ide i nosi, zato je konj. Tko mu je kriv što nije fratar?«

Savina voda

Gorštaci širom naše zemlje imaju u planinama tradicionalna mjesta gdje se jednom godišnje održavaju sabori, skupovi ili teferiči. Jedno od takvih mesta je i Savina voda na Savinom kuku u Durmitoru. Tu se održavaju skupovi svake godine na Ilindan. Pored ostalih, ovamo dolaze momci i djevojke, šetaju i zabavljaju se uz pjesmu i igru. Mnogi od njih se tu upoznaju, zblize, zavole i nastave zajedno živjeti do kraja života.

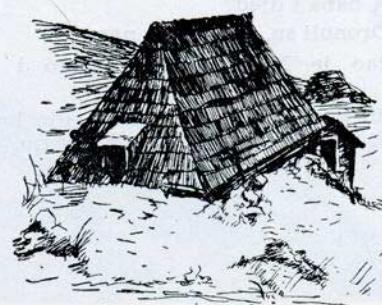
Međutim, nisu sve djevojke imale sreću da na Savinoj vodi steknu poznanstvo i udaju se. Jedna je takva »nesrećna« djevojka više godina pohadala Savinu vodu — uzaludno. Ona je sama sebi spjevala pjesmu:

Moj zaludi hodu
Na Savinu vodu...

Bože, svak je lud na svoj način

Vraćajući se s Kladopoljskog jezera prema Borilovcu, naišli smo u vrhu Mrkodola na lovočuvare Andelka Miletića. On nas upozori neka dalje idemo tiho, jer je dolje, na rubu šume, lovac na čeki. Andelko nas zamoli neka lovcu prenesemo savjet da stalno svira u pisak (imitacija srndačevog ljubavnog poziva). Tiho smo nastavili hod niz Mrkodol i kada smo naišli na loveca, nekog postarijeg čovjeka, izručimo mu Andelkovu poruku. On nam odgovori: »Uzaludno bogu sviram ovdje već dva sata. Sjedeći, ukočio sam se od hladnoće. Nigdje ništa nema. Nego, recite mi tko ste vi i kuda idete?«

Odgovorismo mu da smo planinari, da smo bili na Kladopoljskom jezeru i da obilazimo ljepote Zelengore, a sada smo pošli na počinak do lovačke kuće. Lovac nam odgovori: »Bože, svak je lud na svoj način« — i svi zajedno podemo do lovačke kuće na počinak.

Selidba

MIRJANA TROŠELJ

ZAGREB

Većina plemena se odselila. Ostala samo starčenja koja nisu kadra letjeti.

Studen se približava na Velikoj planini. Letim naokolo.

— Lasto, požuri — više majka — spremaj se!

— Vrijeme je da krenemo — dodaje otac.

Visovi svjetluju u plavetniliu, a tišina se spustila u Dolinu. Nema doziva u jeci čobana, ni skute. Srušila se komoštara, a o kostelu se objesilo uže. Sunce začuđeno prolazi. O, žarko sunce, pomozi nam, budi nam u pomoći — odjekuje vrletima. Ovce su blejale po sivom polju oštrozubog kamena i draču brstile. Na zidu ostalo runo neoprano. Opustjelo ognjište nema cvrkuta. Ledenik upio se u prošlost i zamro.

Kamo sada u nepoznato?

— Lasto, oj Lasto... — majčin glas daleko.

Grlji me zrak nabrekao od tišine i mirisa. Babina traversa puna kadulje i pelina osušena. Tišina i mirisi uvlače se u mene, kolaju mojim tijelom i ono podrhtavajući narušava kamenu tišinu.

Još jutros sam počela naslućivati neki prijatjeni nemir, a onda je otac objavio da odlazimo.

— Tamo će nam biti bolje — veli — lakše se živi.

Izgubljeno izidem tražeći pogled i u tišini nabreklog mirisa oživim davnu jeku: — Oj, Gavraneee...

Strovali se nemir u čulnoj tjeskobi. Kameni priča obrasilim puteva zamire, a rašeljka propispa bojažljivu sjenu krilima izbodenim od draće. Žari se crvena mrlja na sivom kamenom polju. Bili smo zajedno, prtljali i vraćali se, gladni, a od kotulača i kamena bogati.

— Lasto, oj Lasto!

Opotila se napetost od grdne težine mirisa i tišine. Čula se uzvрpoljila i uskomešala kao vukodlaci na Došenovim njivama. Otići ili ostati, gnjezdo je porušeno!

— A baba i djed?

— Oronuli su, ne mogu s nama.

Pričao je Markovina da tamo i trava smrdi.

Zašto danas nema vjetra, negdje luč mi riše. Sive sjene na sivom kamenju. Mrtvi

zapisi pokraj puta: Luka Poljak (1810), Petar Jović (1880), Filip Marinković (1910). Oni nisu otišli, tu su, u svom kamenom zagrljaju, u golemom i snažnom prostranstvu.

Odjednom preplavi val topoline. Izbijala je oko mene, uvkula se i produžila dozivanje.

Kod Kadinovca je najmučnije. Velika strana, a predah kod smrdeljke. Okrećem se da vidim sliku. Ledenik se strmo spušta prema Dolini, a onda se opet naglo uzdiže. Tako obogrjena, uronila je u oskudnu crvenozelenu panoramu.

Sunce je iza Drage tribunske posvijetlilo od tišine. Otežala krila se opuštaju. Stjenoviti Kadinovac iza mene, a ispod izbjija Aptovac. Kamene zidine pričaju o Josi, Jovanu, Mandi, Dušanu, Boji, Grli... Požutjela Kosa Aptovačka. Odozgo se naždralio Bojinac.

Na Zvirjaku se čuju nekakvi šumovi. Baba je govorila da ne letim tam, tamo zalaze tek vukovi i lisice. Odlazila sam kad ona ne bi znala i s užitkom promatrala s vrha rujansku okolicu.

Cini se da me traže. Čujem šumove. Brzo poletim prema Dubokom. Ispred mene uzdiže se Vilin kuk. Dosjetih se da tamo ima jedno skrovito mjesto, a u blizini je i Bobika. Padaju zvijezde na moja krila. Ostat ću. Kad počne studen spustit ću se u Kusaču. Ima mjesta za gnjezdo, a može se naći i bobica. U rano proljeće vratit ću se u Dolinu, u izobilje sladuna, rašeljke i gloginja.

Srebrna bjelina planine sukobila se s mjesecom. Na kuku plešu vile. Zlokobnu tišinu naruši šum. Poletim prema Bobici, ali me neka nevidljiva ruka povuče i počнем padati u tamu...

— Mala je pobenavila — čujem kroz polusan majku. — Cijelo vrijeme bunca da neće otići. Hajde, otac je već kod Gradine.

Baba i Djed zagrljše tugu na kamenom pragu i proliše vodu za mnom.

— Poleti brže!

— Što ti je, što se stalno okrećeš?

— Učinilo mi se...

— Opet ti se pričinja?

— Učinilo mi se da je Bojinac...

— Ostavi sad Bojinac i požuri. Otac je već kod mora!

Pored mene proleti ptica...

Izlet Durmitorom

Prof. GORAN GRGEC
ZAGREB

Durmitor, jedan od bisera Dinarida, koji je zajedno s dolinom Tare proglašen nacionalnim parkom, planinarima nije potrebno posebno predstavljati. Privučeni njegovom poznatošću, nas desetorica planinara iz PD »Rade Končar« proveli smo posljednjih deset dana mjeseca srpnja na toj planini.

Put od Zagreba do Žabljak-a dug je i naporan; noć i dan u vlaku i autobusu, tek s kraćim predasima u Beogradu i Bijelom Polju. Nakon prijedenog puta preporučamo planinarima, ako idu na Durmitor prugom Beograd — Bar, da izadu iz vlaka u Bijelom Polju jer odatle polazi gotovo prazan autobus za Žabljak. U Mojkovcu (gdje planinari običavaju hvatati taj isti prijevoz), autobus je gotovo uvijek pun i rijetko prima veće skupine, posebno kao što su naše — opremljene »kredencima« na ledima.

Sve tegobe puta zaboravili smo kad je autobus tog popodneva nastavio od Mojkovca dolinom Tare za Žabljak. Stali smo usput pored izvora ledene vode. Rubovi kanjona iznad nas bili su obasjani suncem, okićeni vitkim jelama, izraslim gotovo iz same stijene. Ispod nas tekla je Tara, svjetlozelena među kamenjem. Dok se hladimo vodom prebrajamo brojne pastrve u Tari ispod nas.

Pryu smo noć proveli na Dobrom dolu. Vozača autobusa koji vozi samo do Žabljaka, uspjeli smo nagovoriti da nas odveze dvanaest kilometara dalje. U sumraku je cesta izgledala još teža nego po danu. Sa zebnjom smo gledali kako se kraj autobra na svakom zavoju nadvija nad provaliju. No, sve je prošlo i logor podigosmo već po mraku. Tek ujutro ustanovismo da smo se smjestili svega stotinjak metara od izvora imenom Šarban. Prvi čaj popijen na ovom planinarskom putu bijaše od majčine dušice i stolisnika ubranog oko izvora. Trava oko nas mjestimiće se bijelila mrazom.

Dan, vedar i sunčan, zvao nas je da uđrimo u samo srce Durmitora. Lagano opremljeni krećemo na Bobotov kuk, ostavljajući šatore na brizi pastirima koji uokolo napasaju stada ovaca. Uvečer zatičemo logor neđirnut i od ljudi i od stoke.

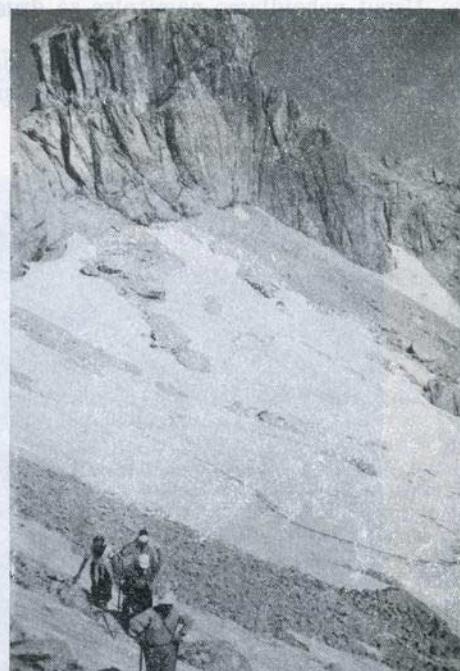
Preko Mliječnog dola stižemo na jezerce Zeleni vir na visini od 2028 metara. Dolove obično zamišljamo ravnima, ali su ovi durmitorski dozlaboga grbavi i valoviti. Putem do Zelenog vira uživamo u vidicima na Šarene pasove, vijugavo ispremiješane slojeve kamena i zemlje. Put je cijelom trasom dobro markiran.

Od Zelenog vira počinje uspon na Bobotov kuk. Na putu su dva prijevoja na kojima se otvaraju novi vidici, s prvog na Valoviti dô, Rbatinu, Obli glavu i Čvorov bogaz, a s dru-

goga, između Đevojke i Bobotovog kuka, na Skrku sa svoja dva jezera i na Prutaš. Za petnaestak smo minuta na vrhu. U daljini naziremo vrhove Maglić i Volujaka, te kanjone Pive i Tare. S druge je strane Žabljak i Crno jezero. Na samom je vrhu gužva. Pored nas ovdje su i speleolozi iz Beograda te planinari iz Mađarske.

Slijedećeg dana zajedno sa svom opremom nastavljamo na prijevoj Škrčko ždrijelo, da bismo dalje bez stvari otišli na Prutaš. Dok čuturice hladimo u snježnici na vrhu, divimo se razgledima. Kanjon Sušice, koji započinje ispod Prutaša, spaja se s kanjom Tare u daljini. Još dalje vidi se Maglić. Na sjeveroistočnoj strani diže se zid koji čine Planinica, Bezimeni vrh, Bobotov kuk i Đevojka, a koji na istoku prelaza prijevoj Samar između Đevojke i Šarenih pasova. Oni su s ove strane drugaćijih boja i šara, ali svakako opet nezaboravni.

Dok se vraćamo na Škrčko ždrijelo po opremu, razmišljamo o zadivljujućim posljedicama djelovanja glacijacije u dawno ledeno doba. Na ovom se području vječni led spuštao i na visinu od 1400—1600 metara i ostavio nezaboravne oblike oko nas. Ledenjaci su tekli kraškim dolinama, stvarajući duboke brazde kanjona Tare, Pive i Sušice, a prili-

Pod Bezimenim vrhom

Foto: Dr. I. Rubić

kom povlačenja leda nastala su poznata durmitorska jezera. Ali, treba nastaviti prema Škrčkom jezeru gdje ćemo podići logor.

Predio oko jezera posebno je impresivan, a kupanje onim hrabrijima predstavlja izuzetno osvježenje. Uskoro odlazimo do slapa Skakala za koji kažu da s jeseni i proljeća znade grmiti. Mi nalazimo vode tek da napunimo čuturice. Spuštamo se u kanjon Sušice da bismo u nedirnutoj prirodi okomitih stijena, gусте šume i trulih stabala jednom doživjeli i ugodaj prašume.

Popodne i noću javlja se i kiša. Ujutro nastavljamo preko Mededeg dola. Oblaci i magla u krpama putuju iznad nas, otkrivajući povremeno koji od vrhova i dajući im na taj način poseban ugodaj. Odavde ćemo na Planinicu, svega osamdeset metara višu. Nezaboravan je vidik s Planinice na Škrčka jezera. Nalazimo se na kosoj livadi koja se iznenada okomito prekida i stjenovito pada u dubinu gdje se vidi jezera. Kao da bi s boljim zaletom (i, dakako, krilima) skočio do njih.

Razgledi ostaju za nama; preko gornje i donje Ališnice nastaviti ćemo na Crepuljansku poljanu, mjesto idealno za logor. Uopće je Durmitor prepun mesta koja vas svojim smještajem mame da na njima bivakirate.

Jutrom nastavljamo na Zmijinje jezero, gdje nas, nakon nekoliko dana divljine iznenaduju ljudi u niskim cipelama i odijelima. S divljinom je gotovo. Na Crnom ćemo se jezeru vratiti civilizaciji, restoranskoj hranji piću. Usput nabavljamo namirnice za drugi dio putovanja.

Vrijeme nam nije više bilo naklonjeno. Dizemo se s kišom pa odustajemo od uspona na

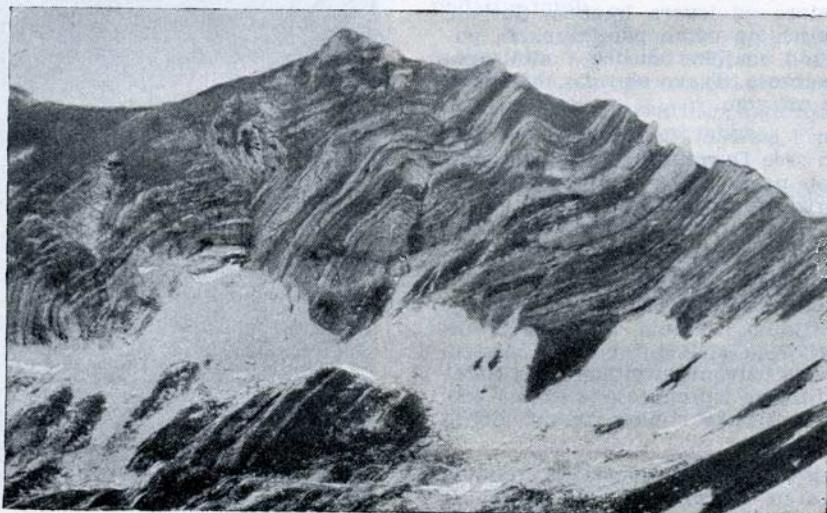
Savin kuk, poznat po tome što je vjerojatno prvi vrh u masivu Durmitora na koji je još početkom stoljeća načinjen put, jer se i sam ondašnji crnogorski kralj Nikola želio popeti da se divi Durmitoru. Mi ćemo dalje, na vidiokovac na Čurovcu, s kojeg se vidi kanjon Tare dubok više od tisuću metara. Zbog obilja dojmova što ih nosimo sa Škrke, pogled s Čurovca nije nas odviše zadivio.

Usprkos nestabilnom vremenu, slijedećeg jutra nastavljamo za katun Lokvice. Put je blag, širok i dobro postavljen. Na Lokvicama nas zatiče ledeni vjetar. Toplo obućeni kuhamo juhu, natiskani u malom pastirskom stanu. Nikako da se ugrijemo. Tješi nas pomisao da bi u šatoru bilo još gore.

Nastavljamo zatim prema Mededu, da bismo na vrh stigli pred samu maglu. Okolni vrhovi već su okupani maglom i zato odmah nastavljamo za katun. I opet hladna noć u pastirskom stanu, najhladnija na cijelom putovanju, iako je kraj mjeseca srpnja. Nakon nekoliko lijepih sunčanih dana Durmitor nam se, eto, želio pokazati i u svom hladnjem izdanju.

Put se bližio kraju; ostade nam samo uspon do Ledene pećine preko Prle i Biljegovog dobla. Taj posjet nas je zaista oduševio: ukrase te šipile od ledenog kristala u najrazličitijim oblicima zaista treba vidjeti.

Na povratak se pogledom opraćamo od sada poznatih vrhova. A zatim Žabljak, hotel, autobus, vlak i konačno Zagreb. I jedna odluka: Durmitoru ćemo se kad-tad ponovo vratiti.

Sarenj pasovi

Foto: Josip Plaček (1933)

Kameni šiljak

IVANKA RAKIĆ
SVETOZAREVO

Osjećam se kao da imam stotinu godina — znači da treba ići na planinu. Obidem društvo i za dva dana krećemo na Rtanj. Planina nam je nadohvat ruke, ovdje, naša, pa uvijek imamo i vremena za nju. A druge — što su dalje to su izazovnije. Zovu nas šume, zrak, cvijeće, izvori, vjetrovi i kiše.

Sa nama je i Jelena; njoj je to vatreno krštenje. Ide u prvi razred, a zimus joj je otac obećao da će, bude li odlična, moći u planinu. Nestrpljivo cupka puna iščekivanja, gledajući iz podnožja željno vrh planine.

Rtanj je planina u istočnoj Srbiji s grebenom dugim trideset kilometara i dominantnom vapnenačkom kupom Šiljkom (1566 m). Planina je udaljena dvije stotine kilometara od Beograda. U podnožju se nalazi naselje Rtanj s dječjim odmaralištem i napušteni rudarski kopovi. Kraj je asfaltnim cestama vezan s okolnim gradovima — Zaječarom, Borom, Nišem, Sokobanjom i Svetozarevom. Razgledi s planine sežu do vrhova Kopaonika, Stare planine, Avale, Vidine, Jastrepcu, Ozrena, Homoljskih planina. Pristrandje krasiti bukva, crnogorica i šume jorgovana, a travnato kamenitu kupu preko dvije stotine vrsta čajeva i mnogo cvijeća.

Jedna padina iznad naselja Rtanj jedinstvena je u Evropi: tu je »muzej-šuma« u kojoj raste preko stotinu i pedeset vrsta biljaka, a ima i jedinstvenih primjeraka. Neki je botaničar donosio jedinstvene primjerke iz cijele Evrope i sadio ih ovdje da bi jednog dana tako nastala ta »muzej-šuma« isprepletena stazama, mostićima i prepuna ptica.

Na samom vrhu dostojanstveno odolijeva nevremenu kameni kapela. Mještani govore da je u tom kraju između dva rata živio njemački grof koji je eksplorirao rudnike. Jedne mu je noći poginula cijela smjena od 15—20 ljudi. Grof je počinio samoubistvo, a njegova žena je u spomen poginulima na samom vrhu Šiljka podigla kapelicu od planinskih kamenih blokova. Poslije toga otisla je u Njemačku i nikad se više nije vratila. Ostala je kamena kapelica da podsjeća. Danas je oštećena od nevremena i ako se ne obnovi uskoro će postati ruševina.

Od izvora smo krenuli kroz bukovu šumu koja se ubrzo pretvorila u šumu jorgovana. Učimo malu Jelenu kako se i gdje gazi, kako se na usponu diše. Zanima je sve: kamen, drvo, nebo, cvijet, leptir, vjetar. Bit će to jednom dobra planinarka.

Izlazimo iz šume na proplanak, a zatim počinje oštar uspon, travnat i kamenit. Zanimljiviji je travnatim dijelom zbog panorame Boljevca; na povratku ćemo sići kamenitom kozjom stazom. Zadihani stižemo do kapelice, vjetar je jak i vještvo vitla oblake u krug.

Vraćamo se poslije kraćeg zadržavanja, zbog kiše koja samo što nije pljusnula. Putem doživjesmo prolom oblaka i poče kiša koja je okupala nas, šumu i vesele ptice. Žao nam je što na vrhu nismo mogli provesti dan, a i kokoš što smo je ponijeli ostala je neispječena.

Vraćajući se kroz šumu mirisi kiše bili su sve intenzivniji. Polako smo napustili tu ljepotu, bojeći se da ne probudimo usnule tajne šume.

Zapis s Učke

MARIJA PAVELIĆ
SLAVONSKI BROD

Saznavši da ćemo za praznik Republike u Istru, mjesec dana držalo me nestrpljenje. Konačno sam dočekala i čas polaska. Krenule smo vlakom da bismo oko sedam ujutro bile u autobusu s našim priateljima iz PD »Vihor« i »Japetić«.

Gledali smo iz autobrašta kako pored nas lete polja i livade s uvelom travom i daljine s bregovima. Nakon dužeg vremena bila sam potpuno opuštena.

Cuvenim tunelom provezli smo se ispod Učke. Usput nam je Krešo pokazivao na horizontu razbacane gradove: Roč, u kojem je napisana prva knjiga starohrvatskom glagoljicom, Hum, najmanji grad na svijetu i Br-

gudac, u kome smo se i zaustavili, a u kome su u Drugom svjetskom ratu crnokošuljaši masakrirali svo stanovništvo.

Uspon na Učku konačno je započeo planiranim maršrutom sa vrlo rijetkom markacijom. Unatoč poznatom datumu, priroda bijaše raskošno odjevena u tonove žutog, crvenog i smeđeg lišća. Duga kolona kretala se prema Planiku koji smo morali proći na putu do cilja. Dan bijaše topao i sunčan. Ne želeteći se naprezati, ostavila sam ranac u autobusu.

Na sunčanom proplanku iznad »Korita«, u čijem se podnožju blistalo još uz rubove zamrznuto jezerce, razdvojili smo se u dvije kolone. »Korita« dobiše ime po drvenim ko-

ritima koja su služila za napajanje stoke. Danas su na njihovu mjestu nova, trajna, betonska, ali ružna. Našla sam se u najbržoj grupi hodača i nadala se da će izdržati cijeli put. Sa svih nas je strana opkoljavala bezizlazna šuma ne baš visokog ni krošnjatog drveta cera, u kojem je, što smo se više penjali, počela prevladavati bukva.

Cesto smo nailazili na predjele još bijele od mraza protekle noći i na zamrznutu zemlju. Jedna šumska čistina udubljena poput ljevkova posebno mi se svidjela. Upijala sam sunčevu svjetlost očima, da bismo uskoro opet ušli u carstvo šumskih sjena. Postajalo je sve hladnije i prvi sam puta bila zadovoljna što sam toplo obučena.

Korak nam se nije usporavao. Nakon tri sata hoda markacija je odjednom nestala. Stali smo neodlučni. Neki su dvogledom gledali Učku koja nam je ostala na zapadu i predlagali da podemo grebenom iako nije obilježen. Pobjedio je prijedlog da podemo po šumarskim znacima. Žurili smo da se prije mraka izvučemo iz šume. Grupa je brojala dvadesetak ljudi, još uvijek visokog planinarskog morala. Imali smo još sat danjem svjetla pred sobom. Ubrzo smo se spustili na šljunčani put po kojem su se vidjeli tragovi vozila. Kad su se razrijedila stabla na obzoru, otkrivajući modrinu zapadnog neba, ugledali smo i krov prve kuće. Našu neodlučnost na raskriju kuda da krenemo, riješio je automobil koji se upravo pojavio. Uputiše nas da

podemo cestom. Čekao nas je usiljeni marš od kojih pet kilometara. Ponestajalo mi je snage, a javljalo se i kajanje što sam ostavila naprtnjaču u autobusu. Ipak, oni iskusniji su ponijeli svoje rančeve i tako hranom i napitcima pomogli nama koji planinom još nismo prekaljeni.

Konačno stigosmo na asfalt, oko tri kilometra od doma na Poklonu. Pod nama je zjapila pučina Jadranskog mora i u daljinu se stapala s plavičastom izmaglicom sumraka. Pažnja mi se izostriila toliko da sam zaboravila na umor i neizvjesnost. Prema moru redale su se stepenice brijege, a stabla su sablasno stršala u nebo. U daljinu prema istoku kupalo je more tabane Rijeke. Kad nestade sunčevog lika upališe se ulična svjetla. U novonastaloj tami Rijeka nam se činila kao svjetlost neke druge galaksije. Sve nas je umaralo i jedva smo čekali da se cestom pojavi neko vozilo od koga bismo saznali koliko je još do doma. Kad se i to dogodilo, nestalo je čari avanture.

Na Poklonu nas je dočekala grupa odmornih planinara. Nismo bili jedini koji smo zalutali; još jedne skupine od desetak ljudi nije bilo. Sa sruštanjem noći i oni su konačno stigli.

Napetosti je nestajalo, ostalo je mesta za sažaljenje nad samom sobom. Bila sam gladna i žedna, ali nadasve pospana. Ostalo mi je još toliko snage da se dovučem do kreveta, legnem i prepustim se vrtlogu sna i željama novog izleta.

O nekim vrhovima na Šar-planini

BOŠKO JOVANOSKI

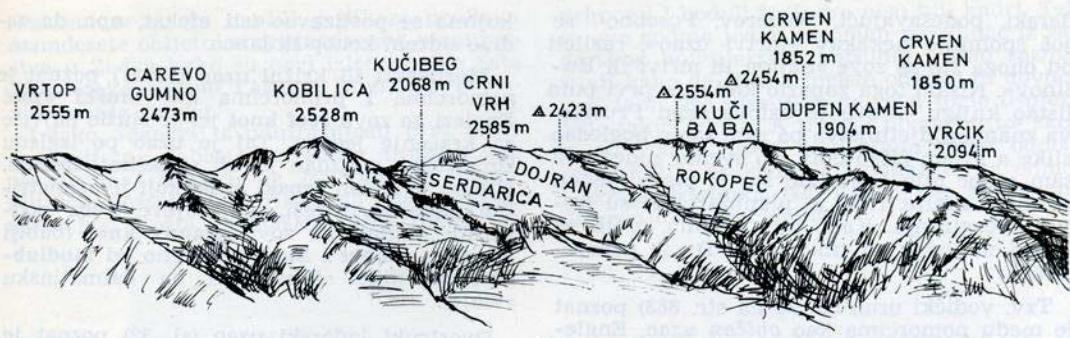
TETOVO

U časopisu »Naše planine« broj 7—8 1983., objavljen je napis novinara Radivoja Kovačevića »Osветa bijele ljepotice«, gdje je opisan put do planinarskog doma Ljuboten pa sve do vrha Kobilice, odakle se uslijed nevremena grupa planinara, u kojoj se nalazio i autor, spustila u selo Vejce. U tom članku spominjanje nekih imena može dovesti u zabludu planinare koji bi koristili ovaj odlični napis novinara i pasioniranog planinara Radivoja Kovačevića, pa će ga korigirati.

Crni vrh (2585 m) nalazi se točno na mjestu gdje se prelazi s najdivljeg mjesta Čaušičkog masiva, koji je ujedno i dosta visok, onako kako ga opisuje sam autor, samo još divlji, na centralni dio Šar-planine, tj. prema Kobilici (2528 m) Vrtopu (2555 m), prelazu za Prijzen, Karanikoli i dalje prema Babaasanici. Između Crnog vrha i »Kobilice« nalazi se zravan Serdarica koja je ljeti prvakovan pašnjak. Nalazi se na 2228 metara.

Mjesto južno ispod samog Crnog vrha, tamo gdje se nekad nalazila prihvativa planinarska kuća, zove se Dojran. I to je prvakovan pašnjak, s najvišom točkom od 2423 metra.

I jugoistočno od Crnog vrha u pravcu razrušene kuće i najvećeg uzvišenja (2554 m) nalazi se zaravan, ali ne tako bogata travom kao Serdarica i Dojran. Od kote 2554 metara počinje greben Kučibaba koji završava s vrhom od 2454 metra. Od ovog vrha nastaju dva kraka. Jedan se jugoistočno spušta prema selima Setole, Otunje i dalje u Polog, s najvišom točkom Vrčik (2094 m), a drugi južno prema selima Đermo, Selce, Lavce i dalje prema gradu Tetovu, s nekoliko visokih točaka: Crven kamen (1852 m), Dupen kamen (1904 m) i opet, drugi Crven kamen (1850 m), koji su bujna i bogata pasišta. Ovi zadnji visovi su omiljena mjesta tetovskih planinara, koji ih osvajaju sve više i više. Inače je greben Kučibaba pravi vidikovac cijele Šar-planine, od Ljubotena do Brustavca i dalje.

Između najviše točke Dojrana (2423 m), čiji greben pada južno prema selu Vejcu, i grebena Kučibaba, nalazi se strma i izbrazdانا dolina Kupničke reke, koja se zove Rokopeć i vrlo je interesantna za promatranje.

U podnožju vrha Kobilice nalazi se mjesto Kučibeg, s kamenom gromadom na nadmorskoj visini od 2068 metara. Ispod gromade je

dosta jak izvor pitke vode, a ispod njega počinju manje bukove šume. U tim razrjedjenim šumama nalaze se Vejačka bačila, odakle je do sela Vejce jedan sat hoda. Selo Vejce nalazi se na visini od 1100 metara.

Nadam se da će moje obrazloženje pojasniti sliku o ovom dijelu veličanstvene Šar-planine. Ako bi ga koristili planinari, iskreno bih bio veoma zadovoljan.

O užadi i uzlovima, o planinama i moru

VJEKOSLAV SUZANIĆ

ZADAR

U jednom televizijskom nastupu književnik i moreplovac Joža Horvat rekao je da naša zemlja nije pomorska već samo primorska. Mislio je reći kako se ne znamo pravilno postaviti u odnosu prema moru i pogodnostima koje nam pruža naš položaj na Jadranu. A već su stari Rimljani imali uzrečicu: »Navigare necesse est, vivere non est necesse« (Ploviti se mora, živjeti ne mora). Do takva saznanja došli su poslije prvih sukoba s tada najjačom pomorskog silom — Kartagom. Kakve to veze ima s planinarstvom, pitat će tekog. Ima, vidjet ćete, i te kakve.

U knjizi Z. Smerkea »Planinarstvo i alpinizam«, Varaždin 1974, na str. 282 do 287 opisuju se uzlovi što se preporučuju planinari ma, a jedan od njih naziva se »mornarskim uzlom«, jedan drugi »lađarskim«. Kakva »čast« našim pomorcima! Bila bi čast da se autor potudio provjeriti kako pomorci nazivaju te uzlove i da ih je nazvao tim imenima ili barem spomenuo pomorske ekvivalente.

U Pomorskoj enciklopediji (PE), knj. VII, na str. 707 do 712 opisuju se uzlovi, tj. »spojevi dvaju konopa, privezi konopa uz neke predmete (kuke, lance, sidra itd.) ili užarski ukrasi i čvorovi«. Pa se objašnjava da se uzlovi u pomorstvu i ribarstvu mogu dijeliti u skupine: »vojevi, čvorovi, uzlovi, pašnjaci,

zaporci, grljci, vezice, rasponice, upletke, pletiva i pletenjače«.

Upada u oči da se termin *uzao* uzima dvojako: kao nadređeni pojam za sve spojeve dvaju konopa itd. i kao podređeni pojam za jednu grupu takvih spojeva. Razlog takvu dvojstvu je praksa. Povrh toga se termin *čvor* u PE upotrebljava za tvorevine koje nastaju preplitanjem strukova konopa, a neki ljudi upotrebljavaju *uzao* i *čvor* kao sinonime, tj. riječi istoga značenja, što sve može stvoriti terminološku zbruku.

U PE se nabraja i ilustrira preko stotinu uzlova. Svi su oni imali ili još uvijek imaju specifičnu primjenu na brodovima, a mnogi i drugdje pa tako i u planinarstvu. Prema tome valja težiti ujedinjavanju mora i kopna. I zato, nazvati jedan *uzao* mornarskim a drugi lađarskim, kao da onih ostalih nema, prava je uvreda za pomorce. Pojavom novih materijala za izradu užadi (najlon i sl.) pro nađeni su i novi načini vezivanja. Najlon je materijal koji lako klizi, osobito ako je vlažan ili zamašen, pa *uzao* pod opterećenjem popušta i driješi se.

U knjizi o planinarstvu opisuju se ovi uzlovi: vodički, dvostruki vodički, vodički križni ili modificirani vodički, najlon ili mrtvi ili Bulinov, lađarski, Prusikov, Prusikov modificirani, mornarski ili križni, dvostruki la

darski, podešavajući, Weberov. Posebno se još spominje nekakav »mrtvi uzao«, različit od onoga što se zove »najlon ili mrtvi ili Bulinov«. Nisam toga zapazio kad sam prvi puta listao knjigu — sve te uzlove osim Prusikova znam od djetinjstva pa sam samo pogledao slike a nisam čitao opis. Po svemu sudeći ni sam autor nije čitao ono što je pisao jednu stranicu ranije. Nisu ni planinari, jer su izostala reagiranja. Kako bilo da bilo, u PE ne dolazi ni jedan od tih naziva. Da ih uspoređimo!

Tzv. vodički uzao (sl. 20 na str. 883) poznat je među pomorcima kao *običan uzao*. Englezi ga zovu *overhand knot*. Može se izraditi na jednostrukom konopu, obično na kraju, ili na presavijenom tj. udvostrućenom konopu. Posve je nevažno što na udvostrućenom konopu pri tom nastaje ona petlja koju vodič stavlja oko sebe. Ako se izrađuje na jednostrukom konopu, on stvarno služi kao »brava« i u tom svojstvu se spominje kao osiguranje i tzv. mrtvi uzao (npr. sl. 31, sl. 32, a i sl. 34, samo što se u ovoj zadnjoj ne vidi kako su se ta dva užeta spojila). Tzv. dvostruki vodički uzao (sl. 21) je varijanta *dvostrukog pašnjaka* o čemu vidi niže. Vodički križni ili modificirani vodički uzao (sl. 22) poznat je inače kao *osmica*, engleski *figure-of-eight knot*, jer doista tako izgleda. Može se izvesti na jednostrukom konopu ili na udvostrućenom. U ovom posljednjem primjeru može poslužiti kao osnovica za dvostruki pašnjak.

Najlon ili mrtvi ili Bulinov uzao (sl. 23a) poznat je pomorcima kao *petlja* ili (*jednostruki*) *pašnjak* jer se čovjek može njime opasati. Englezi ga zovu *bowline*, izgovara se *boulin*, što je onda nekog mudrijaša navelo da ga okrsti Bulinovim uzlom, a autor je bio lijep da provjerava. Taj se uzao može modificirati tako da se učini dvostruki voj kroz koji se provlači konop, te tako uzao postaje signurniji. Osim jednostrukog ima i *dvostruki pašnjak* koji se izrađuje na udvojenom konopu, pa ga zato Englezi zovu *bowline on a bight*. Bitno je za dvostruki pašnjak što se udvojak prebacuje preko ostalog dijela uzla. U knjizi su ilustrirane dvije varijante: klasičan pomorski oblik na slici 23b i oblik na slici 21. Znam još dvije druge mogućnosti: jednoj je osnovica osmica na udvojenom konopu, a drugoj je osnovica modificirani uzao sa sl. 21. Pomorci su izrađivali i *trostruki pašnjak*. Dvostruki i trostruki pašnjaci služili su primarno za podizanje i spuštanje ljudi i to nekoliko stoljeća prije negoli su se kontinentalci stali baviti alpinizmom. Tzv. ladarski uzao (sl. 28) odavna je poznat kao *vrzni uzao*. U PE su narisana dva oblika. Englezima je to *clove hitch*. Pored njega ima i *dvostruki vrzni uzao* koji se izrađuje tako da se najprije učine dva voja oko predmeta za koji se konop učvršćuje a ne samo jedan.

Prusikov i Prusikov modificirani uzao nisam uočio u PE ali pomorci imaju uzlove

kojima se postizavao isti efekat, npr. da zadrže sidreni konop ili lanac.

Mornarski ili križni uzao (sl. 31) poznat je pomorcima i primorcima kao *muški uzao*. Englezi ga zovu *reef knot* jer je služio najviše za kraćenje jedara. Taj je uzao po izgledu simetričan, pouzdan je, ali se teško odrešuje. Njemu je sličan *ženski uzao*, koji je asimetričan, lako se drioši, pa krajeve treba podvezati. Englezi ga zovu *granny knot* (babljinski uzao) ili *lubber's knot* (skraćeno od *landlubber*, otrpilike »žabar« ili na dalmatinsku »vlaj«).

Dvostruki ladarski uzao (sl. 32) poznat je kao *ribarski uzao*, što može ali ne mora biti prijevod od *fisherman's knot*. Podešavajući uzao (sl. 33) nije ništa drugo nego *dvostruki ribarski uzao*, na engleskom *double fisherman's knot*. Kod jednostrukog se izradi krajem konopa obični uzao s jednim vojem oko drugog konopa, a kod dvostrukog se izrade dva voja (v. sl. 32 gore i sl. 33 gore).

Weberov uzao (sl. 34) poznat je odavno kao *zastavni uzao*, možda prema talijanskom *groppo di bandiera*, engleski *sheet bend*. Taj lako postaje *dvostruki zastavni uzao* ako se tanjim konopom dvaput obavije oko udvojenog debljeg konopa.

Sa sintetičkim materijalima pojavili su se novi uzlovi ili su se modificirali stari. Tako je Kenneth Tarbuck pronašao uzao koji služi za privezivanje na prsten (karabin!) ili oblicu i koji je po njemu dobio ime. Za privezivanje dviju uzica ili dvaju tanjih konopa modificiran je drevni ribarski uzao. Pronađen je i poseban uzao za vezivanje krajeva najlon-ske vrpce, npr. za alpinističku omču, i naravno još drugi.

Nema u našoj knjizi o planinarstvu nikakvih sugestija za planinare koji nisu alpinisti. Kako najbolje učvrstiti šator, kako vezati naprtnjaču ako se planinar najprije popne sam preko nekog težeg detalja, pa na koncu i to kojim uzlom sputati nekome ruke ili noge ako zatreba. Svaki bi planinar morao znati: za privezivanje: osmicu, Tarbuckov uzao i pašnjak; za učvršćivanje konopa za drugi predmet: vrzni uzao; za spajanje dvaju konopa: muški, ribarski i zastavni uzao. Dakako, tko ima vremena može se zabavljati vezivanjem drugih uzlova. Što se mene tiče, ja ču se za to vrijeme radije odmarati ili spavati.

* * *

I da se sada opet vratimo Joži Horvatu. Jест, on »žabar« ili »vlaj«, prvi Jugoslaven koji je u maloj jedrilici oplovio svijet. Za podstrek nama drugima. I u planinarstvu su »žabari« počeli prvi otkrivati ljepote naših otoka i približili ih drugima. Transverzalu po Kornatima nisu pripremili ni pomorci ni boduli ni primorci — pripremili su je »žabari« kontinentalci, planinari iz OKI-ja. Za to vrijeme se boduli i primorci natežu tko će obrati vrhnje u Nacionalnom parku Kornati. Istina, u PD

»Paklenica« su se hvalili prilikom proslave osamdesete obljetnice organiziranog planinarstva u Zadru kako su prvi izleti poslijе rata išli na otoke: Ugljan, Pašman, Dugi otok, Iž i — više-manje gotovo.

I tako, »žabari« iz unutrašnjosti prvi plovi oko svijeta, »žabari« priređuju transverzalu po otocima, »žabari« iz Nacionalnog parka Plitvička jezera šire turizam na obali i grade motel kod mosta na Masleničkom Ždrilu jer

primorci i boduli iz Zadra nisu bili kadri. Tek se ove godine jedan razuman pojedinac iz zadrskog hotelijerstva potudio i stao razmišljati kako da strane turiste odvuce ili dovuće u Velebit. Ne vjerujem da će u tome uspjeti. Nije takva klima. A treba i ulagati u to: školovati vodiče, uzeti ih u stalni radni odnos, pripremiti i opskrbljivati punktove za odmor i okrepnu izletnika, itd. I to bi bio korak pozivajući obala i kopna.

Do izvora Rječine – pješke

VALENT HOFER

RIJEKA

U vrijeme, dok je sadašnja već malobrojna stara generacija planinara još mogla dobro pješaćiti, išlo se, kad su to vremenske prilike dopuštale, svake nedjelje na izlet uz Rječinu.

Tadašnjim planinarima nije bio potreban ni autobus ni auto, a staza kojom su pješaćili bila je najljepša »trim-staza« na svijetu. Sela Oreševica, Pašac, Grohovo, Valići, Drastin, Lukeži i Donje Jelenje bile su stanice za odmor i okrepnu. Neki su nosili tu okrepnu sa sobom i sjedali uz koji vodopad da se nauživaju ljepote prirode, dobra jela i pića, a ljeti i kupanja. Staza uz Rječinu ima svojih uspona i spustova a ponegdje i opasna za neoprezna čovjeka da se s obale ne strovali u ponor. Neću nikad zaboraviti trojicu seniora kako svaki sa »mosflašom« u ruci na užvisini puta

pred selom Drastinom prolaze iznad dubokog korita Rječine i bezbrižno čakulaju. (Ne tvrdim da su to bili planinari)

U Donjem Jelenju bilo je tada na raskrižju veliko stablo s divnom hladovinom. Danas ga više nema. Valjda je zbog starosti dotrajalo ili je smetalo prometu. Odavde su planinari skretali lijevo prema izvoru Rječine ili desno prema Hahlićima.

Iz neke riječke osnovne škole podoše jedne nedjelje pod vodstvom svog nastavnika članovi planinarske sekcije na izvor Rječine. Išli su u dugačkoj koloni navedenom »trim-stazom« uz lijevu obalu i uživali gledajući i slušajući žuborenje mnogih vodopada. Ku-pali se nisu, jer im to jesen i hladna voda nije dopuštala. Uz pjesmu i dobro raspolože-

Podružnica Hrv. plan. društva »Učka« iz Kastva sagradila je i 11. kolovoza 1929. svečano otvorila most na izvoru Rječine (postoji i danas)

Vodopad Žakaj na Rječini

Foto: V. Hofer

nje stigoše na izvor. Tu su neki od njih ljeti provodili više dana pod šatorima na livadi i sada su ostalima pričali kako im je bilo lijepo.

Za povratak izabraše drugi put. Kod sela Trnovice predoše kod krasnog vodopada preko mosta na desnu obalu Rječine i tragom markacija idahu kroz šumu: čas uzbrdo, čas nizbrdo, čas lijevo, čas desno, malo stazom,

često kroz gustu šikaru, i uz velik napor kočnacno stigoše do lječilišta Lopače. Bili su ponosni što su svladali ovu tešku stazu, kojom rijetko tko prolazi.

Idući dalje kroz šumu dodoše cestom na Vidikovac ispod kote 430 m pa divnom markiranom stazom stalno kroz šumu do gradske Streljane, odakle se lako spustiše u grad.

Moram naglasiti, da je tako bilo N E K O Ć !

Sto godina Modre špilje na Biševu

VLADO BOŽIĆ

ZAGREB

Otvorenje Planinarskog puta po Visu 1984. godine omogućilo je mnogim posjetiocima otoka Visa, pa tako i planinarima koji žele proplešaći taj lijepi otok, da posjete i otočić Biševu blizu Komiže na Visu i na njemu poznatu Modru špilju. Kako se 1984. godina poklapa sa 100-godišnjicom prvih turističkih posjeta toj jedinstvenoj špilji u nas i u svijetu, to je prilika da se o njoj kaže nešto više.

U drugoj polovici prošlog stoljeća u Hrvatskom primorju i Dalmaciji, koji su kao i cijela Hrvatska tada pripadali austrougarskoj monarhiji, sve se više razvijao turizam. Bečki je dvor, kao konkurenca francuskoj i talijanskoj rivijeri, propagirao i »svoju« tj. hrvatsku rivijeru, i želio ovamo privući što više turista. Propaganda u novinama, u kojima

su se tek počele pojavljivati prve fotografije, nije bila dovoljna bez odgovarajućih ilustracija. Zbog toga su po kraljevom nalogu 1884. god. u Hrvatsko primorje i Dalmaciju krenuli akademski slikari Zelos i Ransonnet, da slikaju sve što je lijepo i zanimljivo, radi propagande u Monarhiji. Eugen von Ransonnet je bio iz imućne bečke obitelji, baron, koji je zahvaljujući dobrom imovnom stanju mnogo putovao po Evropi i Aziji, a često je bio gost i naših velikaša (za vrijeme jedne posjetje grofovima Drašković u Trakoščanu poklonio im je jednu od svojih slika koja je i danas izložena u muzejskom prostoru dvorca Trakoščan). Putujući tako Dalmacijom našao se u svibnju 1864. i na otoku Visu.

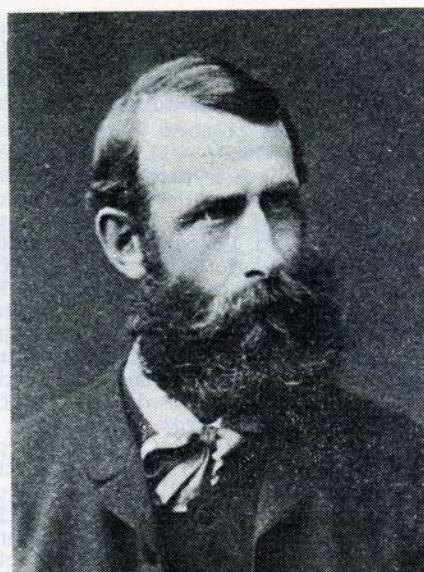
Tu je počeo slikati razne karakteristične motive zanimajući se za sve što bi moglo biti dobar motiv njegovim slikama. Tako je od viških ribara saznao za neobičnu špilju na otoku Biševu. Nije mnogo okljevao već je odmah krenuo vidjeti o čemu se radi. Doplovivši čamcem pred poluotok Balun na istočnoj obali otoka Biševa, ribari su mu pokazali mali otvor nekoliko metara nad morem, ispod jedne prevjesne stijene, i nagovorili ga da pogleda unutra. Po pričanju ribara on se vješto popeo i provukao kroz taj otvor i nestao. Zadržao se unutra vrlo dugo, a kad je izašao samo je uzdisao i vikao: »Bože! Bože! Kakve li lje-pote!«

Odmah se dao u izviđanje okolice jer ga je špilja iz koje je izašao strašno uzbudila. Ribari su mu tada pokazali još jedan otvor na samoj razini mora s druge strane poluotoka Baluna. Kroz taj otvor je Ransonnet plivajući i uz pomoć dasaka, prebacujući se preko kamenih prepreka, opet došao u istu špilju, no ovaj put sa suprotne strane. Opet ga nije bilo dugo vrijeme. Bio je toliko oduševljen prizorom u špilji da je htio ovamo doći ponovo. Ustanovio je da bi ovaj prilaz bio mnogo ugodniji kad bi se uklonile neke stijene, jer bi se tada u špilju moglo i čamcem. Nabavio je dinamita kojim su Višani proširili prolaz tako da se od tada u špilju može malim čamcem.

Prizor u špilji očara svakoga a kako ne bi jednog slikara. Ransonnet je još prije bio posjetio Modru špilju na otoku Capriju u Italiji i sada je bio posebno zadovoljan što je otkrio špilju, iako manju od one na Capriju, ali s istim svjetlosnim efektom — modrilom, no po njegovu mišljenju još ljepšim. Odmah se dao na posao. Htio je doživljaj iz špilje prenijeti na papir i platno. Dugo je vremena tada proboravio u špilji praveći skice i crteže uz pomoć svjeća. Nakon deset dana boravka na Visu i Biševu odjurio je u Beč i razglasio svijetu otkriće nove prekrasne špilje.

Razloga njegovu oduševljenju zaista ima. Otok Biševo je ime dobio po mnogim špiljama, kojih ima najviše u razini mora, tako da se doima kao da je cijeli otok »bišiv« (pun ru-pa — pišljiv). Viškim i biševačkim ribarima mnoge su špilje bile poznate otprije, napose Medvidina špilja na jugu otoka, duga oko 160 m, u kojoj su često viđali i lovili morskog medvjedica (sredozemnog tuljana, *Monachus me-diterraneus*).

Cijeli otok je građen od vrlo rastrošenih naslaga vapnenca gornjokredne starosti. Na istočnoj obali otoka nalazi se slikovit poluotok koji Komižani zovu grad Balun. Jugo-istočni mu je dio strm i mjestimično prevje-san. U davnoj prošlosti, prije više desetaka tisuća godina, taj dio otoka, kao i cijela naša obala, bio je izdignut nekoliko desetaka metara iznad mora, pa je ta strma stijena u podnožju bila izložena djelovanju morskih valova. Oni su u stijenama onda izdubili male polušpilje. Postepenim spuštanjem kopna po-lušpilja ispod Baluna bila je potopljena tako da se danas izvana, s površine mora, i ne

Eugen von Ransonnet koji je prije sto godina svijetu otkrio Modru špilju

primjećuje. To je u stvari sada prilično velika šupljina u masivu Baluna. Ima jedan mali otvor u razini mora (na jugozapadnom dijelu poluotoka), i njime se danas ulazi čamcem u špilju, drugi kopneni na jugoistoku Baluna (kroz njega su prije ulazili ribari i tu je prvi put ušao E. Ransonnet) i treći veliki podmorski otvor (3 — 4 m južnije). Stijena koja zatvara taj podmorski otvor svega je pola metra u moru, a duga oko 3 m, tako da čini sifon dubine 0,5 m i dužine 3 m, i nije ga teško preroniti na dah. Prije nekih 500 do 600 godina i kroz taj se otvor moglo ući u špilju ploveći ili plivajući, ali zbog direktnog prodiranja sunčeve svjetlosti tada nije moglo biti ovog svjetlosnog efekta — morila.

Ukupna je dužina špilje 36 m. Od ulaza prema sjeveru pruža se uski kanal dužine 12 m, a onda se prema istoku otvara dvorana duga 24 m i široka 14 m. U nastavku prema istoku pruža se podmorski otvor i kroz njega prodire danje svjetlo odozdo, s dna, koje je u toj dvorani na dubini od 12 — 16 m, dok je visina stropa od površine mora 4 — 8 m. U sredini dvorane pruža se s juga na sjever prirođeni most na dubini od 6 — 8 m, širine 2 — 3 m. U sjeveroistočnom dijelu dvorane nalazi se dvoranica 3×5 m iz koje vodi na istok mali uski prolaz (najstariji poznati otvor špilje). I kroz njega prodire tračak danjem svjetla. To je svjetlo u jakoj suprotnosti sa svjetлом koje prodire kroz podmorski otvor, jer je žuto-crvene boje.

Zanimljivo je da su do danas u našoj literaturi objavljena tri nacrti te špilje (P. Kunić 1932, A. Grimani 1950 i S. Božićević 1965), a niti na jedncm nije ucrtan taj sjeveroistočni

otvor, iako se prodiranje tog žutog svjetla može dobro uočiti u samoj špilji, a i mnogi su ga autori spomenuli i opisali. Primjećuju se i na fotografijama, osobito na onima u boji.

Fenomen modrila posebno je zanimljiv. Javlja se samo između 9 — 11 sati za sunčana vremena, jer tada sunce prodire s jugoistoka. Sunčeve zrake odbijaju se od pjescovitog dna, koje jeagnuto baš prema jugoistoku, i prodiru odozdu u špilju. Poznato je da se sunčeva svjetlost sastoji od svjetlosnih zraka različitih valnih dužina svih boja (u vidljivom spektru od ljubičaste, plave, zelene, žute, narančaste i crvene). Najveću valnu dužinu od vidljivih zraka ima ljubičasto svjetlo a najmanju crveno. Svjetlost veće valne dužine je prodornije od svjetlosti manje valne dužine. Sunčeva svjetlost se prodirajući kroz vodu filtrira, zaoštaju zrake kraće valne dužine, a dalje prodiru zrake veće valne dužine. Odbijajući se od dna one prodire u špilju, a to su ljubičaste, plave i srebrne koje daju modrilo. Kod toga sunčeve zrake prolaze kroz sloj morske vode debeo tridesetak do četrdesetak metara ($20 + 20$ m). To je boja koja inače vlada u bistrrom moru na dubini od 30 — 40 metara. Efekt modrila događa se samo kod direktnog sunčevog svjetla. U popodnevnim satima toga efekta nema. U špilji tada vlada siva polutama, pa je špilja tada neugledna i nezanimljiva.

Turisti špilju najčešće posjećuju ljeti, ali domaćini uvjeravaju da je efekt modrila zimi još jači, jer sunčeve zrake tada padaju na dno pod većim kutom pa imaju dulji put do špilje, a to znači da se svjetlost još više filtrira i da se žuta i crvena svjetlost više izgubi pa je modrilo jače. Tada je i more više valovito pa se svjetlost u špilji svakog trenutka mijenja. Ljeskanje svjetlosti u špilji od tamno modre do srebrne mogu izazvati i kupači u špilji ili udarci vesla po površini vode, što vodići uvijek i čine.

Na našem Jadranu ima još nekoliko podmorskih špilja koje nose naziv »modra«, npr.

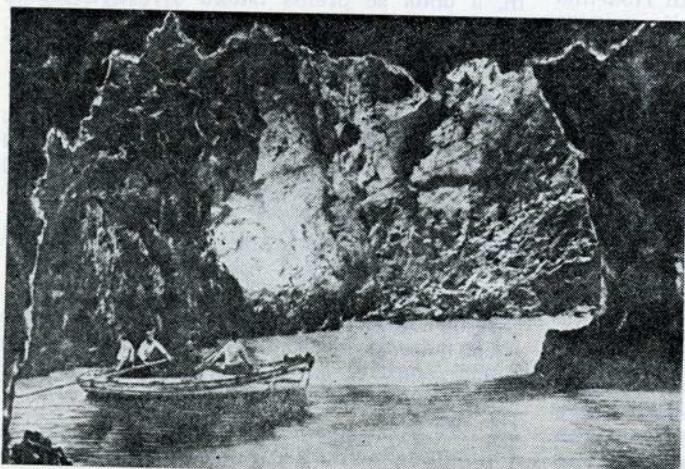
Plave grote na Cresu, Modra špilja u Dubrovniku i Modra špilja kod Herceg Novog. I u tim špiljama u određeno doba dana sunce prodiru u podzemni prostor i izaziva svjetlosne efekte, ali ni u jednoj takve kao u Modroj špilji na Biševu, pa je zato ta špilja naša izuzetna zanimljivost. U svijetu je dobro poznata i Modra špilja na otoku Capriju u Italiji u kojoj se mogu doživjeti isti efekti modrila. Ta je špilja mnogo veća od biševske (55×21 m), ali oni koji su bili u jednoj i drugoj kažu da je modrilo u biševskoj ljepše. Poznato je također da su Talijani dobri stručnjaci za reklamu pa svoju špilju dobro reklamiraju i imaju velik posjet špilji, a kod nas to nije slučaj tim više što je od 1976. godine zabranjen pristup strancima na otoke Vis i Biševo.

Modru špilju svatko doživljava na svoj način. Njeno modrilo i ljeskanje mora u špilji opisali su mnogi književnici, pjesnici i novinari. Između mnogih djela, pjesma našeg pjesnika Ante Tresića, napisana još koncem prošlog stoljeća, možda najljepše govori o njoj.

Biševska spilo, ko tvoje neopisive ne vidi čare,
Tvoje neizrično prezive boje,
Taj ne razumije što je umjetnost prirode velja,
Velebni zamišljaj prirode što je.

(odlomak)

Slikom prikazati Modru špilju također su pokušali mnogi. U vrijeme otkrića špilje fotografiranje još nije doseglo zadovoljavajuću razinu pa je jedino moguće slikovno prikazivanje bilo umjetničko slikanje. Prvi koji je to pokušao bio je Eugen von Ransonnet. Od 1884. do 1890. izradio je više skica i crteža i objavio ih u bečkim, berlinskim i londonskim listovima, a onda je 1890. ponovo došao na Biševu da izradi prave umjetničke slike. Komižani, koji su mu u tome pomagali, kažu da je satima čucao na stijeni u špilji i uz pomoć svijeca i danjeg svjetla, koje su mu oni pomoću ogledala ubacivali u špilju, slikao i slikao. Izradio ih je više, a po povratku iz špilje, u Komiži je radio kopije. Jednu takvu kopiju

Ransonnetova slika Modre špilje koja se danas koristi kao ilustracija na ulaznici za posjetioce

poklonio je tada, 1890. godine, svom domaćinu komičkom župniku Jurju Brajčinu. To je slika uljena na platnu veličine 29 × 41 cm, danas u vlasništvu Miljenka Brajčina, župnikovog nećaka, umirovljenog profesora u Komiži. Slika izvanredno dobro dočarava ambijent špilje.

Za hrvatske speleologe ta slika ima posebnu vrijednost jer je to najstarija slika koja prikazuje unutrašnjost jedne špilje u Hrvatskoj.

Zanimljiva je i njegova slika Modre špilje objavljena u knjizi Österreichische Königheit in Wort und Bild (Beč 1894), koju je naš književnik Petar Kuničić preslikao i objavio u listu Prosvjeta 1921. godine i koja se još i danas koristi za ilustraciju špilje na ulaznici što je mora kupiti svaki posjetilac špilje. Od

naših domaćih umjetnika najljepša je ona Jurja Plančića iz 1923. (reprodukacija u boji objavljena je u monografiji »Vis«, 1974).

Dobre fotografije špilje, najprije crnobijele, a danas i u boji, pojatile su se na razglednicama i prospektima. O špilji je napisano više stručnih i bezbroj popularnih članaka i danas ih je teško sve nabrojiti.

Modra špilja je zaštićena kao geomorfološki objekt prirode Zakonom o zaštiti prirode SR Hrvatske.

Svakome tko dolazi na Vis preporučam da posjeti to čudo prirode, jer ni jedan opis niti jedna slika ne može zamijeniti osobni doživljaj špilje.

Kako se pravi »planinarski« izlet

Na sjednici uprave PD »Pijano brdo«

— Drugovi, članska baza traži jedan malo jači izlet.

— Sto tipe, zar im nije dosta svakog vikenda da našeg doma?

— Zanovijetaju za nekakve transverzalne žigove.

— I radi takvih da mi lomimo noge po brdima? Kaj god!

— Imam ideju: idemo autobusom. U jednom danu tri vrha i pet žigova, pješice najviše desetak minuta uspona.

— Kad je tako, može. Ti budi vođa puta, a ja ću se pobrinuti za autobus.

— Ja ću napisati plakate, a tko će skupljati novac?

— Naravno, blagajnik. Još nešto po tom pitanju? Nema. Možemo na iduću točku dnevnog reda...

Polazak

— Sedam, nula, nula. Polazak. Šofer, gas do daske!

— Stoj, drugarica Mica uvijek kasni pet minuta.

— Dotle ja mogu do kioska po novine.

— Evo Mice, idemo!

— Stoj, sinek je otiašao da se popiški.

— E, dok sinek stigne, mi možemo na jedan gumištek, da se ugrijemo.

— Sinek je tu, možemo li krenuti?

— Čekaj, nije još stigao onaj s novinama.

— Evo ga, sada možemo krenuti.

— Ne može. Sada nema Mice.

— Pa gdje je?

— Traži sineka. Ne zna da je već tu.

— Hajde, Mico, sjedni! Možemo li sada krenuti?

— Stoj! Gdje je moj ruksak? Zaboravio sam ga u krčmi.

— Koja ludnica! Trči, vidiš da kasnimo.

— Hej, zaustavi ga! Ruksak mu je tu, ja sam ga spremio.

— Dok se taj vrati, idem ja kupiti kruha.

— Ljudi, nema ruksaka u krčmi. Milicijaaa!

— Ne deri se! Ruksak ti je ovdje, radije manje pij.

— Planinar kad vodu pije, cijeli svijet se njemu smije, kaže pjesma. Nisi znao?

— Možemo li krenuti? Gdje je onaj s novinama?

— Vratilo se, ali još nema onoga s kruhom.

— No, sada smo napokon svi tu, krećimo! Ali, gdje je šofer?

— Otišao na kavu. Noćas je vozio pa mu se spava.

— Ja ću ga potražiti.

— Evo šofera, ali gdje je sad onaj koji ga traži?

— Hik! Evo me, stižem. Usput sam drmnuo duplu ljutu.

Za vrijeme vožnje

— Drugovi, prvi odmor za jedan sat, kod planinarskog doma. Dotle predlažem pjesmu.

— Jao, meni se povraća, ovaj do mene puši.

— Druže, zabranjeno je pušenje u autobusu.

— Da, na redovnoj liniji, ali ovo je planinarska vožnja.

— Šofer, stani, sineku se opet piški.

— Zato braćo pijmo ga... hik!

— Hej, alkohol nije poželjan na izletu.

— Kakav bi to bio izlet bez pijače? Osim toga, ovo nije alkohol, nego dobro domaće vinčeko.

— Stani, kakav vidik! Hoću fotografirati.

— Ne ovdje, za pet minuta je gostionica s dobrim cvičekom.

— Prva stanica je tek planinarski dom, gostionicu si prekriži.

— A kako ćemo pjevati ako ne podmažemo grlo?

— Hik! Za to se brat pobrinuo. Evo, boca šljive! Živjeli!

— Polako, kud si navalio, daj svakom po gutljaj!

- ... dok ne pukne zoraaaa!
 — Ne deri mi se u uho.
 — Ih, srce, što si nemuzikalna. Znaš, tko pjeva, zlo ne misli.
 — Ovaj opet puši, povraćat će.
 — Ako si tako fina, što se ne voziš taksijem?
 — Mir tamo dolje, gdje vam je planinarsko drugarstvo?
 — Ti ćeš meni držati prodiku? Imam više planinarskog staža od tebe.
 — Trebalо bi tebe na sud časti.
 — Kaj mi možeš, ja sam mu predsjednik.
 — Vođa puta, ovaj pijani se tiska uz mene.
 — Druže, svladaj se! Planinarska etika ...
 — Bit će joj toplice, neka se uči kako se planinari štite od smrzavanja.
 — Tražimo pauzu! Čikpauzu, pišpauzu, da isperemo grlo ...

Prva stanica

- Odavde do doma je samo deset minuta pješke.
 — Podvala! I to se zove izlet autobusom?
 Ne idem odavde.
 — Ni ja, ne mogu u štiklama po blatu.
 — Ne idem ni ja. Puše vjetar, a može i kiša, pa ode moja frizura.
 — I cvaj pored mene će ostati, napio se i zahrkao.

- Ja, na žalost, moram ići, treba mi transverzalni žig.
 — Evo ti i moj dnevnik, molim te, lupi žig i meni.
 — Meni... i meni... i meni...
 — Ja idem s tobom da vidim kakvo vino imaju u domu.
 — Idem i ja, ponestalo mi šljivovice.
 — Dakle, idu trojica. Bravo, spasavaju nam planinarsku čast!
 — Ali nemojte dugo, do slijedeće kontrolne točke još je sat vožnje.
 — Evo, jedan se vraća! Što je s drugom dvojicom?
 — Ostali su u domu za šankom, pokupit ćemo ih na povratku.
 — Je li sve sada u redu? Šofer, vozi!
 — Voda puta, ovaj mi opet dimi u lice.
 — Zato braćo, pijmo gaaa ...
 — Što se tiskate uz mene, kad ima dosta mesta.
 — Stoj, sineku se opet piški!
 — ... dok ne pukne zoraaa!
 (Ovo se, s malim varijacijama, ponavlja do povratka)

Neznatno karikirao
Željko Poljak

PLANINARSKA STAZA BUJE—BUZET U ISTRI

PD »Planik« iz Umaga je od 1. 11. 1983. do 1. 4. 1984. godine markiralo planinarsku stazu Buje—Buzet s odvojkom za Istarske toplice. Staza prolazi Živopisnim predjelima srednje i gornje Bujštine te dijelom Buzetište dotičući ili prolazeći kroz selia i zaseoke, livade, šume, pored spomenika kulture i obilježja iz NOB-a. Vrijednost staze ogleda se u njenoj duljini (30 km) i konfiguraciji terena koja omogućava krasne vidike na more, rijeku Mirnu, Cićariju, Učku i Alpe. Dostupna je svim uzrastima, a zbog mogućnosti prekida ili uključivanja na nju u raznim mjestima na Bujštini ili Buzetišti, mogla bi postati pravi poligon za rekreativce.

Staza počinje od parkirališta kraj nogometnog igrališta NK »Digitron« u Bujama i vodi puteljkom lijevo navise da bi se nakon 10–15 min lagana hoda ugledalo mjesto Triban. Nakon lagana ali stalnog uspona za 40 min stižemo do puta Buje—Grožnjan, a preko puta je groblje u Tribanu. Naša staza vrlo brzo napušta asfaltну cestu. Nakon 50–100 m desno prolazi preko pašnjaka oskudnog drvećem, stalno se penjući. Nakon 30 min od Tribana prolazi ispod mosta bivše željeznice uskog kolosijeka Trst—Rovinj i spušta se u dolinu po čijem dnu teče potocić. Nakon 10–15 min hoda i kratkog uspona stižemo na vrh Roman pred bivšom želj. stanicom Grožnjan gdje nam se lijevo ukazuje Grožnjan, desno seoce Peroj, a pravo prema dolje Ponte Porton na Mirni. Naša staza skreće lijevo i nakon 5 min spušta seoskim putem stiže do zgrade bivše želj. stаницe Grožnjan, a 100 m niže do milina koji nam ostaje lijevo. Nakon još 5 min spušta se staza na asfaltnu cestu, prelazi je i penje se do groblja u Grožnjanu (od Buja 2 sata). Odavde se desno vidi Grožnjan i Ponte Porton, a lijevo selo Martinčići.

Staza vodi dalje kroz seoca Pertice i Vele Kalčine do napuštene i oronule crkvice Sv. Juraja. Na tom putu od oko 30 min otvaraju se vidici na Antenal, Lanternu, Poreč, Grožnjan, Martinčiće i ostale zaseoke. 15 min od Sv. Juraja dolazimo do asfaltne ceste po kojoj se lijevo za 5 min stiže do zaseoku Mlini. S puta se pravo vidi Motovun, desno selo Završje, a pravo dolje dolina Mirne. Staza nastavlja desno dolje kroz šumu oko 20 min, a zatim preko livade desno polako uzbrdi do seoceta Sv. Ivan, zaseoka Orlići i puta Buje—Opatalj. Nakon 100 m hoda asfaltnom cestom stižemo u Sv. Lukiću (od Buja oko 4 sata).

U Sv. Luciji moguća je opskrba radnim danom u prodavaonici koja radi non-stop, a nedjeljom i praznikom u gostionici kod ljubazne gostioničarke Elije Krt. Staza odmah iza nedovršenog zadružnog doma desno skreće na stazu kroz šumu, a zatim se lijevo preko pašnjaka lagano diže do puteljka iznad seoceta Laganisi i Segolini koja ostaju desno, a Jadroni lijevo. Idući naprijed puteljkom na dolje prema selu Vižintinima lijevo se vidi kamenolom u Jakusima. Nakon 30 min od Sv. Lucije stižemo u Vižintine, a za narednih 30 din kamenitim putem uzbrdi kroz šumicu i dolje desno preko pašnjaka u selo Cabrnici. Usput se lijevo vidi selo Zrenj, a desno Žnidarići preko kojeg se odvaja markirana staza za Istarske toplice (odvaja se desno ispred šumice).

Iz Cabrnice kroz vinograde i voćnjake prolazi uski seoski put do šume, gdje staza počinje da se spušta cik-cak do grebena koji smo nazvali Vidikovac zbog lijepog pogleda na dolinu Mirne, Rušnjak, Sovinjak i Buzet. Sa zadržavanjem na Vidikovcu od Cabrnice nam je trebalo 30 min. Narednih 20 min staza vodi lijevo-desno niz strminu do vodovodne stanice i puta za Buzet. Prelazi ga preko mosta, skrene lijevo gore i za 5 min uskom stazicom uzbrdi stiže do asfaltne ceste za Mali Mlin. Njom najprije lijevo, a zatim desno uzbrdi,

za desetak min stižemo do obilježenog uspona na lijevo na bivši kameniti put za Mali Mlun. Njim užbrdo naliđevo pa nadesno 10 min i ponovno dolazimo do asfaltne ceste. Prelazimo je i idući put učinkima za 30 min stižemo u Veli Mlun.

U sredini sela je česma s vodom za osvježenje, a skoro na izlazu prema Buzetu nalazi se spomenik

palim borcima toga kraja. Nakon hoda od nepunih 15 min stižemo do odvojka s asfaltne ceste na lijevo na šumsku cesticu koja nas za 25 min vodi, u početku kamenitim putem a poslije vododerinom, do puta za Buzet. Dalje do Buzeta asfaltnom cestom oko 2 km (25 min) (od Sv. Lucije do Buzeta oko 4 sata, od Buja oko 8 sati laganog hoda).

PREMUŽIĆEVA STAZA MOLI ZA POMOC

Prošlo je već više od pola stoljeća kako je inž. Ante Premužić uspio hrabro ostvariti genijalnu ideju o uzdužnoj turističkoj stazi hrptom Velebita. Značaj toga potvhata i danas je teško brojiti kama potkrijepiti, a turističkim radnicima vjerojatno će još mnogo trebati da ga shvate. Sigurno je da su najljepši i nekada teško dostupni predjeli te jedinstvene planine, koja je, ne bez razloga ušla u riznicu svjetske baštine, postali lako pristupačni i za posjetioce sa samo turističkim ambicijama. Je li to glavni razlog tolikim problemima održavanja postojećih planinarskih objekata teško je reći, ali to nije niti cilj ovoga napisa.

Na Premužićevu stazi osjeća se doslovce teret prohujalih godina i vremenskih nepogoda. Potakoše me da napišem ovo nekoliko redaka upravo svježi dojmovi s prošlogodišnjih kasnojesenskih krstarenja područjem Rožanskih i Hajdučkih kukova. Staza je mjestimice zakrčena palim drvećem i granjem. Manje i lakše grane će doboranljerni prolaznik sam moći ukloniti. Za veće su potrebna ipak neka tehnička pomagala koja se obično ne nose u rancu (pila). No, veći problem je mjestiljeno stanje nogostupa. Rušenje i odronjavanje većeg rubnog kamena ima za posljedicu brzo oštećenje staze, osobito tamo gdje ima više humusa. Primijetih da početno oštećenje obično izvrši palo, odlomljeno stablo. Nekoliko oštećenja ima i prije centralnog dijela Rožanskih kukova, no najveće koje sam zamjetio nalazi se nakon Crkvene u smjeru Alanu. Tu je staza na jednom mjestu praktički odnesena zbog srušenog rubnog kamena.

Ne znam je li netko dužan održavati tu jedinstvenu stazu, premda znam da ima dosta onih koji bi mogli imati dovoljno interesa za njezinu laku

prohodnost. Vjerujem, međutim, da joj jedino planinari žele i mogu brzo i efikasno pomoći. Među njima ima dovoljno onih koji toliko cijene Velebit da će rado koji sat ili dan posvetiti popravcima te jedinstvene staze.

Cini mi se da je potpuno jasno i tko bi trebao biti pokretač i organizator takve akcije. Moralnu obavezu očuvanja ovako vrijedne baštine kao što je to Premužićeva staza ima sigurno i planinarska organizacija. Mnogo više nego spomenicima i pločama odužit ćemo se njenom projektantu i graditeljima potrudimo li se da u dobrom stanju posluži i budućim generacijama.

Organizacija takve akcije može Planinarskom savezu poslužiti kao još jedna prilika za praktičnu potvrdu i afirmaciju, i to možda već u ovoj godini, dok smo još euforični nad proteklih 110 godina našega organiziranog planinarstva.

Neka mi se ne bude zamjereno primjetim li kako su djelatnosti naših predaka, kojima se toliko posnosimo, u mnogočemu bile drugačije, sadržajnije od naših. Je li to zato što ih je manje mučio problem podjele priznanja za zasluge, a crv potrošačkog mentaliteta bijaše još sitan i nedorastao?

Vjerujem da će imati uskoro priliku da se s planinarkama iz Kraljevice i Zagreba — s kojima sam u prohladno listopadsko veče, uz prijatnu topolinu ognja pod krovom gostoljubivog skloništa na Alanu, razmjenio misli i o ovom problemu — sretnom na konkretnom popravku oštećene Premužićeve staze.

Dr. Nenad Vadić

Poziv PSH. Kao i prijašnjih godina, PSH će i ovog ljeta organizirati ekipu za popravak VPP-a i Premužićeve staze. Dobrodošli su svi planinari koji žele sudjelovati u dobrovoljnem radu. Prevoz i prehrana su osigurani.

ING. ANTE PREMUŽIĆ I PLITVIČKA JEZERA

Kad je ing. Ante Premužić (1889—1979) g. 1927. došao u Sumarsku direkciju na Sušaku, on je 7 godina proveo baveći se i radeći na Plitvičkim jezerima i na sjevernom Velebitu. Kakve su bile saobraćajne prilike na Plitvičkim jezerima u to vrijeme? Nogostupnom stazom moglo se ići samo zapadnom obalom Proščanskog jezera od Devčićeva u Jezera preko Sužanjske drage do Lješkovca ili istočnom stranom Kozjaka do Donjih jezera, Milanovca, Kaluderova i Gavanovca, do Novakovića Broda i kraja Jezera te početka Korene. Premužić je izgradio dobre turističke staze uz sva Jezera. Na Proščanskom jezeru napravio je dobar turistički stazu od Devčićeva uz zapadnu obalu Jezera preko Sužanjske drage do Lješkovca. Ta staza je i danas jedina staza uz Proščansko jezero. Stazu je preko Srednjih jezera izveo sve do ruba gornjeg Kozjaka, gdje je bilo stajalište čamaca za drugu, istočnu stranu Jezera. Na jezeru Kozjaku nije bilo nikakve nogostupne stazice po zapadnoj obali Jezera, pa je uz Jezero od početka Kozjaka izveo dobru turističku stazu uz istočnu i zapadnu obalu.

Već u to vrijeme Premužić je imao ideju izgradnje centralnog velikog naselja na srednjem dijelu istočne obale Kozjaka, pa je zajedno s arhitektom Vidmarom izradio za centralnu jezersku Poljanu velik plan izgradnje. Na tom dijelu srednjeg dijela istočne obale Kozjaka njegova ideja tridesetog dijela godina kasnije produžila se naseljavanjem prema podnožju Mukinje, pa se sada potpuno izgradilo mjesto Mukinja. Uprava Nacionalnog parka to mjesto, koji leži točno ispred brda Mukinje, naziva Mukinju, a to je pogrešno, jer se brdo zove Mukinju, pa se i mjesto treba zvati Mukinju, jer narod naziva pojedina mjesta u singularu. A ne u pluralu. Mukinju se zove posebno drvo, manje rasta, u Lici poznato po lijepom cvijetu i lijepim crvenim

plodovima, koji se mogu i jesti. Nejasno je ipak kako je brdo Mukinju danas obrasio običnom bjeelogoricom. Sličan primjer sa zagrebačke Medvednice: Lipa je nekoć bila obraštena lijepim lipama, Slično vrijedi i za Crešnju.

Premužić je još 1927. očekivao da će uskoro dolaziti na Plitvička jezera turisti i sa širim željama i zato je izveo i staze na Medvedak i Cagalj. Brdo Cagalj narod je nazivao kao kazaljku od sata.

Na Donjim jezerima se nalaze dvije špilje, s kojima se Premužić više pozabavio. Jedna se od njih napiva Golubnjača, a drugu je on sam nazvao »Vilom Jezerkinjom«. U Golubnjaču je izgrađio strme stepenice od ulaska do kraja špilje. Od tuda je lijepo gledati dolje na Jezero. Vlado Božić u svojoj knjižici »Vodič kroz uređene špilje Hrvatske« dao je sliku Vile Jezerkinje, a sliku Golubnjače dao je u koloru na omotu knjige. Vila Jezerkinja je lijepa i prostrana špilja, pa je Premužić odmah dao u nju montirati elektromobil s električnim lampama. Šumar je, ako je bilo turista, zapalio svjetla, što je bilo i lijepo i dopadljivo. Taj motor je u ratu potpuno uništen.

Prije rata nastala je narodna legenda o »Plitvičkom Isusu«, pa je potrebovalo tu legendu sačuvati. Tako je nazvan Prokopije Prica, koji je tridesetih godina iznad centralnog dijela srednjeg dijela Kozjaka otvorio trgovinu i gostionicu s nekoliko ležaja. Brzo je primijetio da mu u trgovini treba prodavati najobičnije lijekove, jer nije bilo u blizini mjestima ljekarne. On je zato u Zagrebu s velikom apotekarskom agencijom »Isis« sklopio ugovor o jednostavnim lijekovima, koje je mogao prodavati. Nad vrata svoje trgovine stavio je tablu s nazivom »Trgovina ISISU«. Narod je njegovu trgovinu i njega samoga nazvao »Isus«, pa ga je zavolio, jer je najvažnije bilo, da je on bio dobar

trgovac i čestit čovjek. Nakon oslobođenja otišao je u Zagreb, gdje je 10 godina poslije umro.

Dragutin Franjić izdao je 1910. g. svoju fundamentalnu i opsežnu knjigu »Plitvička jezera i njihova okolina«, koja je danas zaboravljena. U njoj je, uz niz važnih detalja, upozorio kako je u gradu nastao toponom Plitvička jezera. Tako se nazivaju radi mjestimičnih plićaka u potoku Plitici, koji na svom kraju pada slalom u početku Korne, a i u svim ostalim jezerima. Franjić je uz hotel sagradio svoj »Dački ferijalni dom« s pedesetak ležaja, gdje su daci i studenti mogli jetifino i dobro stanovati. Taj Dom je za vrijeme drugog svjetskog rata uništen.

Dvadeset godina nakon Franjića je Drago Paulić izdao u Zagrebu »Vodič na Plitvička jezera«, koji je imao samo turističku namjeru. Tridesetak godina poslije odlučio je da napiše novu knjigu, pa je od mene zamolio 10 mojih kolor-fotografija o Jezerima. U knjizi »Plitvička jezera. Čovjek i priroda«, koja je izdana 1974. nalaze se i sve ove moje fotografije, ali bez mojega imena.

Kad je Premužić premješten sa Sušaka u Zagreb, on se radi svojih novih službenih dužnosti prestao baviti Plitvičkim jezerima, pa se potpuno zaboravilo na njegove rade.

Prof. dr. Mihajlo Pražić, Zagreb

ZVONKO BURIĆ (1948—1984)

19. prosinca iznenada je u Zagrebu tragično preminuo Zvonko Burić, popularni »Zvonac«, planinar, alpinistički pripravnik i orijentacijist, član PD Zagreb — Matica. U svom relativno kratkom, ali bogatom planinarskom životu, obišao je niz planina i dvadesetak kružnih planinarskih puteva širom Jugoslavije, završio alpinističku školu (1974) i sudjelovao u osnutku alpinističke sekcije u maticnom društву. Posebno se aktivno bavio orijenta-

cijom gdje je i postigao najveće uspjehe. Sa ekipom Zagreb I (Gross — Grašovec — Burić 13. rujna 1970. osvojio je treće mjesto na orijentacijskom prvenstvu Hrvatske na Psunju, te prvo mjesto na orijentacijskom prvenstvu Jugoslavije 10. i 11. listopada iste godine na Jastrepцу u Srbiji, povodom čega je primio i Brončani znak PSH.

K. M.

Vijesti

• Izleti do zatvorenih domova. U zadnje vrijeme nekoliko puta nam se dogodilo da su zatvoreni vikendom planinarski domovi, za koje smo dobili podatke da su stalno otvoreni. Razlog tome je vjerojatno i nedostatak benzina, ali ima i drugih razloga, čak i nemara. Evo primjera! PD »Vihor« iz Zagreba organiziralo je 24. studenoga prvi izlet s upravo osnovnom sekcijom u tvornici TPK iz Zagreba na Okić. Sa njima je došla i planinarska škola istog društva na vježbu iz orijentacije. Dakle, cijela skupina je brojala oko 60 ljudi. No, kad smo došli do doma, zatekli smo tu još i planinare iz Matice, ali ne i domara. Dan je bio lijep pa smo posjedali po terasi i travi. Pitali smo susjede zašto je dom zatvoren i saznali da dežurni ima taj dan koljnje pa nema vremena. Na našu intervenciju dom je otvoren poslije 13 sati, kad je većina planinara već odlazila. Drugi je slučaj naše društvo doživjelo 8. prosinca u domu »Anka Ivčić na Ravnoj gori. Premda je vodič grupe nazvao PD »Ravna gora« u Varaždinu i najavio 20 planinara, dom je i opet bio zatvoren, premda su ga telefonom uvjernili da je dom otvoren preko vikenda. Razvijen je početkom prosinca, a u drugoj polovini prosinca je bio zatvoren. Na Ravnoj gori postoje dva doma, stari dom — gdje je domar upravo bio na godišnjem odmoru, te novi dom, ali su oba te nedjelje bila zatvorena. Kako je bilo pričično hladno, pojeli smo sendvič pred zatvorenim domom i bez transverzalnog žiga za ZPP brzo krenuli natrag do Trakošćana da uhvatimo autobus za Zagreb. Koliki su troškovi autobusa zna se, a eto, mi ćemo morati ponoviti ovaj izlet, barem oni kojima je i žig važan, a ne samo prirodne ljepote. Domari bi se morali po-

brinuti da ostave žigove na doslupnom mjestu, ako neplanirano nekamo odu i dom ostave zatvoren preko vikenda, baš kada dolazi najviše planinara. Isto tako bi trebalo omogućiti onima koji planinare preko tjedna da znaju gdje mogu otisnuti transverzalni zig ako je dom u radne dane zatvoren. Ako ništa drugo već i sve veći troškovi putovanja trebali bi biti valjan razlog za takvo što.
(Mauricije Tudina)

• PD »Planik« u Umagu koje ukuplja planinare iz općine Buje i Buzet, osnovano je 9. 12. 1983. Za osnivanje su najzaslužniji radnici iz RO »Digitron« Buje, a posebno Romano Bašić i Berislav Kvajko koji su bili glavni inicijatori. Oni su uz pomoć PD »Kamenjak« iz Rijeke, a posebno druga Lukarića, uspjeli оформiti 10. 4. 1983. na Poklonu na Učki sekciju PD »Kamenjak« za teritoriju naše općine. Sekcija je brojila 73 člana, no već krajem godine bilo je oko 130 potencijalnih članova koji su se uključili u rad. Razvijen je bogat i sadržajan rad sekcije tako da je organizirano 11 jednodnevnih, 1 trodnevnih i 3 višednevna pohoda na planine u Hrvatskoj i Sloveniji. Kroz te pohode prošlo je 129 osoba, među njima mnogo djece, što veoma raduje i ohrabruje vrijedne organizatore. Svi ovi pohodi i akcije organizirani su u vlastitoj režiji, bez novčane pomoći sa strane. Budući da se sekcija iskazala u radu, SSRNH za općinu Buje dao je mišljenje o društvenoj opravdanosti osnivanja društva. Osnivačka skupština je održana u Umagu 9. 12. 1983. Društvo sada broji 400 članova koji su manje više uključeni u rad četiri sekcije, u planinarsku, skijašku, speleološku i omladinsku. Rad je bogat po sadržaju i akcijama. Na početku 1984. u or-

ganizaciji skijaške sekcije a uz pomoć SIZ-a za fizičku kulturu općine odveli smo na snieg u 10 jednodnevni izleta oko 600 ljudi, omladine i djece. Organizirali smo 5 zimskih uspona na naše planine te doček i ispraćaj planinarske štafete. Dolaskom proljeća počeli smo s organizacijom planinarskih pohoda, među njima uspon na Titov vrh na Sari, Fruškogorski planinarski marš, uspon na Triglav i Jalovec te trodnevni pohod u Veliku i Malu Paklenicu. Pored toga markirali smo planinarsku stazu Buje — Buzet s odvojkom za Istarske toplice, a pripremili na je za markiranje staza Marušići — Kučibreg. Učlanili smo i uključili u rad 30 učenika i nastavnika CUO Buzet, s kojima dobro saradujemo. Društvo je još mlađe, ali okuplja članove od 3 do 73 godine starosti (bar zasad) i u njemu ima mjesta za sve zaljubljenike u prirodu i planine.

(Dušan Grgur)

• Planinari iz Umaga u Batini. U dogovoru s PSD »Dr. Radivoje Simonović« iz Sombora grupa od 21 člana boravila je na proslavi 40. godišnjice bitke na Batini. U Somboru smo doputovali vlakom u subotu 10. 11. 1984. Na stanicu su nas dočekali naši prijatelji-planinari i učenici koji su svim ženama uručili crvene karafeline. Nakon obilaska Sombora razišli smo se kućama kod naših prijatelja-planinara gdje smo prenoćili i gdje smo se osjećali kao kod svoje kuće. Sutradan smo do Bačkog Monoštora išli autobusom gdje su nas dočekali planinari iz PSD »Kazuk« Bački Monoštor, koji su nas skupa s ostalim planinarama (bilo nas je preko 250) poveli na marš Bački Monoštor — Batina dug 13 km. Trasa marša je vodila tragom udarne Vojvodanske brigade kroz polja i šumarke a na-

kon dva i pol sata laganog hoda došli smo na lijevu obalu Dunava kod Bezdana gdje je kod spomen-obilježja čuvene Batinske bitke održan veličanstven zbor (25.000 ljudi). Popodne povratak autobusima u Sombor a zatim neizbjegjan i tužan rastanak na željezničkoj stanici s našim ljubaznim domaćinima, prijateljima i planinari ma. Povratak vlakom do Kopra protekao je u priči i pjesmi, a služio nam je i za sredovanje doj-mova o ovom pohodu.

(Dušan Grgur)

• PD »Kraljnik« iz Velike Kladuše. Početkom rujna tri su člana išli na Triglav. Uz pomoć RO »ACOM« iz Velike Kladuše, na Triglav su se popeli Zuhđija Dolović, Hasan Halkić i Ismet Duranović te Majda Derganc i Hinko Lebinger iz PD »Matica« Ljubljana. Članovi su sudjelovali na proslavi 110 godina planinarstva u Hrvatskoj na Petrovoj gori u Oglilinu, maršu posvećenom oslobođenju Beograda, susretu planinara u Titovu Drvaru, jubilejima na Visu i Splitu. Pored obilaska većeg broja transverzala i akcija lokalnog karaktera, bili su domaćini grupi od 45 planinara PD »Željeznica« iz Zagreba kojom prilikom su gosti obišli transverzalu »Petrova gora — Bihać«.

(Ismet Duranović)

• PD »Zavižan« Senj održalo je 19. 12. godišnju skupštinu. Predsjednik je izvjestio o aktivnostima: izleti, nabavka opreme, održavanje kuće u Sijasetu, predavanja, markiranje staza i drugo. Društvo je sudjelovalo na Susretu planinara Hrvatske na Petrovoj gori, Susretu planinara na »Učki«, Sletu planinara Jugoslavije na Medvednici, organiziralo tradicionalni trodnevni boravak u Stirovici na Velebitu, izlet na Platak i Snježnik. U manjim grupama članovi društva obišli su Medvedak, Kobiljak, Bitoraj, Viševicu, sjever i južni Velebit, Raduhu, Titov vrh u Makedoniji s članovima PD »Kamenjak«, Senjskoj bilo itd. Devet članova obišlo je na devetodnevnom izletu Prenj, Maglić, Durmitor i Komove. Na putu su snimili kratki film o pohodu i prikazali ga na kraju skupštine. Nabavljen je jedan šator, popravljen krov na kući u Sijasetu, a djelomično je uređen prilazni put do kuće. U okolici Senja markirana su dva puta i to: Sveti Križ u Senjskoj Dragi (od gostionice »Stric Luka«) — Planinarska kuća Sijaset — Stolac i Alan (u Senjskom bilu) — Senjska duliba — Jadićeva plan — Rujina voda — Batinovica. Ova druga staza odvaja se od staze Vratnik — Oltar i daje mogućnost posjeti Jadićevu planu, najvišem vrhu Senjskog bila. Prihvaćen je plan rada za iduću godinu u kojoj će društvo proslaviti 35. godišnjicu djelovanja.

(Mirko Belavić)

• Susret u Kamniškoj Bistrici. Dana 20. i 21. listopada održan je u Kamniškoj Bistrici već tradicionalni sastanak predstavnika MDO Ljubljana, PS Zagreba i OPS Rijeka. Raspravljaljao se o planinar-

skim veznim putovima Zagreb — Ljubljana, Ljubljana — Rijeka i eventualnom novom Rijeka — Zagreb. Na postojecim uoceni su neki nedostaci i dogovoreno je da se u 1985. otklone. Također je odlučeno da se izrade dopunski pečati za Bratski planinarski put LJ — RI/RI — LJ. Vrlo je interesantna ideja za novi put ili kako je rečeno »zatvaranje trokuta«. To bi trebao biti planinarski vezni put Rijeka — Zagreb, odnosno Zagreb — Rijeka. Trasa je zamišljena od Podkilavca na izvor Kupe, Kupom do Osilnice, uspon na Ložku stenu, grebenom na Kuželjsku stenu, spust na Kupu, pa preko Špišastog vrha na Lukovdol i Severin na Kupi. Odatle u dolinu Mrežnice. Iz doline Mrežnice na Martinščak pa kroz Pokupje na Vukomeričke gorice te dalje do Velike Gorice. Zanimljiva ideja!

(Miljenko Pavešić)

• Izložba planinarske fotografije u Crikvenici. Planinarstvo u našem drevnom Vinodolu nikako da uhvatiti jače koriđene unatoč vrlo povoljnim uvjetima za sve oblike planinarske djelatnosti. OPS Rijeka (Miljenko Pavešić i Ivo Sobol) postavili su u izlogu Turističkog društva Crikvenica, na tri veća panoa, izložbu planinarske fotografije. Jedan je pano posvećen Julijanskim Alpama, a dva ostala Gorskom kotaru. Postava je u Crikvenici od 16. prosinca, a u ovoj godini se u Novi Vinodolski, a zatim u Gržane. Izložba je posvećena 110. obljetnici organiziranog planinarstva u Hrvatskoj, a krajnji joj je cilj poticaj za osnivanje planinarske organizacije u Crikvenici.

(Miljenko Pavešić)

• Novo društvo pod Sar-planinom. Prošle je godine u Dragasu, naselju u razvoju na nadmorskoj visini preko hiljadu metara, osnovano Planinarsko-smučarsko društvo »Sutman«. Ovim je dogradena mreža punktova za planinarsku obradu i zaštitu planinskog blaga masiva Sare. Dosada se Sari prilazilo iz Tetova preko Ljubotina. Povrće šapke i Titova vrha, iz Prijezra preko Kobilice, Vrtopa, Karankole i Crnog vrha, iz Brezovice preko Stokove kuće, Piribega i Ljubotina. Sada su otvorene nova vrata da se Sara osvoji s veće nadmorske visine uz blaži pristup. Iz Dragasa moći će se obuhvatiti istraživati planinska blaga ogromnog prostora zapadne Šare. I ne samo bilje, ovdje sam čovjek čini blago za sociologa, historičara, humanista. Porodica, običaji, uvjeti života, odvojeni brakovi ali čvrsti i trajniji od bilo kojih u zemlji. Brod, gradić na nadmorskoj visini preko 1500 metara, s ulicama poput primorskog i istarskih gradića. Gradić gdje je još uvijek rijetka upotreba za ogrijev ugnja i drva, gdje se za ogrjev još uvijek najčešće upotrebljava sušena goveda baljega, posebno je simpatičan po vrlo čistoj i zdravoj djeci. Osnivanje društva »Sutman« treba da pozdrave sva društva na teritoriju SFRJ, svi savezi republike, pokrajina i gradova. I ne samo da pozdrave, već i da pruže planinarsku pomoć.

(Radoje Bošković)

• PD »Mosor« Split sudjeluje u štafeti. Planinarska štafeta mlađih »Bratstvo i jedinstvo — Po-

zdrav mladosti 85« boravila je u Splitu od 02. do 09. veljače ove godine. Boravak štafete organizirali su PD »Mosor« i OK SSOH Split. Na prigodnoj svečanosti u Muzeju revolucije u Splitu, štafetu je od planinara PD »Javorje« iz Titovog Drvara preuzeo omladinac Ivica Matković iz PD »Mosor«. Štafeta je zatim prenesena na planinarski dom »U. Giromet« na Mosoru, a sutradan je potisnela i Vickov stup. Nakon noćenja u prostorijama PD »Mosor« otputovala je trajektom na otok Vis. U organizaciji Doma JNA u Visu i OK SSOH Vis obišla je mnoga povijesna mjesta iz NOB-e. S Visa se vraća u Split. Tu je ponovo preuzimaju planinari PD »Mosor« i prenose je do Posušja, gdje je predaju omladini PSD »Prenj« iz Mostara. (Goran Gabric)

• Osnovano PD »Ferimport« u Zagrebu. Nakon priprema Inicijativnog odbora, kolik je osnovala Konferencija Sindikata »Ferimport«, održana je osnivačka skupština PD »Ferimport«. Na skupštini je, osim ferimportovaca, aktivnih članova nekog od postojećih društava i članova radne organizacije zainteresiranih za planinarstvo, bio je prisutan i Nikola Aleksić, tajnik PSH, Dupkom puna dvorana RO »Ferimport« u dovoljnoj je mjeri svjedočila da u »Ferimportu« ima podosta zaliubljenika u prirodu. Za predsjednika izabran je Zeljko Ambrožić, za zamjenika predsjednika Radovan Srnec i za tajnika Zeljka Jurković. Nakon skupštine, uz dosta administrativnih teškoča oko registracije u općini Centar, počelo se s radom. Organizirano je nekoliko lijepih jednodnevnih pohoda u Samoborskoj gori i na Medvednici. Predavanje o Kornatima, koje je održano u prostorijama društva, zainteresiralo je dosta članova sa Kornatsku transverzalu pa se priprema odlazak na Kornate krajem 6. mjeseca ove godine.

• PD »Jelenc u Gerovu. Iako je prošlo tek nekoliko mjeseci od osnivanja ovog, drugog plan. društva na području općine Čabar, koje ustvari nastavlja tradiciju društva koje je prije dosta godina već ovdje djelovalo, postignuti su za sada dobri rezultati. Cilj osnivača bio je da se društvo kadrovske ekipira, a nakon toga prišlo se odredenim akcijama. Tako je markiran put prema izvoru Kupe, a ne treba zanemariti niti bohode na Risnjak kao i radove na kartonu kontrolnih točaka 1-13 Goranskog planinarskog puta »Tragom Goranove mladosti«. Iako sa sada malobrojni, članovi na čelu s predsjednikom Josipom Zaborcem i tajnikom Dragutinom Kovačićem planiraju i nastavak akcija započetih prošle godine, dok će dio aktivnosti usmjeriti na zaštitu prirode te obilazak zanimljivih lokaliteta u blizini i daljino okolini. Tako danas na području općine Čabar dijeluju dva planinarska društva — »Jelenc« Gerovo i »Rudnik« Tršće. Oba su dobila naziv po planinama nedaleko njihova sjedišta. To najbolje pokazuje ljubav Gorana prema planinama i svojoj okolini, pa se sa sigurnošću može očekivati nove

rezultate ovih relativno mlađih društava.
(Zeljko Malnar)

• **Članovi PD »Sokolovac»** iz Slav. Požege s planinarskim kolegama iz Nove Gradiške, članovima PD »Strmac«, održavaju veoma dobre međudruštvene odnose. Tako su se dogovorili o provođenju ovo-godišnjih zajedničkih akcija u znaku obilježavanja 40. obljetnice konačnog oslobođenja naše domovine. Vezano za značajne dатume iz NOB-a, zajednički će organizirati marš od Buduća, gdje je formirana XII slavonska proleterska brigada, do Zvečevoa, izlet na Požešku goru, povodom dana konačnog oslobođenja Pleternice, Slavonske Požege i Nove Gradiške, zatim sudjelovanje u tradicionalnom pohodu »Papučki jagaci« uz Dan Žena. Predviđeno je i sudjelovanje na partizanskoj olimpijadi »Armanište '85« u rujnu, te zajedničko obilježenje planinarskog puta »Tragom punjnih partizana«. (Ivan Jakovina)

• **Svečanom akademijom u Osijeku** početkom veljače ove godine, planinari Slavonije obilježili su 110. obljetnicu organiziranog planinarskog društva u Hrvatskoj, te niz jubileja slavonskih planinarskih društava. Organizator akademije bio je Planinarski odbor Slavonije, asocijacija petnaest planinarskih društava Slavonije, te Stanice GSS Slav. Požege. Okupljene užvanike, među kojima su bili društveno-politički i sportski radnici slavonske regije, te Nikola Aleksić, tajnik PSH, pozdravio je Josip Muha, predstojnik POS-a. Ispravan referat o razvoju planinarskog društva u Hrvatskoj, a posebice planinarskim jubilejima Slavonije, pročitao je Đorđe Balić, tajnik POS-a. U kulturno-umjetničkom dijelu programa nastupio je tamburaški i folklorni sastav Hrvatskog KUD »Vatroslav Lisinski« iz Našica. Oni su kvalitetnim programom, posebice u izvođenju slavonskih pjesama i igara, nadmali sva očekivanja sudionica akademije. (Ivan Jakovina)

• **Seminar za vodiče u Velikoj.** U organizaciji Planinarskog odbora Slavonije i suradnji s Komisijom za vodiče PSH, početkom studenog 1984. je u Planinarskom domu »Lapiak« u Velikoj održan dnevni seminar za vodiče društvenih izleta. Seminar je počeo sa 33 sudionica iz Osijeka, Slav. Broda, Našica, Slav. Požege, Daruvara i Pleternice. Predavači su bili instruktori-vodići PSH: Darko Luš, Željko Gobec i Vlado Novak iz Zagreba, te dr. Tomislav Sablek, voditelj Stanice GSS Slav. Požege. Izvedeno su i vježbe na terenu i prikaz film o usponu zagrebačkih alpinista na himalajski vrh Anapurnu IV. te dijafilmovi o radu gorskih spasavača iz Slav. Požege. Uspjehu seminara, na kojem je 29 polaznika steklo naslov vodiča društvenih izleta, pridonijela je stručnost predavača, ozbiljnost polaznika, te veoma kvalitetne usluge osoblja Planinarskog doma »Lapiak« u Velikoj. (Ivan Jakovina)

• **PD Klikun** iz Pleternice je krajem veljače održalo prvu redovnu godišnju skupštinu, kojoj su bili prisutni gosti iz Osijeka, Našica,

Slav. Broda, Slav. Požege, Nove Gradiške, predstavnici Stanice GSS Slav. Požege, te delegat Planinarskog odbora Slavonije. Referat o 110. obljetnici planinarstva u Hrvatskoj i planinarskim jubilejima u Slavoniji održao je Ivića Tomić, a izvještaj o uspješnom djeleovanju najmlađeg slavonskog društva, Tomislav Radonić. Poslijedne usvajanja ostalih izvještaja, donesen je program rada za 1985. te izabran novo rukovodstvo. Tako je ponovo za predsjednika izabran Tomislav Jurnečka, potpredsjednika Emil Stiglmajer, a tajnika Tomislav Radonić. Osobitost ovoga skupštinu bilo je i predstavljanje biltena PD »Klikun«, tehnički skrmonog, ali bogatog i raznovrsnog sadržaja. U znak priznanja, za odlikovanje Planinarskog saveza Hrvatske predloženo je Slavko Novosad, veteran požeškog planinarstva, sada član društva u Pleternici, a besplatne planinarske iskaznice dodijeljene su Mariji Kraus, najstarijoj pleterničkoj planinarki, Lazaru Vukoviću iz Slav. Požege i Dražu Trošelju iz Našica. U drugom dijelu rada ove uspješne skupštine prikazani su dokumentarni filmovi »Slet planinara Jugoslavije«, »Potkivač«, »Na lončarskom kolcu«, čiji su autori planinari: Denis Križanac, Ivan Pišmiš, Sanja Rotar i Mirko Sarić, članovi Kino-kluba iz Pleternice. Sudionici skupštine također su mogli razgledati izložbu slika Milana Bajta, te fotografije o aktivnosti članova društva, a organiziran je i nastup tamburaškog sastava KUD-a »Orlijak«, iz Pleternice, pod ravnateljem Ivice Radončića. (Ivan Jakovina)

• **Sekcija »Profesor Antun Petković« u Slav. Požegi.** Polovicom veljače je u Centru za usmjerenje obrazovanje »Zvonko Brkić« u Slav. Požegi osnovana sekcija PD »Sokolovac«, pod imenom »Profesor Antun Petković«, u spomen na zaslužnog požeškog planinara, pravjetnog i društvenog preogača, O planinarskoj organizaciji, uz prikazivanje dijafilmova, okupljenim učenicima govorili su planinarski aktivisti Ivan Jakovina i Matko Lukacović, a zatim je obavljen izbor rukovodstva sekcijske koja broji više od 50 članova, a djelovat će pod nadzorom prof. Josipa Alberta. Planom rada se, između ostalog, previdja 10 izleta na požeško gorje, te dva izleta izvan područja Požeške kotline. To će biti radni izleti na kojima će učenici raditi na kartiraju riječkih biljaka, obavljati fenološka promatranja, popisati izvore na Papuku, organizirati akciju »Kako preživjeti u prirodi« i tako dalje. Članovi će biti uključeni i u akcije predviđene planom rada matičnog društva. Na kraju moramo reći da u ovom Centru, u odjeljenjima smještenim u zgradbi bivše Gimnazije, već nekoliko godina radi grupa mlađih planinara pod vodstvom prof. Zlate Böhm, koja će nastaviti samostalno djelovati, ali pod imenom novoosnovane sekcije. (I. J.)

• **Dežurstva na Bijelim stijenama.** Poučeni podatkom da će i ove godine stotine planinara poći u obilazak »Kapelskog planinarskog putu« ili samo u posjet Bijelim stijenama, obavještavamo da će kuća PD »Rade Končar« na Bijelim stijenama biti otvorena slijedeće dane u 1985. godini: svibanj: 1–5; 11–12; 18–19, 25–26; lipanj: 1–2; 8–9; 15–16; 22–23; 29–30; srpanj: 4–7; 13–14; 20–21; 27–28; kolovoza: 3–4; 10–11; 17–18; 24–25; rujan: 30–8–1; 7–8; 14–15; 21–22; 28–29; listopad: 5–6; 12–13; 19–20; 26–27. Obilaznike područja Velike Kapele ujedno obavještavamo da je Sklonište »Dragutin Hirc«, u neposrednoj blizini planinarske kuće, stalno je otvoreno.

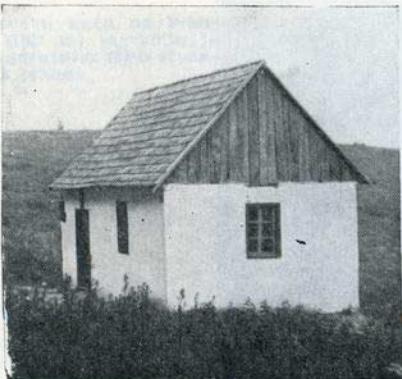
• **Promjene u Dnevniku IPP.** Svojim dopisom broj 4. od 18. siječnja 1985. g. PD »Željezničar« iz Zagreba zamolio je da se objavi slijedeći tekst: Na sredini Izvršnog odbora PD »Željezničar« Zagreb, od 10. srpnja 1984. g. donesena je Odluka »da se u Dnevniku IPP-a »Labinska republika« (autor Josip Sakoman), a prema reagiranju »Novog lista« Rijeka i Općinskog planinarskog saveza Rijeke, briše tekst na strani 23 i 24: »Postoji namjera da se Orljak nazove »Sakomanov vrh« u znak sjećanja i zasluga za uloženi trud na stvaranju IPP-a. Istra neće ostati stoga bez naziva »Orljak«, jer postoji i još jedan Orljak (705 m) blizu Opatije«.

• **Pet novih smjerova u Rožanskim kukovima.** INDOH služba iz PZS javlja da su Irena Komprej i Stanko Mihev (Javornik 48, 62390 Ravne) 2–3. XI 1984. ispenjali u Rožanskim kukovima na Velebitu Mrzle kamine (VI–VIII, 120 m) u Crikveni, Ledenicu (II–III, 130 m) u Novotnjevu kuku te Kamine (VII–II, 100 m) i Vija-vaja (V, A1/IV, 80 m) u Varnjači. Prema upisnoj knjizi na Crikveni utvrdili su da su Brigitte i Manfred Karl 28. VIII 1984. prepenjali smjer Wasserrissnweg (II–III) u Crikveni.

• **Tečaj GSS.** Od 9–17. veljače na goranskom skijaškom centru Plata održan je »timski tečaj« što se već treću godinu održava za zimski tečaj spasilaca. Polazilo je 30 pripravnika GSS iz cijele Hrvatske. Sudionici tečaja opripremali su se za pripravnički staž kako bi postali bunopravni članovi dobrovoljačke službe. Organizator ovog tečaja je Gorska služba spašavanja Planinarskog saveza Hrvatske. (D. Mamula)

• **Aktivni članovi PD »Platak«** iz Rijeke boravili su tri dana u Trstu gde su se sastali sa »Slov. plan. društvom« iz Trsta. Za izletnike je prireden bogat program, a u tri dana članovi PD »Platak« obilali su i značajne spomenike našim žrtvama iz drugog svjetskog rata i položili vijence. Zajednički su izvršili i nekoliko planinarskih uspona. (D. Mamula)

Slijedi nastavak jubilarne priloga »Slike iz povijesti Hrvatskog planinarskog društva«, stranica 97–112.

Torbarevo sklonište na Lipovici (423 m) u Dilj-gori uredila je 1935. podružnica HPD »Dilj« iz Slavonskog Broda

3. Dom na Jankovcu (475 m) u Papuku sagradila je 1934. podr. »Jankovac« iz Osijeka na inicijativu i zaslugom predsjednika dr. Kamilja Firingera. Nadograđen je 1940, srušen je topovima za vrijeme rata, obnovljen 1951.

4. Sklonište na Poganom vrhu (oko 600 m) na Papuku uredila je 1933. podr. »Vrani kamen« iz Daruvara u napuštenoj lugarnici

koju je uzela u zakup od šumarije. Napušteno je tek poslije rata kad je obnovljen dom na Petrovu vrhu.

5. Dom na Petrovu vrhu (530 m) na Papuku sagradila je podr. »Vrani kamen« 1939. Spaljen je u siječnju 1942, obnovljen poslije rata.

6. Sklonište na Brezovu polju (985 m), na vrhu Psunja, uredilo je HPD oko 1934. u najmljenoj prostoriji (podatak iz HP 1934, 277).

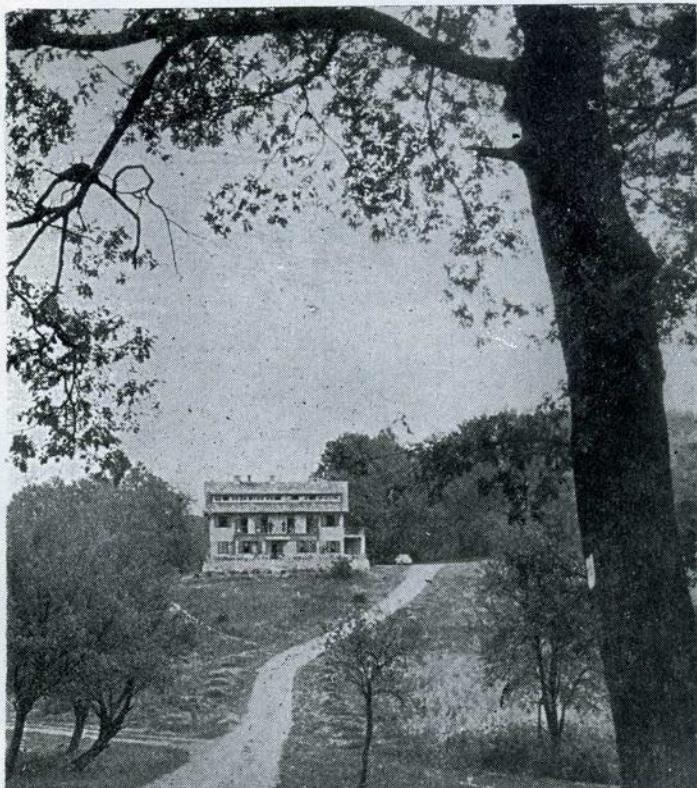
7. Svobodin dom na Velikoj Poljani (708 m) na Psunjku sagradila je podr. »Psunj« iz Pakracu 1937. i nazvala ga imenom svog predsjednika mr. Josipa Svobode. Uništen je za vrijeme rata (slika na str. 42).

BILO GORA

8. Sklonište na Vražjem vršcu (240 m) po-dignula je 1934. podr. »Papuk« iz Virovitice preseljenim zgrade kupljene od »Našičke«. God. 1938. prigrada je jedna soba.

HRVATSKO ZAGORJE

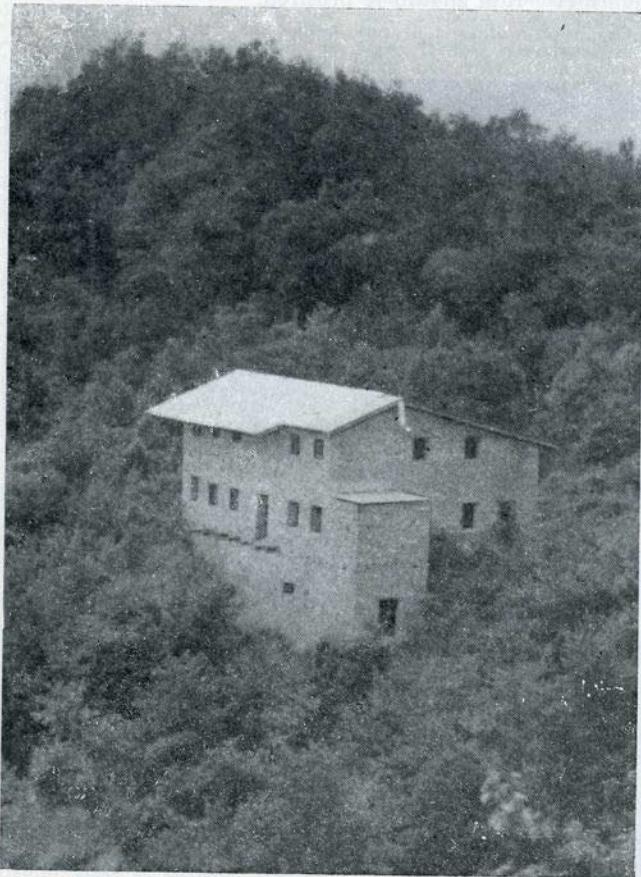
9. Dom na Kalniku (566 m) sagradila je podr. »Kalnik« iz Križevaca 1935. po projektu arh. Stjepana Planića, koji je projektirao i novi Tomislavov dom na Sljemenu. God. 1940. uveden je vodovod i kupljeno je 12 jutara okolne zemlje radi pošumljavanja. Poslije rata znatno je proširen.

Dom na Petrovom vrhu (530 m) na Papuku sagradila je 1939. podružnica HPD »Vrani kamen« iz Daruvara (na slici 1959. g. nakon poslijeratne obnove i nadogradnje potkrovija)

Planinarski dom na Strahinjščici smješten je na šumovitom prijevoju, na visiri od 685 m (pogled s uspona na vrh gore)

Dom na Strahinjščici (685 m) počela je graditi 1940. podružnica HPD »Strahinjščica« iz Krapine, ali je završen tek poslije rata

Pasarićevu kuću na Ivanšici (1061 m) sagradila je 1929. podružnica HPD »Ivančica iz Ivance

10. Pasarićevu kuću na vrhu Ivanšice (1061 m) sagradila je podr. »Ivanšica« iz Ivance 1929. i nazvala je po tadašnjem predsjedniku HPD-a. Za vrijeme rata je opustosjena, ali je poslije rata obnovljena i proširena.

11. Sklonište na Očuri (617 m), na zapadnom ogranku Ivanšice, uredilo je HPD 1934. u jednoj prostoriji šumarske kuće na Kozjanu koju je podignula 1931. Kaznionica u Lepoglavu.

12. Sklonište »Pusti duh« na Ravnoj gori (672 m) uređeno je u zgradbi koju je župni ured 1923. prepustio podružnici »Ivanšica« iz Ivance. Ona je 1942. otkupila od župe zgradu

i dva jutra zemlje oko nje. Poslije rata kuća je obnovljena (»Stari dom«).

13. Filićev dom na Ravnoj gori (660 m) sagradila je 1932. podr. »Ravna gora« iz Varaždina i nazvala ga imenom dugogodišnjeg predsjednika prof. Krešimira Filića. God. 1944. dom je spaljen a opskrbnica Anka Ivić ubijena. Poslije rata je obnovljen i nazvan njezinim imenom.

14. Dom na Strahinjšći (685 m) počela je graditi podr. »Strahinjčica« iz Krapine 1940. Iduće godine bio je pod krovom, ali je završen tek poslije rata.

Sklonište na Očuri (617 m) uredilo je HPD 1934. na zapadnom ogranku Ivanšice u zgradbi lepoglavske kaznionice, zahvaljujući njezinu upravitelju dr. Maksimilijanu Bohačeku

-devi se mudi, urabljajući
oljko ukrasne im deli i pod
zvezde, GSH zeljenjana, 1951
izdavač je zvezda

Sklonište »Pusti duh« (672 m) uredili su planinari iz Ivance u župnoj zgradbi na Ravnoj gori, koju je crkvena oblast 1923. ustupila, a 1942. prodala planinarima

MEDVEDNICA

15. Kuću pod Susedgradom (165 m) unajmilo je HPD iz Zagreba 1892. od hrvatske vlaste i opremilo je, a zatim oko nje uredilo park. Danas je tu kuća PD »Susedgrad« iz Podsušeda.

17. Gradska kuća na Sljemenu (930 m), koju je 1877. podigla zagrebačka općina kao lugarnicu i zatim ustupila HPD-u, bila je prva

kuća u povijesti hrvatskog planinarstva. Nalazila se kod sljemenskog izvora, ispod tzv. Činovničke livade. God. 1912. prigradađena joj je oveća veranda.

17. Stari Tomislavov dom nastao je dogradnjom Gradske kuće 1925. god. koja je nakon tогa nazvana imenom prvog hrvatskog kralja u povodu 1000. obljetnice hrvatskog kraljevstva što se slavilo te godine. Posve je izgorio 1934.

Filićev dom na Ravnoj gori (680 m) sagradila je 1932. podružnica HPD »Ravna gora« iz Varaždina i nazvala ga po svom predsjedniku. Spaljen je 1944., a poslije rata je na istom mjestu sagrađen novi dom

Dom na Kalniku (566 m) sagradila je 1935. podružnica HPD »Kalnik« iz Križevaca po nacrtu arhitekta ing. Stjepana Planića, koji je projektirao i Tomislavov dom na Sljemenu. Poslije rata je proširen i moderniziran

18. Sklonište HPD-a na Sljemenu uređeno je 1934. na garištu Tomislavova doma kao privremeno rješenje do izgradnje novog doma, a nakon toga je zajedno sa zemljištem predano zagrebačkoj općini.

19. Novi Tomislavov dom na Sljemenu (1000 m) sagradilo je HPD 1937. nakon požara starog. Bio je to najveći i najljepši planinarski objekt u našoj planinarskoj povijesti. Sagrađen je po projektu arh. Stjepana Planića, a raspolagao je s oko 100 soba i dva restorana. Tlocrt je imao oblik slova Y. Poslije rata oduzet je planinarama i vraćen tek poslije duge borbe. Izgorio je 1964. i danas je u ruševinama.

20. Pristanište na Kraljičinu zdencu (529 m), u obliku drvenog paviljona (nadstrešnice), podiglo je HPD 1882. uz pomoć predsjednika Miroslava Kulmera i zagrebačke općine. U jesen iste godine dalo je HPD načiniti stazu od Zdenca na Sljeme, a 1884. obzidalo je vrelo i nad njim postavilo spomen-ploču. God. 1898. izgradilo je novi, bolji put na Sljeme, nazvan po Kulmerovoju supruzi Elvirinim putem.

SAMOBORSKO GORJE I ŽUMBERAK

21. Sklonište na Smerovišću sa 6 kreveta imala je podr. »Japetić« iz Samobora 1932. u gostionici Mike Dumića.

22. Šoićevu kuću (364 m) pod Lipovcem u Samoborskom gorju uredila je 1931. podr. »Japetić« u zgradi bivše industrijske željeznice i poređ nje uredila Lipovački zdenac. Kad je kuća dotrajala, na njezinu je mjestu 1936. podignula novu (postoji i danas).

23. Mesićevo sklonište na Japetiću (oko 700 m) uredilo je HPD 1925. u predjelu Kal, u

zgradu koju je dobilo na poklon zaslugom Stjepana Mesića. Ponovno je uređeno 1929. ali je 1930. opljačkano a 1931. izgorjelo.

24. Sklonište na Prekrizju (519 m) iznad Ruda uredilo je HPD 1922. u unajmljenoj seoskoj kući, a po isteku ugovora 1926. u susjednoj kući.

25. Čardak (kolibu) na vrhu Plješivice (780 m) pokraj piramide podignuo je Hamilkar Praunspurger iz Samobora 1881. po nacrtu HPD-ovog arhitekta Milana Lenucića. Nakon nekoliko godina je dotrajao.

26. Sklonište u Strojdragi uredilo je HPD 1926. u župnoj kući zaslugom župnika Trbojevića. Spominje se do 1934.

BANIJA I KORDUN

27. Paviljon i vidikovac na Viktorovcu (137 m) iznad Siska podigla je 1929. podr. »Gvozd« iz Siska zaslugom predsjednika Viktora Borovečkog.

28. Dom na Hrastovičkoj gori (415 m) sagradila je podr. »Zrin« iz Petrinje 1938. pokraj drvene piramide. Propao je za vrijeme rata.

GORSKI KOTAR

29. Hirčevu kuću na Bijelim stijenama (1300 m) sagradilo je HPD 1928. i nazvalo je imenom prvog urednika HP, koji je 1899. uz pomoć lugara Jakoba Mihelčića otkrio pri-laz Bijelim stijenama. Često je bila opljačkana i ponovno uređivana. Dotrajala je 1968.

30. Kuću na Lukovu (780 m) pod Zagradskim vrhom otkupilo je HPD zajedno s okolnom zemljom 1940. Do rata je njom upravljala podr. »Zagradski vrh« iz Bribira.

31. Sklonište na Gornjem Jelenju (882 m) uredilo je HPD 1929. u drvenoj zgradi iz 1921, kupljenoj od poduzeća »Goranin«. Nakon izgradnje doma na Risnjaku postalo je nepotrebno i 1936. prodano.

32. Kuću na Platku (1111 m) počela je građiti podr. »Velebit« iz Sušaka 1935. Najprije je to bila prizemna brvnara, a 1937. nadograđena su dva kata. Izgorjela je 1938. Poslije toga uredeno je sklonište u susjednoj gospodarskoj zgradi.

33. Sklonište na Smrekovcu (1250 m) pod Risnjakom uredilo je HPD 1921. u lugarnici unajmljenoj od vlastelinstva Thurn-Taxis. Obnovljeno je 1930, a nakon izgradnje doma na Risnjaku najam je otkazan.

34. Dom na Risnjaku (1420 m) sagradilo je HPD 1932. troškom od 250.000 dinara (građitelj Marko Vukelić). Preuređen je 1940, a za vrijeme rata uništen. Obnovljen je 1958.

35. Kuću na Hahlićima (1118 m) pod Obručem sagradila je 1926. podružnica HPD »Ve-

lebit« sa Sušaka. Propala je u ratu, a 1968. obnovilo ju je PD »Kamenjak«.

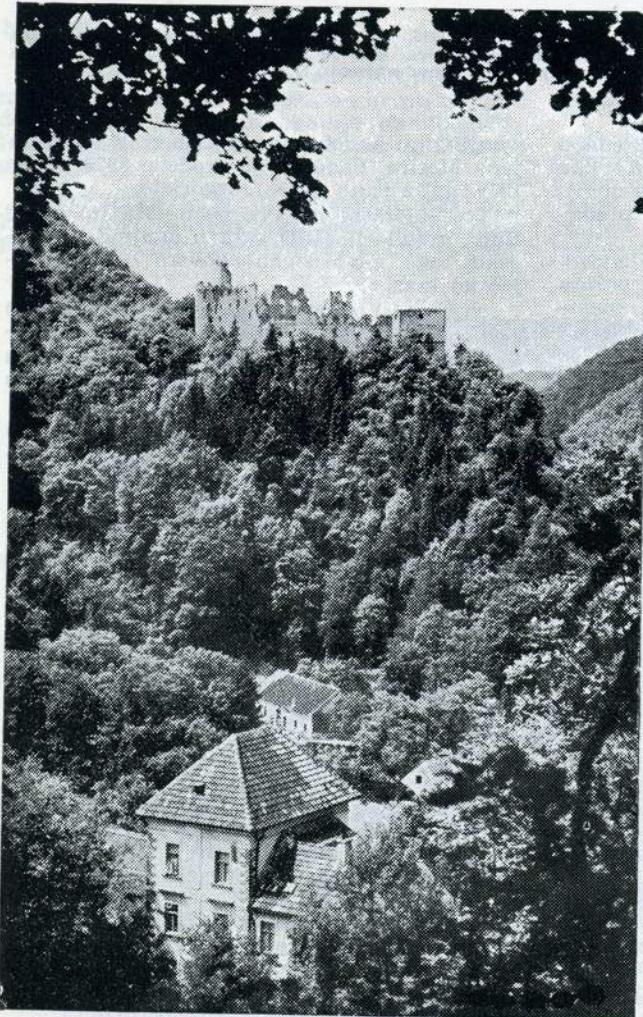
LIKA I VELEBIT

36. Sklonište na Goloj Plješivici u obliku brvnare podignuto je 1892. na livadi Velika Bara, na poticaj Bude Budisavljevića, tada velikog župana u Gospiću, a poslije osnivača podr. »Visočica« u Gospiću. Postala je neu-potrebljiva 1914, ali je rat omeo obnovu.

37. Kolibu na Rujicama (1100 m) ispod Jadićeve plani sagradila su 1912. braća Krajač iz Senja. Bila je to prva planinarska kuća na Velebitu.

38. Sklonište na Strugama (1150 m) iznad Jablanca, pod Rožanskim vrhom, uredilo je HPD 1922. u kući lugara Vukušića. Prestalo se koristiti nakon izgradnje Krajačeve kuće.

39. Krajačevu kuću (1594 m) pod Vučjatkom na Zavižanu sagradilo je HPD 1927, a 1938. ju je prošiđlo za četiri metra i dodalo terasu. Propala je za vrijeme rata, a zatim obnovljena pod imenom Dom na Zavižanu.

Samoborski Stari grad preuzela je 1932. na čuvanje i upravljanje podružnica HPD »Japetić« iz Samobora i u kuli ispod kapelice uredila društvene prostorije u kojima su se održavali sastanci

Dom na Hrastovičkoj gori (415 m) sagradila je 1938. podružnica HPD »Zrinski« iz Petrinje pored drvene piramide (sl. na str. 17). Za vrijeme rata je uništen.

40. Rossijevu kolibu (1580 m) u Rožanskim kukovima sagradilo je HPD 1930. Temeljito je obnovljena 1940. Za vrijeme rata je zauštena, a poslije rata nekoliko puta obnavljana.

41. Kolibu na Mirevu (1380 m) kupilo je HPD 1927, ali jer se pokazala neprikladnom, uzeta je 1937. u zakup druga zgrada. U jesen 1938. je izgorjela. Ostatke prve kolibe prodao je PSH zajedno sa zemljom oko 1965. nakon uređenja skloništa u nedalekoj lugarnici na Alanu.

42. Dom na Visočici (1460 m) sagradila je 1929. podr. »Visočica« iz Gospića i nazvala ga imenom svog zasluznog predsjednika Ivana Gojtana. Izgorio je 1940., obnovljen 1962.

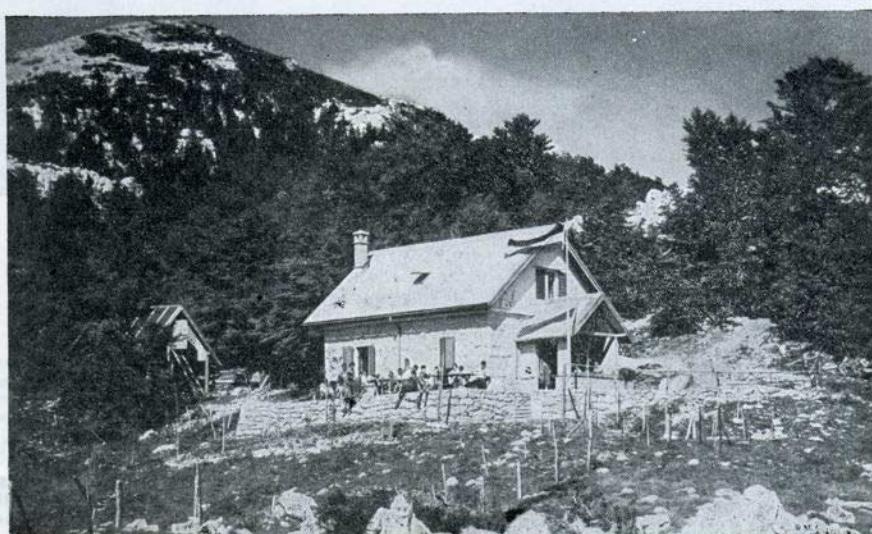
43. Koliba na Strugama (1320 m) u obliku jednostavne brvnare podignuta je 1935. za slugom predsjednika podr. »Visočica«. Poslije rata nadena je samo njezina ruševina.

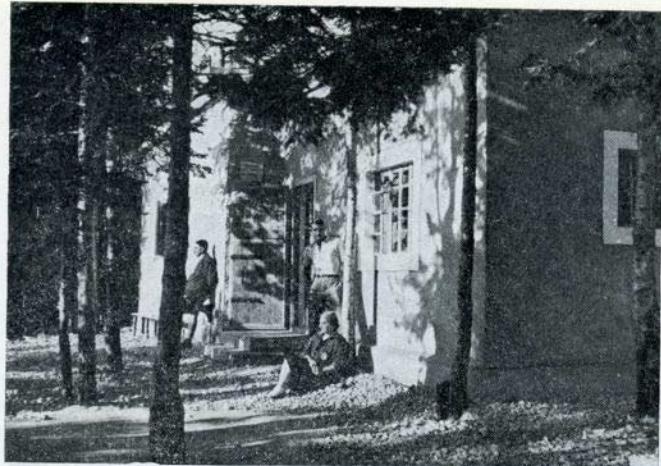
44. Sklonište iznad Bunovca (oko 1500 m) na mjestu Solilo podigla je 1937. podr. »Visočica« u obliku kolibe od drva i kamena, sa skupnim ležajem za desetak osoba. Nakon rata nadene su samo ruševine.

Gore: kuća na Platku (1111 m) nastala je 1937. nadogradnjom objekta (sl. na str. 76) koji je 1935. podigla podružnica HPD »Velebit« iz Sušaka (izgorjela 1938.)

Dolje: Kuću na Hahlićima (1118 m) pod Obručem sagradila je 1926. podružnica HPD »Velebit« iz Sušaka na mjestu gdje je već 1907. riječki CAF namjeravao graditi kuću, ali je odustao »zbog brige za sigurnost skloništa koje bi trebalo biti na hrvatskom teritoriju«

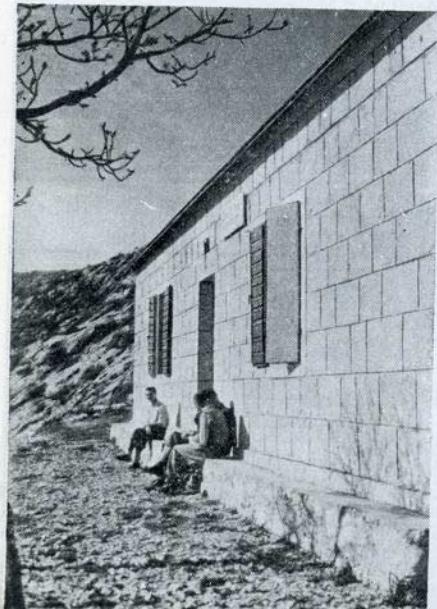

Sklonište na Kamešnici (1490 m) sagradila je 1934. podružnica HPD »Mosor« iz Splita, o čijoj djelatnosti govore ova i iduća stranica. Godine 1935. je prošireno (slika lijevo), a 1938. uređena je staza do Vagnja (sat i po). Nosilo je ime predsjednika Umberta Giromettabe. Imalo je dvije sobe, kuhinju, podrum i verandu (slika dolje). Propalo je za vrijeme rata i planinarkima posve nestalo iz sjećanja.

45. Sklonište na Dušicama (oko 1400 m) pod Sv. brdom podigla je 1927. podr. »Visočica« pod vodstvom Ivana Gojtana. Imala je oblik brvnare, a služila je ponajviše skijašima. Poslije rata ostali su samo temelji.

46. Sklonište pod Tulovim gredama (933 m) iznad Praške lokve uredilo je HPD 1940. u unajmljenoj prostoriji na Bačinskom stanu. Sastojalo se od jedne sobe sa šest namješteneh kreveta.

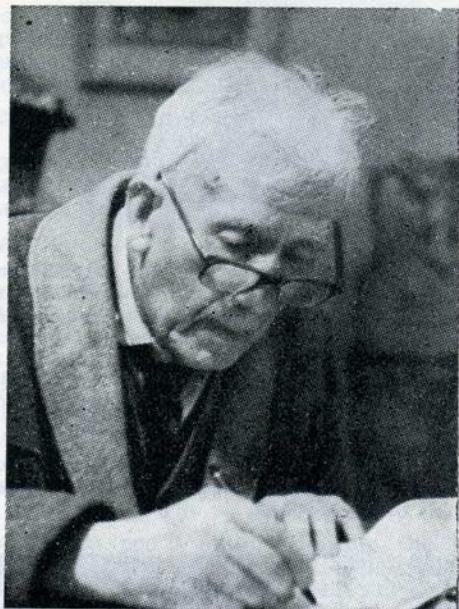

Lijevo: Lugarnicu na Mosoru (870 m) sagradila je 1903. Šumska uprava, ali je odvijek više služila planinarima nego šumarima. Prije prvog svjetskog rata njom se keristilo seosko PD Mosor iz Poljica, između dva rata najprije PD »Dinara« a zatim podružnica HPD »Mosor« iz Splita, koja ju je 1937. obnovila. Poslije rata obnovilo ju je PD »Mosor« iz Splita 1957. i nazvalo Omladinskom kućom. Ipak je i danas poznatija pod tradicionalnim imenom Lugarnica.

Desno: Stipe Vrdoljak (1884—1974), planinar od 1910; u splitskom »Mosoru« bio je odbornik i tajnik; bliski Giromettin suradnik; poslije rata počasni predsjednik PD »Mosor«. Uradio je dvije povijesne spomenice »Mosora« (1951. i 1967), a prije toga objavio niz planinarskih putopisa

Gore: Marijan Petrošić (?—1965), predratni Giromettin suradnik, osnivač foto-sekcije u podružnici HPD »Mosor«. Njegova knjižara u Marmontovoj ulici bila je tradicionalno planinarsko sastajalište. Poslije rata angažiran na obnovi planinarskih kuća

47. Kuću na Dulibi (700 m) pod Crnopcem, zapravo dvije zidane prizemnice uz samu želj. prugu, adaptirala je za planinare podr. »Visočica« 1925. u objektima koje je nakon dovršenja pruge kupio društvo predsjednik Ivan Gojtan. Opljačkana je 1929. Poslije rata ostale su samo ruševine.

48. Sklonište povrh Strogira nad Jablanicom spominje se u HP 1934, str. 277.

DALMACIJA

49. Lugarnicu na Mosoru (870 m), sagrađenu 1903., dobila je 1937. na korištenje podr.

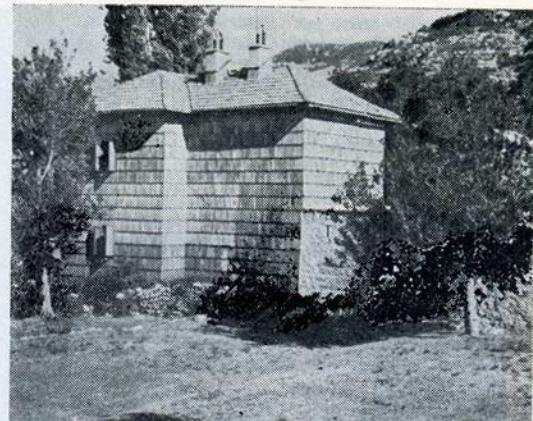
»Mosoraši«, članovi splitske podružnice HPD »Mosor«, južnjačkim su temperamentom svladali sve prepreke što ih planinarstvu su protstavljala čar mora i ime svog društva nerazdruživo vezali uz Split. Za razliku od svih drugih društava u Republici, mosoraši njeguju tradiciju svoga društva i danas jednako kao prije šest desetljeća

Gore: kuću na Vidovoj gori (778 m), najvišem vrhu otoka Brača, sagradila je 1936. podružnica HPD »Mosor« iz Splita. Bio je to prvi prodom našeg planinarstva na hrvatski arhipelag

Desno: kuću na Vrbanju (1007 m) u Orjenu uredila je 1938. podružnica HPD »Orjen« iz Dubrovnika u žandarskoj kasarni koju je kupila na dražbi

Dolje: članovi podružnice HPD »Orjen« iz Dubrovnika pred Panyjevim skloništem koje su sagradili 1931. na Orjenskoj lokvi

»Mosor« iz Splita i adaptirala je za planinarske potrebe. Obnovljena je 1957.

50. Dom na Mosoru (900 m) sagradila je podr. »Mosor« 1931. pod vodstvom prof. Umberta Girometthe, a zatim oko doma posadila borovu šumu. Poslije rata je obnovljen 1951.

51. Kuću na Vidovoj gori (778 m), najvišem vrhu otoka Brača, sagradila je 1936. podr. »Mosor«. Bila je to zidana prizemnica, popularna zbog širokih vidika. Obnovljena je 1951.

52. Dom pod Vošcem (1360 m) na Biokovu sagradila je 1934. podr. »Biokovo« iz Makarske pod vodstvom ing. Iga Oraša, a zatim je pošumila okolicu i uredila stazu na vrh Vošca. Za vrijeme rata bio je partizanska bolnica zbog čega su ga Talijani 1942. zasuli bombama, a Nijemci 1943. minirali. Obnovljen je 1951.

Dom pod
Vošcem
(1360 m) na
Biokovu
sagradi
la je 1934.
podružnica
HPD
»Biokovo«
iz
Makarske

53. Kuću na Svilaji (oko 1500 m) počela je 1938. graditi podr. »Svilaja« iz Sinja i stavila je pod krov, ali je iduće godine podružnica prestala djelovati te je kuća izgubljena.

54. Kuću na Vagnju (1165 m), cestovnom prijevoju preko Kamešnice, uredila je podr. »Mosor« 1935. u nekadašnjoj finansijskoj kasarni, a ponajviše je služila skijaškoj sekciji. U ratu je uništena.

55. Sklonište na Kamešnici (1490 m) sagradila je podr. »Mosor« 1934. nedaleko od skijališta u Kurtagića dolcu, a u blizini uredila vidikovac. Iduće godine je sklonište prošireno, a 1938. je uredena staza od Vagnja (sat i po). Nakon rata nadene su samo ruševine.

56. Kuću na Vrbanju (1107) na Orjenu, s dvije sobe, kuhinjom i blagovaonicom, uredila je 1938. podr. »Orjen« iz Dubrovnika u bivšoj žandarskoj kasarni kupljenoj na licitaciji. Obnovljena je 1950.

57. Sklonište na Orjenskom sedlu (1594 m) kod Orjenske lokve uredila je 1931. podr. »Orjen« iz Dubrovnika u bivšoj erarskoj zgradbi, nekadašnjoj karauli, i nazvala je po tajniku kap. Gjuri Panyju. Obnovljeno je 1965.

BOSNA I HERCEGOVINA

58. Dom na Koprivnici (1100 m) sagradila je podr. »Stožer« iz Bugojna 1940. Bio je to jedan od najvrednijih HPD-ovih objekata, opremljen kvalitetnim inventarom. Spaljen je 1942.

59. Dom u Kreševu počela je graditi podr. »Bitovnja« u Kreševu 1940. i stavila ga pod

krov koncem godine. Imao je 16 prostorija, a podignut je nedaleko od bazena i kupališnih instalacija na izvoru Banji, koje je također uređila ova podružnica.

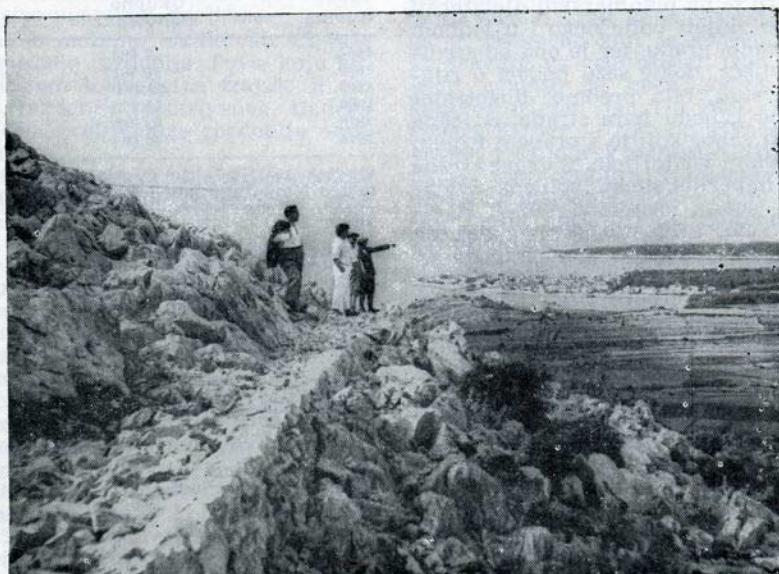
60. Kuću na Bukoviku (1530 m) sagradila je 1935. podr. »Bjelašnica« iz Sarajeva, a 1938. ju je povećala nadogradnjom. God. 1940. pošumila je okolicu, a 1941. osnovala uz nju botanički vrt. Spaljena je 1942.

61. Sklonište na Kasov dolu (1340 m) na Bjelašnici uredila je 1935. podr. »Bjelašnica« u zapuštenoj kolibi koju je unajmila od direkcije šuma. Služila je ponajviše skijašima. God. 1937. prigrada je jedna soba. Spaljeno je 1942.

62. Sklonište na Krug-planini kod Begova vrela (1480 m) ispod Cincara uredila je podr. »Mosor« 1936. u zgradi stočarske stanice sagradene 1900. Planinari su imali kuhinju, blagovaonicu i spavanaonicu za desetak osoba. U ratu je sravnjeno sa zemljom.

63. Kuću pod Velikim Vilincem (1961 m) na Čvrsnici sagradila je 1939. podr. »Bjelašnica«. Bio je to najviši objekt u povijesti hrvatskog planinarstva. Njime je zapravo Čvrsnica bila otvorena planinarstvu. Za vrijeme rata je opustošena. Poslije rata je izgorila, a zatim ponovno sagrađena. Za izgradnju je bio osobito zaslužen Jozo Klepica iz sela Doljana ispod planine.

64—77. O četrnaest planinarskih kuća u Bosni, koje su postale svojinom HPD-a nakon fuzije s DPBH, podaci su izneseni na 66. stranici.

Stazu na Kamenjak (408 m), najviši vrh otoka Raba, sagradila je 1932. podružnica HPD »Kamenjak« iz Raba. Na slici: pogled sa staze na grad Rab. Uz stazu bio je sagraden i vidikovac (sl. na str. 42)

Planinarstvo na Rijeci do Drugog svjetskog rata

Je li CAF bio naša ili tudinska tvorevina?

Postavlja se ponajprije pitanje može li Club alpin fiumano (CAF) biti tema u povijesti hrvatskog planinarstva ili ga, kao što neki misle, treba prešutjeti kao tudinsku tvorevinu. Slično se pitanje postavljalo u Bosni i Hercegovini u vezi s Bosansko-hercegovačkim turističkim klubom koji je osnovan 1892. na poticaj austrijskih vlasti. Odgovor je zapravo jednostavan. Povijesna je činjenica da je CAF djelovao na hrvatskom području, da je među članovima bio priličan broj Hrvata i da je svojim dugogodišnjim djelovanjem odigrao značajnu ulogu u razvitku riječkog planinarstva. Osim toga, u vrijeme osnutka riječki Talijani većinom nisu bili stranci, nego dobrim dijelom starosjedoci ili potalijančeni Hrvati, doduše autonomaši nastrojeni, ali bez irendističkih opterećenja. Istina je, tijekom vremena CAF se postepeno mijenjao i bit će zanimljivo pratiti njegovu postepenu transformaciju od društva gotovo kozmopolitskog značaja i nacionalne tolerancije do legla talijanske irentente i napokon fašizma.

Društveno-političke prilike na Rijeci prije jednog stoljeća

Iako je planinarstvo pojava koja je vezana uz ljubav čovjeka prema prirodi, rad planinarskih organizacija nije izoliran od zbiljanja u sredini u kojoj se odvija, pa prema tome na njegovu djelatnost i razvitak utječe i političke prilike. To se na planinarskoj djelatnosti na Rijeci može vidjeti bolje nego i u jednom drugom hrvatskom gradu, jer je ona od sredine prošlog stoljeća, dokle sežu podaci o riječkom planinarstvu, bila predmet dugotrajne i žestoke borbe između triju strana. S jedne je bio Hrvatski sabor koji je s pravom Rijeku smatrao hrvatskim teritorijem. S druge strane je madarska imperialistička pohlepa svojatala Rijeku za sebe i nastojala, služeći se silom i lukavstvom, kroz nju dobiti izlaz na more (tzv. Magyar tener — madarsko more). Treća strana bila je riječka gradska uprava koju je držala u ruci patricijska oligarhija, tzv. autonomaši. Oni su ljubomorno čuvali privilegije što ih je Rijeka stekla samoupravnom autonomijom. Vladajući sloj u gradu služio se talijanskim jezikom, što se onda smatralo znakom dobrog odgoja i pripadnosti društvenoj eliti, slično kao što je u Zagrebu u to doba bilo s njemačkim jezikom. Taj sloj sastojao se podjednako od Talijana i potalijančenih Hrvata. U dilemi između Hrvatskog sabora i Ugarske, autonomaši su se radije oslanjali na Mađare koji su ih lukavno plašili hrvatskom opasnošću i obećavali im garanciju tradicionalnih povlastica.

Nakon neuspjeli mađarske revolucije 1848. dolazi po nalogu bana Jelačića hrvatska vojska na Rijeku i sam Jelačić postaje njezinim gu-

vernerom, ali je već 1852. započeo zloglasni desetogodišnji Bachov apsolutizam koji je nastojao zatrvi sve što je bilo hrvatsko. Nakon ukidanja toga germanskog apsolutizma dolazi 1861. na Rijeku biskup Strossmayer na čelu hrvatske povorke, ali nahuškana rulja kamenjem napada njegovu kočiju. Ban Šokčević proglašava na Rijeci opsadno stanje i šalje onamo ilirca Ljudevita Vukotinovića, budućeg predsjednika HPD-a, da povede istragu. Iz gradskog magistrata uklonjeni su glavni huškači, ali se protuhrvatske akcije i dalje nastavljaju. Tako je npr. 1866. rulja provalila u Hrvatsku gimnaziju da je demolira. Tada Franjo Josip I. pozove Hrvate i Mađare da se međusobno nagode o državnim odnosima. Nakon dugotrajnih rasprava Sabor je 1868. prihvatio tekst nagodbe, ali je poslije toga u Beču u tekst ulijepljena ona famozna »rijeca krpica« kojom je Rijeka stvarno izvršena Mađarima. Oni su je na temelju toga sramotnog falsifikata držali sve do 1918. Kroz cijelo to vrijeme nastojali su Rijeku mađarizirati, a budući da u tome nisu uspijevali, kočili su svaku hrvatsku djelatnost i huškali talijanske autonomaše na Hrvate, jer su ih smatrali glavnom opasnošću za svoje interese. Takva se politika odražavala i na nacionalnom sastavu riječkog stanovništva, što može ilustrirati ova tablica:

Talijani na Rijeci (bez Sušaka)
po statistikama nehrvatske uprave

Godina	Ukupno stanovnika	Talijana	%
1851.	12.598	691	5,5
1880.	20.981	9237	44
1890.	29.494	13.012	44
1900.	38.955	17.354	45
1910.	59.806	24.212	49
1918.	46.264	28.911	62,5

Godine 1981. bilo je u cijeloj SR Hrvatskoj 11.661 a u cijeloj Jugoslaviji 15.165 Talijana

Prvi riječki planinari

Prvi dosad poznati podatak o riječkim planinarama potjeće iz 1852., u onom kratkom razdoblju kada je Rijeka pripadala Hrvatskoj i imala hrvatsku vojnu posadu.* Te se godine skupina hrvatskih planinara iz Rijeke uspela na vrh Učke da bi odatle promatraла svitanje zore. Ovaj je pothvat iste godine opisao u zagrebačkom časopisu »Neven« Avelin Čepulić (1820 — 1869), riječki odvjetnik i političar koji se žestoko borio protiv mađarizacije Rijeke. Bio je to prvi planinarski putopis u hrvatskoj književnosti i Riječanima valja priznati ovaj časni primat. Poslije toga nalazimo podatak da se Čepulić penje na Kalnik

* U Austro-Ugarskoj monarhiji Hrvatska je bila kraljevina s vlastitom vojskom, zvanom domobranstvo. Samo 10% svojih vojnika bila je obavezna davanati u zajedničku vojsku Monarhije.

u društvu Ljudevita Vukotinovića koji taj uspon opisuje u članku »Jutro na Kalniku«, objavljenom također 1852. u zagrebačkom »Nevenu«. Nakon uspona na Učku nemamo podataka o planinarstvu na Rijeci sve do 1885, kada je osnovan CAF.

CAF — drugo planinarsko društvo na području Hrvatske

CAF je osnovan na donekle sličan način kao i HPD jedanaest godina prije. I ovdje je pokretačku ulogu odigrao jedan austrijski planinar. Bio je to bečki arhitekt ing. Ferdinand Brodbeck, član Oesterreichischer Touristen-Kluba, koji je došao na Rijeku da kao stručnjak upravlja izgradnjom novog općinskog kazališta. Uz pomoć novinara Adolfa Pellegrinija sazvao je 26. prosinca 1884. šesnaest osoba, koje su osnovalo komisiju za izradu statuta. Osnivačka skupština održana je 12. siječnja 1885. Sudjelovalo je 30 osoba, koje su prihvatile statut i izabrale prvu upravu. Za predsjednika je izabran sam Brodbeck. Za razliku od prof. dr. Johannesa Frischaufa, inicijatora HPD-a, koji je bio prijatelj slavenskih naroda i zbog toga doživio gorke časove u svojoj germanskoj sredini, Brodbeck je djelom dokazao svoju germanizatorsku misiju na hrvatskom tlu. Već 1887. organizirao je pohod 150 bečkih planinara na Učku i, kao posljedica toga, njegov je Touristen-Klub uskoro sagradio na Poklonu ispod vrha Učke planinarsku kuću »Kronprinzessin Stephanie Schutzhause«. Opatijsko primorje i Učka povrh njega pripadale su u to doba »Austrijskom primorju«, za razliku od Rijeke, koja je bila »Ugarsko primorje« i od »Hrvatskog primorja«, koje je počelo tek sa Suškom. Bila je to klasična podjela na tudi račun, a u duhu austro-ugarskog dualizma.

U radu CAF-a možemo razlikovati tri prično oštro omedena razdoblja. Prvo, koje bih nazvao razdobljem tolerancije, trajalo je do 1902. Slijedi razdoblje prikrivenog irenditizma do 1918, a poslije toga razdoblje okupacije i fašizma.

Glavni su izvori za povijest CAF-a njegovi godišnjaci za 1889. i 1893. godinu, od 1902. društveni tromjesečnik »Liburnia«, a posebno spomenica u povodu 40. godišnjice osnutka »Quarant' anni di vita alpinistica fiumana« (Fiume 1925). Dakako, da ovim izvorima, napose posljednjoj publikaciji, valja prilaziti vrlo kritički, jer su često pisani tendenciozno, protuhrvatski i irendistički. Koliko je u tom pogledu bilo zadrstosti dobro ilustrira činjenica da su 1925. u članskom popisu sva hrvatska imena talijanizirana (npr. Baccarich, Benco, Blasich, Bogdassich — da navedemo samo ona s početnim slovom B), a uz to su izmišljali nova imena našim planinama ili ih prevodili na talijanski, npr. Cerchiato za Obruč, Alpe grande (!?) za Planik, Nevoso i Albio za Snježnik, Cima petrosa za Kamenjak itd. O ulozi CAF-ovih članova u rušenju Riječke države i o pomaganju fašista podaci se mogu naći u knjizi »Riječka država« Ferde Čulinovića (Zagreb 1953).

Ing. Ferdinand Brodbeck, bečki planinar, koji je za vrijeme službenog boravka na Rijeci potaknuo osnivanje CAF-a 1885. godine

Razdoblje tolerancije u CAF-u 1885—1902.

CAF je po svom članskom sastavu, unatoč talijanskom nazivu, u početku zapravo bio kozmopolitsko društvo. Uz Talijane i Hrvate, članovi su bili pripadnici raznih drugih naroda iz Austro-Ugarske, počevši od onih koji su došli trbuhom za kruhom, pa do taloga oba vladajuća naroda. O ovim godinama društvena kronika piše:

Mlado društvo nije se bavilo samo planinarsrom nego je, u raznolikom programu, nabavilo na Krku komad zemlje i pretvorilo ga u vidikovac koji je svečano otvoren već 12. travnja uz vrlo uspjeli izlet. Brojni drugi izleti ispunili su prvu godinu rada. Drugi kongres održan je vrlo rano, već 12. listopada 1885., jer je izgradnja kazališta bila završena i Brodbeck napustio Rijeku. Tu je on jednoglasno izabran za počasnog člana. Za novog predsjednika izabran je dr. Stanislao Dall' Asta (1885—1896). Zahvaljujući njegovoj aktivnosti od punih deset godina, društvo je procvjetalo, nastupilo je zlatno doba Kluba, koji je afirmirao i sebe i Rijeku u čitavoj Kraljevini. Godine 1885. održan je i spomenuta vrijedan izlet u Škocjan, gdje su uspostavljene veze s tršćanskim planinarama. God. 1886. bila je nesretna godina kolere i broj članova spao je na 87, no već slijedeće godine zbio se važan dogodaj: Klub je sudjelovao na otvorenju planinarske kuće na Učki, koju je otvorio Austrijski turistički klub. Bila je to i opet Brodbeckova inicijativa. Došlo je 150 do 200 izletnika iz Beča koji su za Uskrs posjetili Učku, Opatiju i Rijeku. Kontakt s ovim najjačim društvom u Monarhiji imao je velik odraz na daljnji rad CAF-a. Već slijedeće godine vidi se to po velikim pohodima i markiranju staza po riječkoj okolini. Evo nekoliko uspjelijih izleta: 1892. na Snjež-

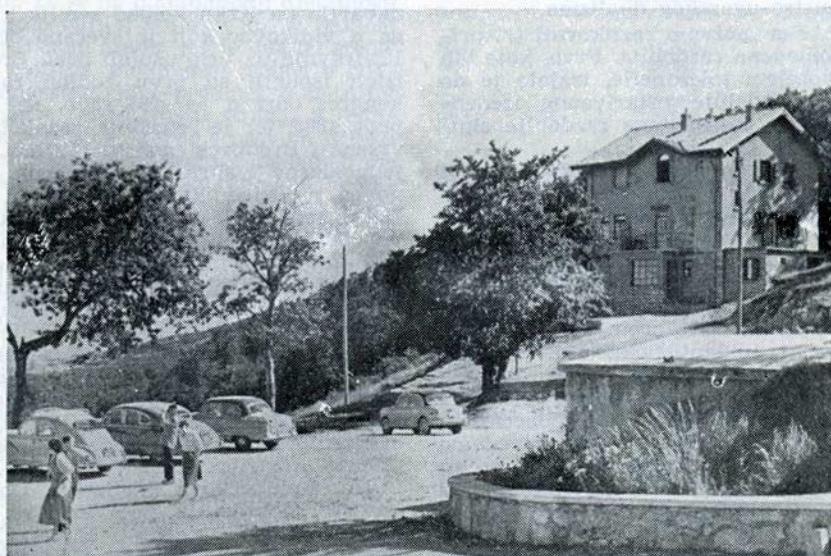
nik, 1894. na Medvedak, Snježnik i Planik, 1895. na Obruč i Triglav, 1869. na Mangrt, Snježnik i Risnjak. God. 1897. nastale su organizacijske teškoće i rad CAF-a je opao zbog unutrašnjih trzavica. Predsjednici su se brzo izmjenjivali. Na izvanrednoj skupštini 1898. g. izabran je ing. Venceslao Celligo, slijedeće godine G. R. Zängerle, a 1900. dr. Antonio Grossich. Ipak se teška kriza nastavljala i napokon je CAF doživio finansijski krah.

U ovom razdoblju CAF je okupljaо uglavnom tzv. gornji društveni sloj građana, ali je u svom elitizmu bio prilično apolitičan. O tome najbolje svjedoče riječi riječkog irendentista Guida Depolija, koji se u spomenutoj spomenici iz 1925. u članku pod naslovom »Rad CAF-a na talijanstvu« jada:

U najstariјem razdoblju postojanja Kluba nije bilo ništa značajnoga na polju nacionalne aktivnosti. Ili je utjecaj njemačkog osnivača prouzrokovao određenu neosjetljivost u tom pogledu, utjecaj koji je trajao relativno kratko, ili su naši oci bili mlaci. Istina je da je u toj epohi politički ambijent na Rijeci bio drugačiji nego u kome mi živimo. Talijanstvo Rijeke i njegovo slobodno izražavanje bili su smatrani prirodnim izvan diskusije, a madarska uprava ih je dobromjerno tolerirala, ako ne čak favorizirala, jer je u tome vidjela moćnog saveznika protiv hrvatskog nadiranja. Sigurni u sebe, naši stari, posebno kad su se susretali s talijanskim subjektima u Austriji, mogli su slaviti liberalnu Ugarsku, a mogli su također preuzimati kulturne tekovine naroda drugog jezika (tj. Hrvata), sigurni u vlastitu nacionalnu baštinu.

Hrvati osnivaju Primorsko planinsko društvo na Sušaku 1888.

Tri godine nakon CAF-a osnovano je na Sušaku Primorsko planinsko društvo (PPD) — treće planinarsko društvo u Hrvatskoj. Ono je očito trebalo biti protuteža CAF-u, koji Hrvate nije mogao zadovoljiti unatoč početnoj nacionalnoj snošljivosti. Razlozi su vjerojatno bili upotreba talijanskog jezika i to što je CAF kao društvo građanske elite bio donekle zatvoren. PPD je odmah naišlo na velik odaziv tako da je već iduće godine sa 140 članova nadmašilo CAF. Društvena pravila i danas se čuvaju u Arhivu Hrvatske (potpisali su ih Ivan Milčetić i dr. Jan Ruša), ali o radu imamo malo podataka. Trsatski župnik Andrija Rački u svojoj »Povijesti grada Sušaka« (1929) piše da su članovi marljivo posjećivali planine, da je PPD uz »Jadransku vilu« bilo središte cijelog društvenog života na Sušaku i Rijeci pa su njegovi izleti i zabave bili posjećivani u velikom broju. Nakon nekoliko godina u društvu je nastala stagnacija i tek 1897., kada nastaje kriza u CAF-u, oživljava rad PPD-a. Društvo je ponovno osnovano 31. siječnja i odmah je okupilo 89 članova. Predsjednik je bio načelnik grada Sušaka Hinko Bačić, potpredsjednik prof. Anton Korlević, tajnik prof. Ivan Milčetić, a odbornici dr. Ivan Ružić, dr. Andrija Bakarčić, Ante Bačić, Josip Bolè, dr. N. Fabijanić, dr. I. Ratković, E. Tuškan i drugi. God. 1903. — u doba irendističke ekspanzije — PPD je transformiran u »Primorski sokol«, s novim pravilima, koja su uz planinarstvo bila usmjerena na očuvanje hrvatske narodne svijesti.

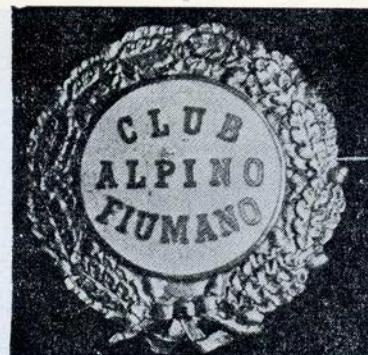

Hotel »Učka« na Poklonu (922 m) nalazi se na mjestu gdje je 1887. bečki Oesterreichischer Touristen-Klub sagradio planinarsku kuću »Kronprinzessin Stephanie Schutzhäus« (za vrijeme talijanske okupacije zvala se Rifugio »Duchessa D'Aosta«), koja je uništena za vrijeme drugog svjetskog rata

Razdoblje i redentizma u CAF-u (1902—1919) i hrvatski odgovor

Nakon krize, CAF se stabilizirao, ali uz cijenu da su i redentisti u njemu potisnuli autonomaš. U planinarskom pogledu CAF je nesumnjivo napredovao, o čemu svjedoče ovi izvaci iz njegove kronike:

Renesansa je počela fuzijom CAF-a s grupom mladih entuzijasta koja se formirala u stalnim alpinističkim vježbama. Njihova je aktivnost počela još u školskim klupama i oni su ubrzo postali najbolji poznavaoци i najčešći posjetioci naših planina. Nisu bili organizirani u nekoj planinarskoj organizaciji, nego su bili poznati pod nazivom Società alpina »Liburnia«. Osnovali su je 1897. Giacomo Blasich, Antonio Wolf, Lodovico Noferi, Guido Depoli, Giovanni Provay, Benedetto Kucich, Egisto Rossi i Giovanni Marusich. Godine 1902. predsjednikom CAF-a postao je ing. Carlo Conighi, porijeklom Tršćanin, marljiv i požrtvovan, a potpredsjednikom prof. Giuseppe Wanka, tada najaktivniji riječki planinar. Tajnikom je postao predstavnik »Liburnije« Depoli, a kao simbol fuzije s »Liburnijom« dobilo je tada osnovano društveno glasilo naziv »Liburnia«. Osnovana je komisija za izlete koja je unijela nov život. Počela je intenzivna obrada okolnih planina. Tipični predstavnik takvog djelovanja bio je Wanka, npr. ljeti 1902. u ekspedicijском stilu je zajedno s Depolijem dva tjedna obilazio Velebit i o tome napisao niz članaka u raznim časopisima (Vierzehn Tage in Velebit). God. 1902. četiri su člana ispenjala prvi alpinistički smjer u Risnjaku zapadnim grebenom, a 1906. izveli prvi zimski uspon na Risnjak. Depoli i Rossi objavljiju u »Liburniji« znanstvene priloge. Broj članova stalno raste. Uspostavljaju se добri odnosi s Društvom priatelja djece i Ferijalnom kolonijom. CAF započinje 1904. akciju za školske izlete i tjelesnu gimnastiku, pa osniva gimnastičku sekciju. God. 1907. počinje zimsko posjećivanje planina koje osobito propagira Carlo Asperger. God. 1908. članovi se orijentiraju na visoke planine, Julijiske Alpe i Visoke Ture. Član Arturo Tomsig penje se na 1908. Monte Rosu, a 1909. zajedno s Tismerom i Aspergerom na Mont Blanc bez vodiča. Na izložbi planinarske fotografije afirmira se i ova djelatnost. God. 1910. svečano je proslavljenja 25. godišnjica rada. Te godine CAF ima 262 člana. Na čelo društva dolazi kao predsjednik Vincenzo Host. Za njegova mandata nastavljaju se plodno zimsko djelovanje u planinama i speleološka istraživanja. Od 1912. do 1918. predsjednik je Antonio Zanutel. Za njegova je doba (1913) ostvareno tiskanje vodiča »Guida di Fiume e dei suoi monti« (Vodič po Rijeci i njegovim planinama). Zimski sport napreduje. Na Platu je osnovan zimski kamp, trener je ing. Egidio Mihich. Dolazi rat koji prekida planinarenje i raspršuje članstvo po evropskim ratištima.

Znak »Cluba alpino fiumano«

U ovom je razdoblju CAF redentistima poslužio kao kinka za političko djelovanje. Jedan od njihovih kolovođa, tajnik Depoli, ovako opisuje prodor redentista iz »Liburnije« u CAF:

Generacija koja je 1902. ušla kompaktno u Klub sastojala se od mladih koji su iz godine u godinu na vlastitoj šteti vidjeli mravljenje talijanstva u srednjim školama Rijeke podmuklim madariziranjem. Bili su to mladi koji su pomagali uzdržanju Michelea Maylendra, koji je pravom autonomne općine branio njihovo talijanstvo. Čitali su i često pisali stravene polemike u »Voce del popolo« i »Difesi«. Bili su odgojeni u diskretnoj suglasnosti s mazzinijskim idejama. Iako su otada Klub vodili ljudi s radikalnim tendencijama, oni su pazili da se ne povlače po raznim političkim manifestacijama. Preteška Žestoka nacionalna borba trebala se provoditi legalnim načinom, jer se nesmotrenim činom moglo upropastiti postignuto. Klub je bio sav usmjeren da radi talijanski na vlastitu terenu. Bili su pojačani kontakti s bratskim društvima drugih zemalja redente na način da su godišnje skupštine pod naizgled bezazlenim frazama slavile zajedničke ideale. Pripredvani su izleti u Istru da se učvrste veze s istomišljenicima u malim centrima.

Dakako da Hrvati nisu mogli mirno gledati kako se priprema otimanje Rijeke i grad je postao poprištem burnih političkih događaja. Primorsko planinsko društvo u takvim se prilikama također politiziralo, ali ne kromice poput CAF-a. Godine 1904. mijenja ime u »Primorski sokol« po uzoru na druga slična društva u Hrvatskoj koja su trebala buditi nacionalnu svijest. U njegovim pravilima, koja se i danas čuvaju u Arhivu Hrvatske (br. 46979 od 5. srpnja), stoji da je i nadalje prva svrha »upoznavanje primorskog krajeva, osobito gora i planina«, ali je naglašena i patriotska dužnost članova. Očeviđaći tih dogodaja u Rijeci, Nikola Bošković, u »Povijesti sporta« (br. 9, str. 821, 1972) piše:

Sokolske odore postaju trn u oku talijanaša pa su česti incidenti kada Sokoli prolaze kroz grad. Nakon Svesokolskog kongresa u Zagrebu 1906., kada su se vraćale povorce hrvatskih Sokola na Sušak, došlo je do ozbiljnih sukoba. Hrvati Rijeke, Sušaka i okoline došli su na doček na riječki kolo-dvor i tražili da se pod razvijenim barjacima prolazi kroz grad Rijeku do Sušaka, Talijanaši su organizirali velik napad na povorku koji je počeo na Korzu. Sudar je bio strahovit. Tom prilikom ranjeno

Guido Depoli, riječki i redentist, urednik »Liburnijes i planinarski pisac, CAF-ov tajnik (od 1902), potpredsjednik (od 1910) i predsjednik (od 1919)

je mnoštvo ljudi. Porazbijane su kavane, izlozi na dućanima, a napose lokali gdje su imale svoja sjedišta talijanske političke organizacije. Nakon ovih dogadaja, sve hrvatske političke i kulturne organizacije pojačale su svoj rad i širele nacionalnu svijest na čitavom području grada Rijeke.

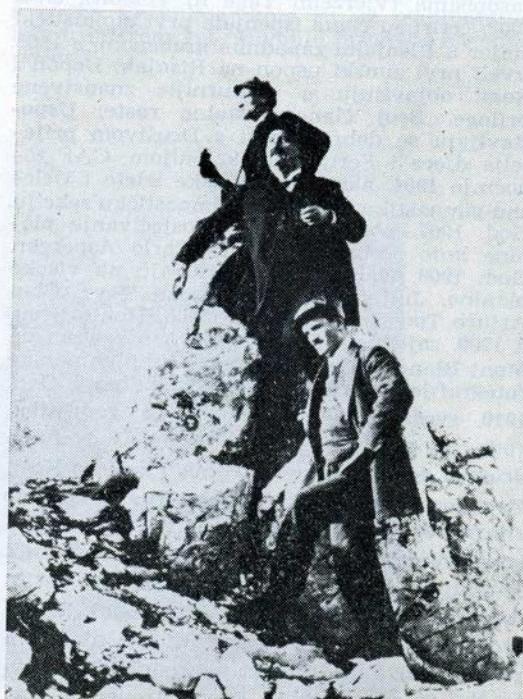
Sukoba je bilo i među planinarima na planini. Jedan je takav opisan u zagrebačkom »Viencu« (br. 9, str. 286, 1911) u dodatku koji je izlazio pod naslovom »Planinarski vjesnik«:

Iz velikog broja izleta što su ih ovoga ljeta odbornici i članovi HPD-a poduzeli na hrvatske gore, vrijedno je napose spomenuti skupni izlet na Rišnjaku u Gorskem kotaru, što ga je dne 27. kolovoza izvelo sedam zagrebačkih planinara pod vodstvom društvenih odbornika gg. N. i P. (Novotni i Pasarić). Kako je taj izlet oglašen u novinama, dodoše istog dana četiri hrvatska planinara sa Rijeke na Rišnjak... Uspinjući se na vrh sretoše naši planinari ta četiri mlade riječke Hrvata, koje je novinska vijest o skupnom izletu potakla, da toga dana pohrle na Rišnjak. Kad su se naši planinari pripenjali na sam vrh Rišnjakov, stigoše za njima druga četiri riječka planinara sa znakovima talijanskog riječkog alpinističkog kluba. Kad su naši slisli sa vrha u zavjetrinu, talijanaši podoše na vrh i razviše na njem talijansku zastavu. Čim su to naši iz zavjetrine ispod vrha opazili, odaslaše dvojicu, da pozovu talijanaše, neka smjesti skinu svoju zastavu. Talijanaši se stadoše izvinjavati, da to čine iz zabave, da to nije nikakva demonstracija ni provokacija; no kad su naši ostali kod zahtjeva, talijanaši nevoljko skinuše zastavu i stadoše praviti fotografске snimke, a onda pobrzaše sa vrha u dolinu i put najbliže željezničke stanice. Ovdje treba spomenuti da to nije jedini slučaj talijanaškog osvajanja u našem Gorskem kotaru. Oni su na vrhu i Rišnjaka i Medvedaka modrom bojom »ovjekovječili« inicijale svoga tal. riječkog alpinističkog kluba i označili neke puteve i napise, osobito u okolini Rijeke i u hrvatskom primorju, namećući tako našim gorama i krajevima talijansko obilježje. Toj drskosti i presizanju treba stati na put i naši svijesni ljudi u Gorskem kotaru morali bi pripaziti na otimačke prste riječkih planinarskih redentista.

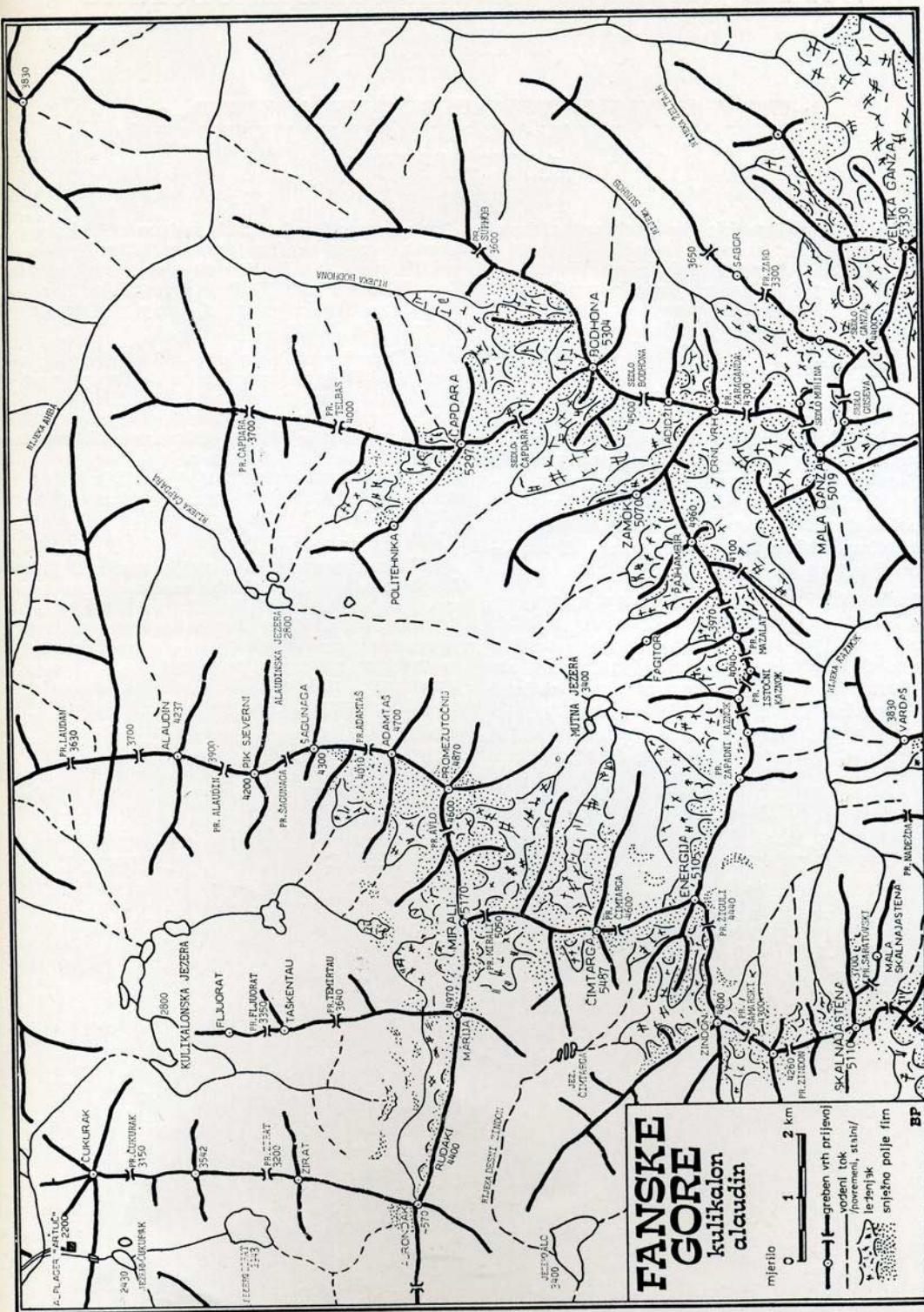
Nakon ovoga apela, HPD nije ostalo samo na riječima. Dvije godine poslije toga, 18. studenoga, osnovana je na Sušaku HPD-ova podružnica na poticaj Đure Ružića ml. Predsjednikom je izabran Mihovil Kombol, potpredsjednikom veletrgovac Oskar Durbešić, tajnikom Ružić, blagajnikom Miroslav Weller, ekonomom Milan Lepušić, knjižničarom Igor Zimmermann.

Planinarstvo na Rijeci za talijanske okupacije (1919—1943)

Nakon rata, od 1918., dogodaji na Rijeci odvijali su se dramatskom brzinom. Evo ih u najkraćim crtama! Od 29. listopada suverenu vlast ima hrvatsko Gradsко narodno vijeće. Već 2. studenoga ulaze u Rijeku savezničke trupe, a za njima i talijanske. Ove su odmah preuzele vlast i grad prepustile nasilju najgore klateži iz cijele Italije, a civilnu upravu predale talijanskom vijeću »Consiglio nazionale«. Za predsjednika mu je postavljen dr. Antonio Grossich, bivši predsjednik CAF-a (1900—1901), koji je odmah zatražio aneksiju Italiji. Član toga vijeća bio je i kap. Nino Host Venturi, fašist, koji je još 1914. postao doživotnim članom CAF-a, a od 1924. i predsjednikom.

Hrvatski političar Frano Supilo (1870—1917), koji je 1900—1914. živio na Rijeci i uređivao »Riječki novi liste«, rado se penjao na Učku (u sredini, kod kamena s markacijom)

Svi na jubilarni pohod kroz Samoborsko gorje 19. svibnja

»TRAGOM PRVOG IZLETA HPD-a« 1875-1985

Prije 110 godina bio je prvi organizirani planinarski izlet u našoj zemlji. Sesnaestog svibnja 1875. članovi tadašnjeg Hrvatskog planinarskog društva na čelu s predsjednikom dr. Josipom Schlosserom Klekovskim krenuli su iz Zagreba kočijama u Samoborsko gorje i idući dan se popeli na Oštrc (753 m) i Plješivicu (780 m).

U znaku tog jubileja PSH i PD »Japetić« iz Samobora organiziraju u nedjelju 19. svibnja 1985. jubilarni pohod njihovim tragom. Tim se izletom ujedno završava proslava 110. obljetnice organiziranog planinarstva u Hrvatskoj. Nadamo se da će se toga dana, kao i prije deset godina kada smo slavili 100. obljetnicu, u Samoborskem gorju naći na tiče planinara iz cijele zemlje.

SVAKI PLANINAR koji toga dana stigne na vrh Plješivice s iskaznicom i u njoj sa četiri kontrolna žiga (start u Rudama, dom na Velikom dolu, dom na Oštrcu i piramida na Plješivici) dobit će prigodnu značku. Oni koji su iskaznicu kupili u pretplati znak dobivaju odmah, a koji će je kupiti tek na startu u Rudama (200 dinara), dobit će je tek nakon

dva mjeseca jer je izrada ovisna o broju prodanih iskaznica. Start i prva KT u Rudama radit će od 7,30 do 12 sati u podne, a četvrti i zadnja KT na Plješivici od 11 do 16 sati. Cijeli put traje za prosječnog pješaka oko 3 i pol sata lagana hoda.

Iz Zagreba u Samobor vozi gradski autobus svakih pola sata sa zadnjih tramvajskih stanica u Crnomercu i Ljubljanci. Od autobusnog kolodvora Samobor vozi gradski autobus u Rude (6 km) također svakih pola sata. Društva koja dolaze u Rude svojim autobusom, mogu ga poslati do parkirališta na prijevoju pod Plješivicom. Na tom mjestu bit će u 15 sati priredena kratka svečanost s programom.

U Samoboru svakako valja posjetiti jubilarnu planinarsku izložbu u Gradskom muzeju, koja se priređuje kao prigodna manifestacija. Budući da su kapaciteti noćenja premali za mnoštvo koje se očekuje, predlaže se velikim grupama, koje dolaze autobusom, kampiranje u kampu Šmithen gdje se nalazi veliki restoran i bazen s toplom vodom.

Izlet se održava bez obzira na vremenske prilike!

